

УДК 811.161.2(075)
У 45

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 21.02.2025 № 347)*

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

*Підручник розроблено
відповідно до модельної навчальної програми
«Українська мова для класів з навчанням угорською мовою.
5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти
(автори-укладачі Черничко С. С., Певсе А. А., Кордонець О. О.,
Барань Є. Б., Чонка Т. С., Павлович Ю. П., Беца С. Д., Кантор С. І.,
Кейзі-Бак С. В., Копас І. А., Павлович О. М., Стець М. М., Чейке О. С.)*

**У 45 Українська мова : підручник для 8 класу з навчанням
угорською мовою закладів загальної середньої освіти
(з аудіосупроводом) / С. Д. Беца, Ю. П. Павлович,
А. А. Певсе, М. М. Бацай. Чернівці : МПП «Букрек», 2025.
256 с. : іл.**

ISBN 978-966-997-251-4

УДК 811.161.2(075)



**Аудіосупровід до підручника розміщено
в інтерактивному електронному додатку
за покликанням:**

**[https://lms.e-school.net.ua/courses/course-
v1:UIED+8thUkrMov06+2024/course/](https://lms.e-school.net.ua/courses/course-v1:UIED+8thUkrMov06+2024/course/)**

ISBN 978-966-997-251-4

© Беца С. Д., Павлович Ю. П.,
Певсе А. А., Бацай М. М., 2025
© МПП «Букрек», 2025



ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

Слова Павла Чубинського

Музика Михайла Вербицького

Ще не вмерла України і слава, і воля.
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці,
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Дорогі восьмикласники та восьмикласниці!

Цього навчального року ми з вами продовжимо подорож у країну, яка називається **Українська Мова**. Вашим путівником, як і в попередні роки, буде підручник.

Наша мандрівка розпочнеться з повторення вивченого у сьомому класі. Далі ми продовжимо розгадувати таємниці української морфології та синтаксису. Упевнені, вам це легко вдаватиметься, адже матеріал підручника насичений різноманітними вправами, інтерактивними і творчими завданнями, цікавими запитаннями для справжніх юних мислителів.

Крім цього, на вас чекає багато цікавих текстів про історію українського народу, життя видатних людей, про шкільні будні та дозвілля, друзів, улюблених літературних героїв, сучасні технології, довкілля, домашніх улюбленців. Ви побуваєте у віртуальних подорожах історичними місцями України та за кордоном, поспілкуєтесь про здоровий спосіб життя та екологічні проблеми світу.

Орієнтуватися в підручнику вам допоможуть умовні позначки:



Послухайте



Виконуйте письмово в зошиті



Дайте відповіді на запитання



Працюємо разом



Завдання підвищеної складності



Словникова робота / вправа на переклад



Робота з джерелом



Домашнє завдання

Бажаємо досягти успіхів у вивченні української мови!

Авторки

Вступ

§ 1–2.

Мова і мовлення

A nyelv és a beszéd



I Перепишіть, уставляючи на місці крапок пропущені літери.

Мова вдосконалює серце і розум народу, ро..виває їх (Олесь Гончар). 2. Мудре і добре слово дає радіст.., нерозумне і зле, необдумане і нетактовне — пр..носить біду (В. Сухомлинський). 3. Нації вм..рають не від інфаркту. Спочатку їм відб..рає мову (Л. Костенко). 4. Мово українс..ка, звідки пр..летіла, як тут зросла, ро..цвіла й зрясніла? (П. Загребельний).

Запам'ятайте!

Мова — знакова система.

Знаки — це звуки, морфеми, слова, словосполучення, фразеологічні одиниці тощо.

Кожна людина має індивідуальний запас слів, яким вільно володіє. Вона використовує їх у своєму мовленні.

Мовлення — це здатність використовувати мову для спілкування, обміну думками та інформацією з іншими людьми.

Спілкування — передання інформації, емоцій, думок та ідей між людьми.



2 Прочитайте текст. Дайте відповіді на запитання.

Інформацію можна передати за допомогою жестів, міміки, погляду, малюнків, дорожніх знаків, символів, формул, графічних карт тощо.

Спілкування — це обмін думками, який здійснюється через мовлення за допомогою мовних одиниць: слів, речень, текстів. Вербальне спілкування є найбільш досконалим та універсальним.

Перша і головна роль мови — спілкування. Наші думки та почуття також передають за її допомогою.

Завдяки мові людина пізнає світ, створює загальне уявлення про нього, засвоює моральні правила, традиції свого народу, звичаї суспільства. Отже, у мови є ще одна роль — пізнавальна.

Засобами мови люди також можуть впливати одне на одного: у чомусь переконують, від чогось застерігають, до чогось спонукають.

Як можна передати інформацію?

Що таке спілкування?

Як відбувається спілкування?

За допомогою чого передають думки, почуття?

Про що люди дізнаються завдяки пізнавальній ролі мови?



3 Складіть і розіграйте діалоги за поданими ситуаціями. Яку роль виконує мова в цих випадках?

1 ситуація

Ваші однокласники вирішили поїхати під час літніх канікул на відпочинок до Тиси без супроводу дорослих. Переконайте їх, що цього не можна робити.

2 ситуація

На уроці вчитель / вчителька пояснив / пояснила нову тему з математики. Домашнє завдання було досить складним. Однокласник / однокласниця наступного дня попросив / попросила дати списати домашнє завдання. Попередьте його / її про те, що користі від списаних завдань немає, поясніть незрозумілий матеріал, запропонуйте виконати самостійно.

3 ситуація

До Дня працівника освіти учнівський комітет школи вирішив привітати вчителів. Підлітки склали концертну програму. Ваш друг / подруга гарно грає на фортепіано, але дуже сором'язливий / сором'язлива. Спонукайте його / її виконати улюблений музичний твір під час концерту.



- 4 Прослухайте текст в електронному додатку. Прочитайте його. Випишіть у словник незнайомі слова, поставте наголос у кожному з них. Запишіть їхній переклад.

БЕЗПЕКА ДІТЕЙ В ІНТЕРНЕТІ

Отримати будь-яку інформацію, не виходячи з дому, — тепер не фантастика, а реальність. Це стало можливим завдяки інтернету. Крім того, що всесвітня мережа дає змогу знайти потрібну інформацію, вона значно розширює коло твого спілкування.

Під час спілкування в інтернеті заради своєї безпеки ти не повинен / не повинна:

- повідомляти віртуальному другу / віртуальній подрузі своє прізвище, домашню адресу, номер свого мобільного телефону, адресу школи;
- викладати фото, а також надсилати комусь свої світлини електронною поштою чи іншими засобами мережі;
- повідомляти паролі до своїх сторінок у мережі;
- розповідати, що ти вдома сам / сама;
- обговорювати теми, які тобі неприємні або яких ти соромишся;
- відповідати на запитання, які стосуються особистого життя;
- розповідати особисту інформацію про своїх друзів, знайомих і родину, особливо виказувати їхні таємниці;
- надсилати поштою або передавати через когось особисті речі інтернет-знайомому / знайомій;
- погоджуватися на особисту зустріч у реальному світі зі своїм інтернет-другом / зі своєю інтернет-подругою. Якщо ти все-таки вирішив / вирішила зустрітися з ним / нею, то батьки або дорослі повинні супроводжувати тебе. Місце для зустрічі має бути таким, де постійно перебуває багато людей.

(З інтернет-статті)





5 Чи дотримуєтеся ви правил безпечного користування соціальними мережами? Дайте відповіді «так» або «ні» на кожне із запитань. Додайте свої правила безпечного користування соціальними мережами.

1. Чи повідомляли ви віртуальному другу/подрузі своє ім'я, прізвище, домашню адресу, номер мобільного телефону?
2. Чи викладаєте ви свої фото у соціальних мережах?
3. Чи повідомляли ви пароль своєї сторінки?
4. Чи обговорювали ви неприємні для вас теми зі своїм інтернет-другом/подругою?
5. Чи розповідали ви своїм інтернет-друзям/подругам про свою родину?
6. Чи зустрічалися ви зі своїм/своєю інтернет-другом/подругою в реальному світі?
7. Місце зустрічі було людним?
8. Чи супроводжував вас під час зустрічі хтось із дорослих (тато або мама)?



6 Оберіть одну із запропонованих відповідей на кожне з поставлених запитань або додайте власну.

?

1. Як ви вважаєте, чи може спілкування в інтернеті замінити реальне?

Інтернет-спілкування — це повноцінне спілкування. Однаково, як спілкуватися із другом/подругою: у реальному житті, телефоном чи в інтернеті. Зміст розмови від цього не змінюється.

Сучасній людині необхідно розділяти віртуальне й реальне життя. Сьогодні багато людей не хочуть спілкуватися наживо, тому що в інтернеті простіше висловлювати свої думки.

У вільний час я спілкуюся в інтернеті. Мені подобаються чати, де багато людей, вони спілкуються між собою. Це схоже на справжню конференцію.

? 2. Чи може людина почуватися в безпеці, користуючись інтернетом чи телефоном?

Комп'ютерні технології дають змогу спілкуватися, отримувати інформацію, але не завжди зберігають особисті дані людини.

Думаю, що комп'ютерні технології небезпечні, тому що важко зберегти особисту інформацію.

Я відчуваюся у безпеці, коли користуюся комп'ютером. Сьогодні існують програми захисту особистих даних. Щоб не хвилюватися, потрібно вчасно оновлювати програми захисту.

? 3. Як часто ти користуєшся інтернетом?

Інтернет мені потрібен тільки для навчання. Знаю, що зараз завдяки всесвітній мережі можна замовити квитки на потяг, на концерт, придбати товари в інтернет-магазинах, забронювати номер у готелі. Мої батьки користуються інтернетом під час оплати комунальних послуг. Але я намагаюся не бути інтернет-залежним.

Не уявляю свого життя без інтернету. Це мій довідник. Під час подорожей ми з батьками користуємось Google Maps і онлайн-перекладачами. Погано, коли там, де ти перебуваєш, немає інтернету.



7 Підготуйте усну відповідь на запитання.

Чи погоджуєшся з думкою, що інтернет змінив наше життя?

Якими інтернет-послугами користуються у вашій сім'ї? (Покупки, банківські послуги тощо)

Яка форма спілкування в інтернеті тебе приваблює і чому?

Чи зареєстрований / зареєстрована ти у соціальній мережі?

Що тобі подобається в соціальній мережі?

Скільки хвилин ти витрачаєш на спілкування в соціальній мережі?

Інтернет-спілкування може замінити живе спілкування з родичами, друзями?

Чи можеш ти уявити сучасне життя без інтернету?

Що ти робиш, коли немає інтернету?

Як часто ти користуєшся електронною поштою?



8 Створіть власний медійний продукт — відеоролик «**Безпека в інтернеті**». Напишіть розповідь на цю тему, користуючись матеріалами уроку. Підготуйтеся до презентації ролика або виступу.



СЛОВНИК

всебічне — átfogó

досконалий — tökéletes

запас слів — szókincs

переконати — meggyőzni

пізнавальна — megismerő

погодитися — egyetérteni

соромитися — szégyenkezni

спонукати — ösztönözni

Виконай вправи
в інтерактивному
електронному додатку
<https://is.gd/eqqqRi>

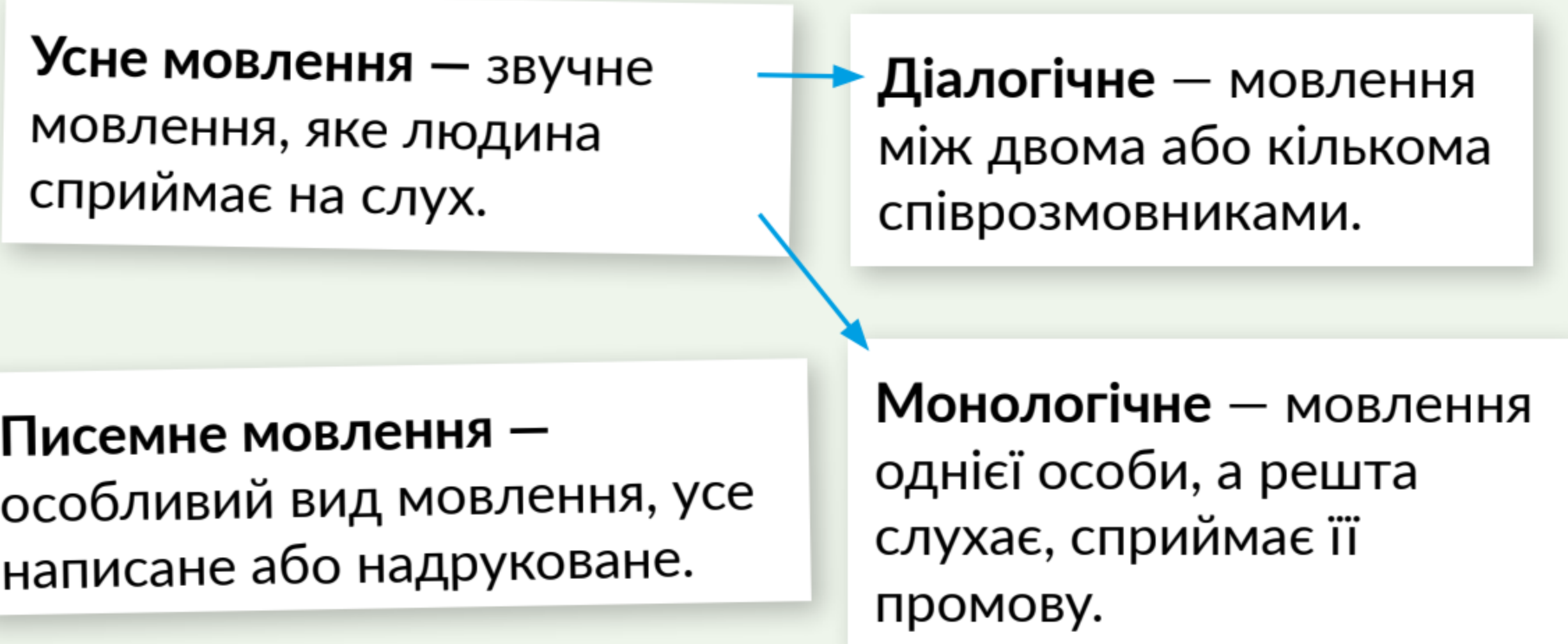


§ 3, 4.

**Види мовленнєвої діяльності
(аудіювання, читання, говоріння,
письмо). Усне і писемне мовлення.
Діалогічне та монологічне мовлення**

A beszédtevékenység típusai (szövegértés, olvasás, beszéd, írás). A szóbeli és az írásbeli közlés. A monológ és a párbeszéd

**Мова
Мовлення**



Аудіювання — це вид мовленнєвої діяльності, який передбачає слухання та розуміння усного мовлення.

Читання — вид мовленнєвої діяльності, що передбачає здатність сприймати, розуміти інформацію, яка записана, надрукована тощо.

Говоріння — це вид мовленнєвої діяльності, пов'язаний із передаванням усних повідомлень будь-яких видів від мовця до слухача.

Письмо — вид мовленнєвої інформації, що полягає у кодуванні інформації за допомогою графічних засобів мови.



I Прослухайте текст в електронному додатку. Прочитайте текст. Випишіть у словник незнайомі слова, поставте наголос у кожному з них. Запишіть їхній переклад.

РОДОВІДНА ПАМ'ЯТЬ

Родовідна пам'ять — унікальне явище у традиційному українському побуті, але, на жаль, майже не досліджене.

Очевидно, мало кому відомо, що в давнину обов'язково треба було знати поіменно свій родовід до п'ятого чи навіть сьомого коліна. Цифра ця досить велика. Якщо, скажімо, у когось із нас є два дідусі та стільки ж бабусь, то, скориставшись арифметичною прогресією, неважко підрахувати, скількох історичних пращурів пам'ятали нащадки. А за кожною такою особою стояли цікаві історії, реальні події.

Пам'ять про своїх пращурів — не забаганка і тим паче не данина моді. Це природна потреба триматися свого родоводу, зберігаючи так сімейні традиції та передаючи їх у спадок наступним поколінням. Тих, хто нехтував історичною пам'яттю, зневажливо називали людьми без роду-племени.

(За В. Скуратівським)



2 Прочитайте ще раз текст «Родовідна пам'ять». Коротко запишіть його зміст.



3 Дайте відповіді на запитання до тексту.

1. Яке унікальне явище є в українському традиційному побуті?
2. Який обов'язок мали нащадки перед своїми предками?
3. До якого коліна нащадки мали знати свій родовід?
4. Що ще мали знати нащадки, крім імен їхніх пращурів?
5. Що оберігали нащадки, знаючи свій родовід?
6. Що передавали в спадок наступним поколінням?
7. Як називали тих, хто не знав свого родоводу?



4 Знайдіть у тексті слова, які означають:

А. Низка поколінь, які походять від одного предка.

Б. Померлі родичі, які були оберегами дому, захисниками та опікунами роду й господарства.

В. Людина стосовно своїх предків, представник майбутніх поколінь.

Г. Розгалуження роду, покоління в родоводі.

Ґ. Почуття презирства, відсутність поваги до кого-небудь; негативно забарвлене почуття.

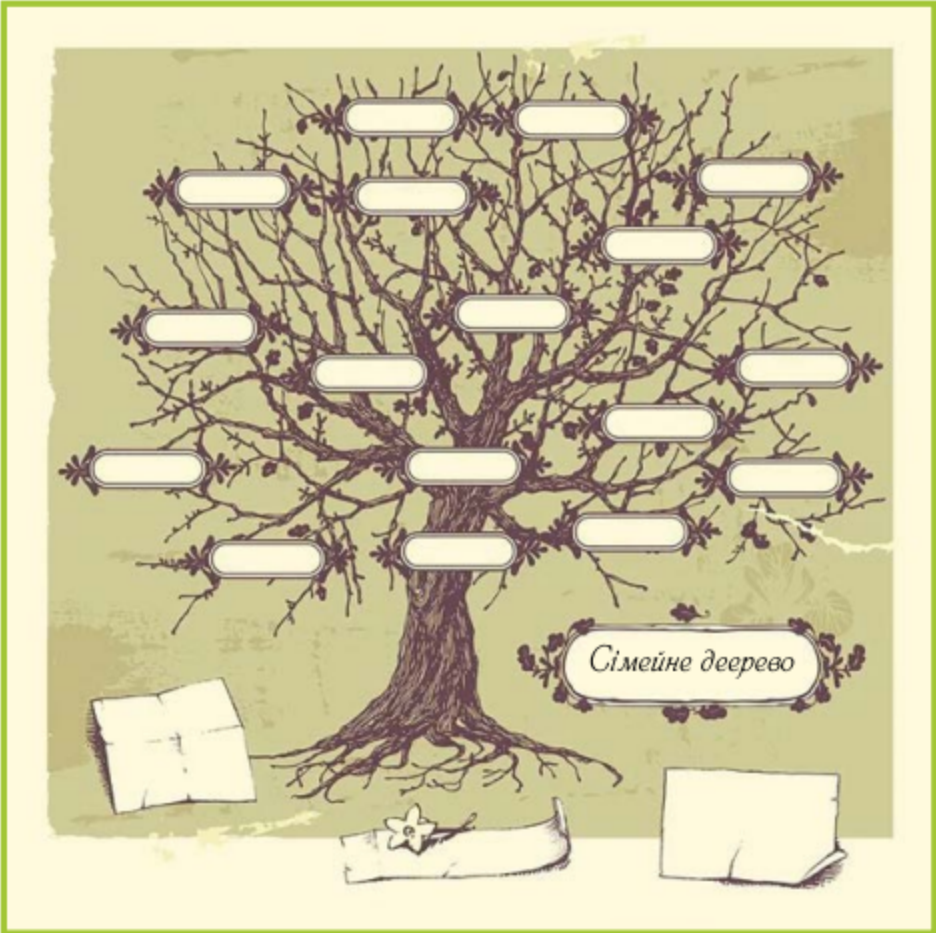
Д. Несподіване, нічим не обґрунтоване бажання як вияв невірноваженості.



5 Запишіть (або зобразіть) своє родовідне дерево. До якого коліна родо­воду ви знаєте своїх предків та історію їхнього життя?



6 Розпитайте батьків, бабусь і дідусів про своїх рідних (прізвища, імена пращурів, їхні професії, уподобання). Складіть усну розповідь про родовід.



ТЛУМАЧНИЙ СЛОВНИК

Забаганка, и, ж. — несподіване, нічим не обґрунтоване бажання як вияв неврівноваженості.

Зневага, и, ж. — почуття презирства, відсутність поваги до кого-небудь; негативно забарвлене почуття.

Коліно, а, с. (родовід) — розгалуження роду, покоління у родоводі.

Нащадок, дка, ч. — людина стосовно своїх предків, представник майбутніх поколінь.

Пращур, а, ч. — померлий родич, який був оберегом дому, захисником та опікуном роду й господарства.

Родовід, воду, ч. — низка поколінь, які походять від одного предка.

СЛОВНИК

забаганка — szeszély

зневага — megvetés

коліно — ág (családfán)

нащадок — utód

пращури — ősök

родовід — családfa

Виконай вправи
в інтерактивному
електронному додатку
<https://is.gd/qeeiOq>



§ 5.

Навчальне аудіювання тексту*Hallás utáni szövegértés*

1 Послухайте слова та словосполучення. Повторіть їх.

Синя волошка, біле роман-зілля, чорнобривець, дика рожа, червоний мак, барвінок, світло-коричнева стрічка, жовта стрічка, світло-зелена або темно-зелена стрічка, блакитна або синя стрічка, жовтогаряча стрічка, фіолетова стрічка, малинова та рожева стрічки.



2 Прослухайте текст і виконайте тестові завдання до нього в електронному додатку.

ДІВОЧІ ВІНОЧКИ

Дівчата в Україні здавна плетуть віночки та прикрашають себе ними. З синіх волошок, із білого роман-зілля, чорнобривців, з дикої рожі й червоного квіту маку. Народ створив і зберіг чарівний звичай, красиві обрядові пісні, пов'язані з плетінням весільного вінка.

У дівич-вечір на вечірку в хату до молодої востаннє збираються її подружки. Тут співають і плетуть вінок...

І неодмінно мав зеленіти в ньому барвінок — символ кохання.

Як і квіток, стрічок у вінку повинно бути 12. Надзвичайно цікавим є поєднання кольорів і розташування стрічок у віночку. Їх обов'язково добирали за довжиною волосся дівчини та робили їх трохи довшими за косу, щоб сховати її серед барвистих кольорів. У центрі вінка зав'язували світло-коричневу стрічку. Вона символізувала землю. По обидва боки першої стрічки зав'язували жовті — символ сонця. Далі — світло-зелені й темно-зелені, що символізували відповідно красу та молодість. Потім блакитні та сині — символи неба і води. Далі йшла жовтогаряча — символ хліба, фіолетова — мудрості, малинова — щирості. Рожеву пов'язували з добробутом і достатком.



Вінок нареченої був оберегом від «поганого ока», від усяких напастей. Отакий він, традиційний вінок. Прекрасний і чудодійний.

(Із календаря)



3 Випишіть у словник незнайомі слова з тексту, поставте наголос у кожному з них. Запишіть переклад.



4 Увідповідніть початок і продовження речень.

Початок

1. Дівчата в Україні...
2. Народ створив і зберіг...
3. У дівич-вечір на вечірку...
4. Як і квіток,...
5. Надзвичайно цікавим є...
6. Їх обов'язково добирали за довжиною...
7. Вінок нареченої...

Продовження

- А. ...красиві обрядові пісні, пов'язані з плетінням весільного вінка.
- Б. ...в хату до молодої збираються її подружки.
- В. ...поєднання кольорів та розташування стрічок у віночку.
- Г. ...здавна плетуть віночки і прикрашають себе ними.
- Ґ. ...волосся дівчини та робили їх трохи довшими за косу, щоб сховати її серед барвистих кольорів.
- Д. ...стрічок у вінку повинно бути 12.
- Е. ...від «поганого ока», від усяких напастей.



5 Підготуйте усний переказ тексту «Дівочі віночки».

ТЛУМАЧНИЙ СЛОВНИК

Волошка, и, ж. — польова трав'яниста рослина із синіми квітками.

Роман-зілля, роман, ромен, я, с., у, ч. — рід багаторічних або однорічних зіллястих рослин із родини Айстрові, з глибоко-зубчастими, перистими листками.

Чорнобривець, вця, ч. — однорічна трав'яниста декоративна рослина із запашними квітками жовтого кольору.

Роза, і, ж. — багаторічна декоративна рослина з родини Мальвових із високим стеблом та великими, яскравими, різнокольоровими квітками.

Дівич-вечір, у, ч. — передвесільна обрядова вечірка нареченої, прощання з дівуванням; день перед весіллям, зазвичай вечір п'ятниці або суботи.

Барвінок, у, ч. — трав'яниста рослина з вічнозеленим листям і блакитними квітками.

Барвистий, а, е. — забарвлений у різні кольори; різнокольоровий.

Благополуччя, я, с. — життя в достатку й спокої; добробут, щастя.

Наречена, ої, ж. — жінка стосовно того, з ким має одружитися.

Напасть, і, ж. — біда, нещастя, неприємність.



Волошка



Роман-зілля



Чорнобривець



Роза

СЛОВНИК

барвінок — télizöld / meténg
(növény)

волошка — búzavirág

дівич-вечір — leánybúcsú

напасть — csapás

наречена — menyasszony

роман-зілля — kamilla

стрічка — szalag

чорнобривець — bársonyvirág

Виконай вправи
в інтерактивному
електронному додатку
<https://is.gd/XzaOov>



§ 6–7.

Культура мовлення. Мовленнєва ситуація. Основні правила спілкування. Найважливіші вимоги до мовлення (змістовність, логічна послідовність, правильність). Мовленнєвий етикет

A beszédkultúra. A beszédhelyzet. A kommunikáció alapvető szabályai. A beszéd legfontosabb követelményei (tartalom, logikai sorrend, helyesség)

Мовленнєва ситуація

адресант → висловлення → адресат

тема, основна думка (**про що?**)

мета спілкування (**для чого?**)

обставини спілкування (**де? коли? як?**)

Мовленнєва ситуація — це ситуація, у якій відбувається мовленнєве спілкування.

Адресант — ініціатор діалогу.

Адресат — це людина, до якої звертаються.

Складові мовленнєвої ситуації:

- ✓ наявність адресанта й адресата,
- ✓ мотив (те, що спонукає до мовлення),
- ✓ мета (те, чого мовець прагне досягти своїм висловлюванням),
- ✓ місце спілкування.

За кількістю співрозмовників:

- ✓ спілкуються двоє;
- ✓ спілкуються 3–5 осіб і більше;
- ✓ спілкуються 20–30 осіб і більше;
- ✓ 1000 осіб і більше.

Різновиди діалогу за комунікативною функцією:

- ✓ діалог-обмін враженнями (думками);
- ✓ діалог-розпитування;
- ✓ діалог-домовленість;
- ✓ діалог-обговорення (дискусія).

Правила ведення діалогу:

- * будьте завжди ввічливі, привітні у спілкуванні;
- * з повагою ставтеся до співрозмовника;
- * звертайте увагу на те, що і як він говорить, як реагує на ті чи інші слова;
- * слухайте та не перебивайте інших;
- * почніть діалог, уживаючи відповідну репліку (повідомлення, спонукання, запитання);
- * намагайтеся швидко реагувати на репліку співрозмовника;
- * підтримуйте розмову, додаючи до репліки-реакції свою ініціативну репліку;
- * стимулюйте співрозмовника до розмови, виражаючи свою зацікавленість; використовуйте оцінювальні репліки;
- * навчіться ввічливо просити і ввічливо відмовляти; не ображайте співрозмовника своєю відмовою, пояснюйте причину прохання або відмови;
- * використовуйте у спілкуванні етикетні слова; стежте за культурою мовлення.



I Прослухайте текст в електронному додатку. Прочитайте текст.

Щодня, зустрічаючись зі знайомим уперше, потрібно вітатися. Ніщо: ні гарний чи сумний настрій, ні добра чи погана погода — не можуть виправдати нехтування цією основною формою гречності.

Для привітання в Україні використовуються такі мовленнєві формули: добрий ранок, доброго ранку; добрий день, добридень; добрий вечір; привіт; доброго здоров'я; бажаю здоров'я; радий / рада вас бачити; як справи? як здоров'я?

Відповіді на привітання: дякую; добре; чудово.

Під час привітання чоловік може злегка вклонитися, жінка — плавно нахилляє голову, молодь має трохи нижче вклонитися старшим.

Не варто під час привітання махати рукою чи капелюхом, галасливо виявляти свої почуття.

(З підручника «Українська мова фахового спрямування» Л. Г. Погиби)



2 Прочитайте етикетні формули. Заповніть розділ таблиці «Вітання», вписавши в зошит відповідні слова з тексту **вправи 1**.

1. Вітання:	
2. Прощання і побажання:	До побачення; будьте здорові; на все добре; добраніч; до завтра; до скорої зустрічі; прощайте; ідіть здорові; щасливої дороги; хай щастить; у добру годину; з Богом
3. Виходячи не-надовго:	Я не прощаюсь; ми ще побачимось; до вечора; до зустрічі
4. Прохання — подяка:	Прошу Вас ...; будьте люб'язні ...; будь ласка ...; дозвольте ...; Вам не важко буде ...; чи не могли б Ви ...; добре, що ми про все домовилися...; дякую за цінні поради ...; дякую за нову інформацію ...; дякую, що вислухали мене ...; дякую, що знайшли час зустрітися зі мною
5. Категоричне прохання:	Я просив би Вас ...; прошу; будьте ласкаві; цілком можливо; спробуємо
6. Відмова:	На жаль, не можу...; мені дуже шкода, але ...; шкодую, що не зміг ...; із задоволенням би, але ...
7. Порада:	Дозвольте порадити Вам ...; дозвольте дати Вам пораду ...; я порадив би Вам ...; чи можу я дати Вам пораду ...; може, Вам варто було б ...
8. Якщо не почули сказаного:	Пробачте, що Ви сказали? Прошу? Пробачте, я не почув

9. Вибачення:	Вибачте! Пробачте! Даруйте! Прости мені, друже! Я прошу пробачення.
10. Подяка:	Прийміть мою щирю вдячність ...; дозвольте висловити Вам подяку ...; дуже вдячний за Вашу турботу ...; щиро вдячний і зворушений Вашою увагою ...; це дуже люб'язно з Вашого боку. Дякую! Ви так багато зробили для мене!
11. Комплімент:	З тобою так цікаво розмовляти! Ти сьогодні чудово відповідав / відповідала! Дякую за комплімент, це Вам тільки так здається! Ви перебільшуєте. Я радий / рада це чути. Мені приємно це почути! Те саме можу сказати і про Вас.



3 Прочитайте текст. Коротко запишіть його зміст.

У житті нерідко бувають ситуації, коли виникає потреба познайомитися: ви прийшли додому з подругою, якої не знає мама; вас запросили на день народження, а там чимало незнайомих людей... Яким має бути перший крок до знайомства?

За етикетними нормами:

- молодшого завжди відрекомендовують старшому;
- чоловіка завжди представляють жінці, навіть якщо вона не досягла повноліття;
- підлеглого завжди відрекомендовують керівникові.

Якщо хочете справити гарне враження на свого нового знайомого — дивіться йому у вічі, усміхніться.

Знайомлячи своїх друзів із мамою, пам'ятаймо, що на знак поваги до матері знайомих варто представляти першими: «Мамо, це мій однокласник Максим», «Мамо, познайомтеся, це моя подруга Леся».

Знайомство підлітків зазвичай неофіційне. Підійшовши з подругою до гурту однолітків, юнак скаже: «Привіт! Це — Наталка». Подальше знайомство відбувається індивідуально: «Маріє, це Наталка», «Наталко — це Ігор». Зауважимо, що першим називають того, кого представляють.

Дайте відповідь на запитання до тексту.

1. Пригадайте випадки, коли доводилося знайомити батьків зі своїми друзями / подругами. Розкажіть, як це відбувалося.
2. Знайдіть у тексті та прочитайте етикетні норми знайомства.
3. Що потрібно робити, коли з кимось знайомлять?
4. Кого потрібно представляти першим / першою: маму / тата чи друга / подругу?
5. Як потрібно знайомити свого друга / свою подругу з однокласниками?



4 Прочитайте діалоги. Визначте, до якого з різновидів за комунікативною функцією вони належать: обмін враженнями (думками); розпитування; домовленість; обговорення (дискусія).

— Примости мене коло озерця, аби я міг воду дістати, а сама йди, розглянься... — згоджувався Остап.

— Ти, певно, зголоднів, їсти хочеш?

— Ні, не хочеться... тільки пити.

А. Соломія нагнула очерет і зробила хворому ложе. Не зводячись, він міг зачерпнути воду.

— Не сумуй же тут без мене, я швидко повернуся, — обернулася вона до нього й зникла в очереті.

(За М. Коцюбинським «Дорогою ціною»)

— Пані Ніно, коли до Вас прийшло усвідомлення того, що письменництво — справа Вашого життя?

— Одразу після того, як почала читати. Хоч у той час і йшла війна, проте мама навчила мене читати, коли мені було п'ять років. Розпочала я з поважних книжок — інших не було. Першою книжкою, яку прочитала, була повість Марка Твена «Принц і жебрак».

— Ця книжка була у Вашій домашній бібліотеці?

Б. — Ні. У нас у ті роки й дому не було... Коли я пішла до школи, зошитів не було. Писала на берегах газети — пером. Чорнило ми робили з бузини. А газети в ті часи були напівкартонними: перо провалювалося, чорнило розливалось... Так ми вчилися.

— Ви й досі пишете ручкою на аркуші паперу або користуєтеся друкарською машинкою, а не комп'ютером...

— Так.

(З інтернет-видання «Високий замок»)

— Крило в сороки, мабуть, перебите, — сказав нечупара й пхинькнув широким ротом.

— Я йому кажу, нехай до себе візьме, поки крило загоїться, я сам би взяв... та... хтозна, чи мій татуньо не здумає її на суп обскубти.

— Ви що, знайомі? — здивувався Славко, добре знаючи Юлькову вибагливість у виборі знайомих.

В. — В одному домі живемо, — трохи неохоче пояснив Юлько. — Можу відрекомендувати: Стефко це, Стефко Вус, соловей-розбійник із нашого двору. Стою і дивуюся: чогось такий добрий став, у дворі хлопчаків ганяє, а тут над сорокою розчулюється! Метаморфоза.

— Ти б менше патякав, балакайло мудрий, — буркнув Стефко. Колючки в погляді стали ще гострішими.

— Бери сороку, у вас удома місця досить.

— Авжеж, тільки сороки мені й бракувало! — з огидою скривився Юлько й тицьнув птаху черевиком. Вона відстрибнула вбік.

— Слухай, Ващук, ти що? Май трохи розуму!

В.

— О, — протяг Юлько, стріпуючи рукав, мовби Славкові пальці могли залишити там слід, — а ти не тільки спортсмен, спелеолог і таке інше, ти ще й друг живої природи?
(За Н. Бічуєю)



5 Прочитайте в електронному додатку в парі із сусідом / сусідкою за партою діалоги. Визначте, до якого з різновидів за комунікативною функцією вони належать.



6 Складіть і розіграйте діалоги за однією з поданих ситуацій.

1 ситуація

Вас запросили на концерт. Ви не можете піти. Увічливо відмовтеся від запрошення.

2 ситуація

Ви хочете запросити друзів на показ нового фільму в кінотеатрі. Домовтеся, де ви будете їх чекати і о котрій годині.



7 Минулого року ваш клас відвідав музей Івана Франка. Напишіть замітку в стінгазету (або статтю для блогу) про заклад. Намагайтеся написати так, щоб тим, хто не був, захотілося його відвідати.

СЛОВНИК

балакайло — beszélgető
ввічливий — udvarias
вибагливість — igényesség
вибачення — bocsánatkérés
вигляд — kinézet
домовленість — megállapodás
етикет — etikett
знайомство — ismerkedés
метаморфоза — metamorfózis
мета — cél

мовлення — beszéd
обговорення — megbeszélés
обмін враженнями / думками —
véleménycsere / gondolatcsere
привітання — üdvözlés
прохання — kérés
розпитування — kikérdezés
уважність — figyelmesség
ініціатор — kezdeményező
щирість — őszinteség

Виконай вправи
в інтерактивному
електронному додатку
<https://is.gd/FvTTMA>



§ 8–9.

Типи мовлення (розповідь, опис, роздум)

Beszéd típusok (elbeszélés, leírás, értekezés)

Типи мовлення

Розповідь (що трапилося?)

Роздум (чому?)

Оцінка (предмета або
явища: який? яка? яке? які?)

Опис (який? яка? яке? які?)

Не треба плутати опис предмета та оцінку предмета (явища).
Опис предмета передає такі його ознаки, як розмір, форма, колір, запах, гучність.

Оцінка предмета є результатом людського мислення. Це думка мовця про те, що він бачить, відчуває.



I Визначте, до якого типу мовлення належить кожен із текстів. Обґрунтуйте свою думку аргументами із поданої інформації.

1 текст

У безмежному морі пшеничних ланів України розкидані села. Хати ховаються у садочках. А поряд з ошатними хатками обов'язково є хоч невеличка грядочка з квітами. Віддавна українські жінки любили квіти — вони рясніють на рушниках, сорочках, ними розмальовані не лише писанки, а й колисочки, печі, тарілки і глечики.

(Із журналу «Зелений світ у житті людини»)

2 текст

Юлько потер очі, аж повіки заболіли, скочив із канапи — таки справді треба братися до уроків. Коротенькі розділи в підручниках були зрозумілі, задачі розв'язував легко, з домашніми вправами значно менше клопоту, ніж із тими кольорами, що їх бачив заплющеними очима. Або ж із тими розмовами, які починає Беркута, з тими його причіпками. Чого хоче від нього Славко Беркута? Колись готовий був за Юлька у вогонь та у воду скочити, тепер не бажає цього робити; не треба, не велика біда, але чого ж чіплятися? Юлько знову заплющив

очі й став придивлятися до кольорів у густо-коричневій сліпій темряві. Узимку вони якось грали в сніжки, до пізнього вечора мокли в липкому снігу, і десь там зосталася Юлькова шапка — чи то збили суперники, чи то сам загубив, уже й гра скінчилася, а Юлько зі Славком шукали шапку, і врешті Славко віддав йому свою.

— Ти бери, бери, тобі кажуть! Я ніколи не застуджуюся, сам знаєш.

І пішов Юлько додому в Славковій шапці, була вона геть мокра, одне вухо майже обірвалося, та все ж рятувала від вітру й морозу. Одним словом, шапка...

(За Н. Бічуєю)

3 текст

Життя геолога — це місяці, якщо не роки обробки зібраних матеріалів. Крім краси гірських пейзажів, це люті комарі, безкінечна втома, важка фізична праця.

Життя лікаря-хірурга — це фізичне і душевне напруження. Це прийом роздратованих хворих, це нічні чергування.

Життя вчителя — це не лише букети квітів у День останнього дзвоника. Це багато зошитів, які доводиться перевіряти до ночі, це шум у класі, це тридцять учнів із різними характерами. І це в кожному класі по тридцять, а скільки усього? А протягом життя?

Як мало ми знаємо про працю людей, що нас оточують. Ми часто не помічаємо ні старання, ні натхнення, ні терплячості.

Тож придивляйтеся до людей, які вас зацікавили, до їхньої праці!

(Із журналу)



2 Прослухайте текст в електронному додатку. Прочитайте текст. Визначте, до якого типу мовлення він належить.

ЧИСТИЙ ТИЖДЕНЬ

Останній тиждень перед Великоднем колись називали Білим або Чистим. Найважливішим днем цього тижня є четвер, який називали Чистим. Ще до сходу сонця господарі починали прибирати на подвір'ях, а в хатах все повинно було бути чистим і виглядати по-святковому.

Уранці наводили лад у садках, прали білизну, стригли діткам волосся, «щоб не лізло». Увечері, коли в церкві служба, потрібно було дотримуватися тиші навіть на вулиці. Повертаючись додому, люди намагалися донести страсну свічку так, щоб вона не згасла, тому робили ліхтарики з кольорового паперу. У Чистий четвер пекли поросят і ковбаси, готували обов'язкові великодні страви. У п'ятницю нічого не їли, а ввечері місили тісто на паску. Пекли паски лише в суботу. Тоді ж фарбували писанки та крашанки.

(З календаря)



3 Прочитайте вголос слова, подані в тлумачному словнику (с. 28). Незнайомі слова запишіть у словник, поставте наголос, додайте переклад.



4 Напишіть на місці крапок закінчення прикметників у відповідній формі. Визначте рід і число.

Останн.. тиждень, найважливіш.. день тижня, страсн.. свічка, кольоров.. папір, обов'язков.. великодн.. страви.



5 Поставте подані в дужках дієслова у формі минулого часу. Запишіть речення.

Четвер українці (називати) Чистим; господарі (починати) прибирати; люди (прибирати) у садках; жінки (прати) білизну; люди (намагатися) донести свічку; полум'ям чоловіки (випалювати) хрест; господині (пекти) ковбаси, (готувати) страви, (місити) тісто, (пекти) паски, (фарбувати) крашанки та писанки.



6 Перепишіть речення. Підкресліть **головні** та **другорядні** члени, поставте питання до кожного з них.

Полум'ям свічки випалювали хрести на воротах і сволоках. Уранці прибирали в садках, прали білизну, стригли діткам волосся. У Чистий четвер пекли поросят і ковбаси, готували обов'язкові великодні страви. У суботу пекли паски, фарбували писанки та крашанки.



7 Продовжте речення за поданим початком.

Останній тиждень перед Великоднем

Найважливішим днем тижня

Повертаючись додому, люди намагалися донести додому страсну свічку так,

Увечері, коли в церкві служба,

У п'ятницю нічого не їли,



8 Відредагуйте деформований текст, установивши правильну послідовність подій.

1. У п'ятницю нічого не їли, а ввечері місили тісто на паску.
2. Пекли паски лише в суботу. Тоді фарбували писанки та крашанки.
3. У Чистий четвер пекли поросят і ковбаси, готували обов'язкові великодні страви.
4. Повертаючись додому із церкви, люди намагалися донести додому страсну свічку так, щоб вона не згасла, тому робили ліхтарики з кольорового паперу.
5. Ще до сходу сонця господарі починали прибирати на подвір'ях, а в хатах все мало бути чистим і святковим.
6. Полум'ям цієї свічки випалювали хрести на воротах та сволоках.
7. Уранці наводили лад у садках, прали білизну, стригли діткам волосся.



9 Дайте відповідь на запитання.

1. Чому четвер перед Великоднем українці називають Чистим?
2. Яку роботу виконували господарі в четвер уранці до сходу сонця?
3. Чого не можна було робити під час вечірньої служби у церкві?
4. Навіщо люди робили ліхтарики з кольорового паперу?
5. Що робили полум'ям страсної свічки?
6. Яку ще роботу виконували в четвер ?
7. Коли місили тісто на паски?
8. Яку роботу виконували в суботу?



10 Коротко запишіть зміст тексту. Підготуйте стислий усний переказ.



11 Запитайте у батьків, дідусів чи бабусь, які традиції та звичаї в останній тиждень перед Великоднем існують в угорців? Чи подібний до українського Чистий четвер? Які роботи виконували з понеділка

до вечора суботи в останній тиждень перед Великоднем? Складіть розповідь.

ТЛУМАЧНИЙ СЛОВНИК

Випалювати, *юю, юєш, недок.* — наносити розжареним предметом знак, зображення на що-небудь.

Крашанка, *и, ж.* — пофарбоване куряче яйце, призначене для Великодніх свят.

Лихий, *а, е* — який чинить лихо, здатний чинити лихо.

Ліхтар, *я, ч.* — освітлювальний пристрій, у якому світло захищене склом.

Нечисть, *і, ж., збірн.* — нечистий дух, біс, дідько, сатана, відьма (за релігійними забобонами).

Писанка, *и, ж.* — розмальоване великоднє куряче або декоративне, звичайно дерев'яне, яйце.

Сволок, *а, ч.* — балка, яка підтримує стелю в будівлі.

Служба, *и, ж.* — виконання в церкві релігійних обрядів, богослужіння.

Страсна свічка — свічка, яку запалюють під час вечірнього богослужіння в останній четвер перед Великоднем.

Страсний, *а, е, церк.* — останній тиждень перед Великоднем, а також кожен із цих днів.

Хрест, *а, ч.* — предмет культу християнської релігії.

СЛОВНИК

випалювати — égetni

крашанка — festett tojás

лихий — gonosz

ліхтар — lámpa

нечисть — ördög, sátán,
boszorkány

ошатний — jóképű

писанка — hímes tojás

сволок — gerenda

служба — szertartás

страсна свічка —
húsvéti gyertya

страсний — nagypéntek,
húsvét előtti

хрест — kereszt

Виконай вправи
в інтерактивному
електронному додатку
<https://is.gd/Vuyogd>



§ 10.

**Текст. Основні ознаки тексту. Будова тексту.
Тема. Мікротема. Абзац. Типи текстів**

A szöveg. A szöveg jellemzői. A szöveg felépítése.
A téma. A mikrotéma. A bekezdés. Szövegtípusok

Текст — це група речень, об'єднаних за змістом і будовою.

Основні ознаки тексту:

- ✓ пов'язаність речень за змістом (темою);
- ✓ наявність головної думки;
- ✓ розвиток змісту і головної думки;
- ✓ зв'язок речень між собою за допомогою займенників, синонімів, повторів слів, сполучників, спільнокореневих слів.

Заголовок тексту стисло передає його тему або головну думку.

Тема — те, про що мовиться.

Мікротема — частина загальної теми тексту. Мікротема розкривається в кількох реченнях, одне з яких є тематичним.

Будова тексту: зачин, основна частина, кінцівка.

Головна думка — те, що автор хоче нам сказати, порадити, до чого закликає.

План тексту — це назви (заголовки) частин тексту, розташовані послідовно за змістом.

Типи текстів

Текст-опис — це текст, у якому описано основні ознаки предмета або об'єкта. Текст-опис вказує на розмір, форму, колір, смак, запах, вік, характер, зовнішній вигляд.

У тексті-розповіді про щось розповідається, повідомляється. Основна мета — розповісти про події та їхнє завершення. Текст-розповідь відповідає на такі запитання: *що сталося? що відбулося? хто? де? коли? що зробив?*

Текст-міркування — це текст, у якому йдеться про причини чи наслідки явищ і подій. Мета такого тексту — довести думку за допомогою доказів і прикладів.



1 Прочитайте уривок. Доведіть, що це текст. Доберіть заголовок. Визначте тип тексту.

Робінзон побачив, як дикуни привели двох зв'язаних полонених.

Одного з них вони повалили на землю. У цю мить інший нещасний кинувся навтьоки. З неймовірною швидкістю він біг прямо до Робінзона.

За втікачем погналося лише двоє. Робінзон побачив, що відстань між переслідувачами та бідолахою зменшується. Робінзон схопив рушницю й вибіг дикунам навперейми. Він опинився якраз між втікачем і його переслідувачами. Коли перший дикун порівнявся з Робінзоном, той збив його з ніг. Другий злякався та повернув назад.



Бідолашний втікач спинився. Він зовсім розгубився і не знав, що робити. Робінзон поманив його до себе. Це був гарний хлопець, високий на зріст, бездоганно збудований. Мав стрункі та міцні руки й ноги.

(За Д. Дефо)

1. Чи пов'язані подані речення за змістом?
2. Чи є у висловленні головна думка? Сформулюйте її.
3. Знайдіть інформацію про цей твір та його автора.



2 Перепишіть. У кожному з речень позначте «**відоме**» і «**нове**». Зазначте, за допомогою чого речення пов'язані між собою. Доведіть, що це текст.

Зразок: Уже ліс не жовтий. Відоме (**В**) — ліс, нове (**Н**) не жовтий.

Він уже безлистий. **В** — він, **Н** — безлистий. Речення пов'язані між собою займенником **він**.

Гуде потихеньку вгорі. Стоїть ліс у тумані. Там, у верхов'їтті, ходить зима, носить в синій пелені завірюху.

Тільки дуби брунатні. Міцнолисті вони. Аж весною роздягнуться, хоч і не мерзнуть. Узимку всі дерева в лісі світитимуть на стужі голим віттям. А дуби шумітимуть їм про весну.

Ось нащо дубам листя.

(Г. Тютюнник)



- 3** Прослухайте текст в електронному додатку. Прочитайте текст. Визначте його тип. Сформулюйте мікротеми тексту, складіть план.

ЛЕГЕНДА ПРО ПІСНЮ

Якось Господь Бог вирішив наділити дітей світу талантами.

Французи вибрали елегантність і красу, угорці — любов до господарювання, німці — дисципліну і порядок, діти Польщі — здатність до торгівлі, італійці одержали хист до музики.

Обдарувавши всіх, підвівся Господь Бог зі свого трону і раптом побачив у куточку дівчину. Вона була боса, одягнута у вишивану сорочку, руса коса переплетена синьою стрічкою, а на голові багрянів вінок з червоної калини.

— Хто ти? Чого плачеш? — запитав Господь.

— Я — Україна, а плачу, бо стогне моя земля від проливої крові пожеж. У своїй хаті немає правди і волі.

— Чого ж ти не прийшла до мене скоріш? Я всі таланти роздав... Як зарадити твоєму горю?

Дівчина хотіла вже йти, та Бог зупинив її.

— Є в мене неоціненний дар, який уславить тебе на цілий світ. Це — пісня.

Узяла дівчина-Україна дарунок і міцно притиснула його до серця. Поклонилася низенько Всевишньому та з ясним обличчям і вірою понесла пісню в народ.

СЛОВНИК

брунатні — barna

вишивана — hímezett

відоме — ismert

висловлення — kifejezés

головна думка — fő gondolat

діти — gyerekek

завірюха — hóvihar

звучання — hangzás

зв'язок — kapcsolat

знаходити — megtalálni

мікротема — mikrotéma

обдарувати — megajándékozni

об'єднаний — összekapcsolt

опис — leírás

пов'язаність — összefüggés

руса — szőke

стужа — fagy

уславити — megdicsőíteni

Виконай вправи
в інтерактивному
електронному додатку
<https://is.gd/CBeqlr>



§ 11.

Письмовий переказ розповідного тексту з елементами опису місцевості

Elbeszélő szöveg tartalomírása helységeirő elemekkel

**I** Прослухайте текст переказу. Доберіть заголовок.

Одного весняного ранку Давид і Оксанка вирушили до лісу неподалік їхнього села. Свіже повітря, ніжний спів птахів і шум дерев створювали атмосферу спокою та гармонії. Сонце лагідно пробивалося крізь густе листя, а на галявинах уже розквітали жовті кульбаби та сині проліски.

— Подивися, як тут гарно, — сказала Оксанка, присівши біля невеликого струмка. — Але чому люди так часто руйнують це все?

Давид задумливо кивнув:

— Так, природа дарує нам усе: чисту воду, повітря, їжу. Але деякі люди цього не цінують. Поглянь, навіть тут є сміття.

Вони підійшли до краю галявини, де в траві лежали пластикові пляшки, обгортки від їжі та скляні банки.

— Це неправильно, — зітхнула Оксанка. — Ми маємо щось зробити.

— Згоден, — підхопив Давид. — Почнемо з того, що приберемо це сміття. Я взяв пакет і рукавички.

Вони взялися за роботу, і через пів години галявина знову була чистою. Оксанка задоволено глянула на результати.

— Знаєш, якби всі дотримувалися простих правил, таких як не смітити, берегти воду та енергію, природа була б значно здоровішою, — сказала вона.

Давид підхопив її думку:

— А ще важливо пояснювати людям, що їхні дії мають значення. Наприклад, коли ми не садимо нові дерева — зникає місце для життя птахів і тварин. Або коли надмірно використовуємо воду, то її бракує для річок і струмків.

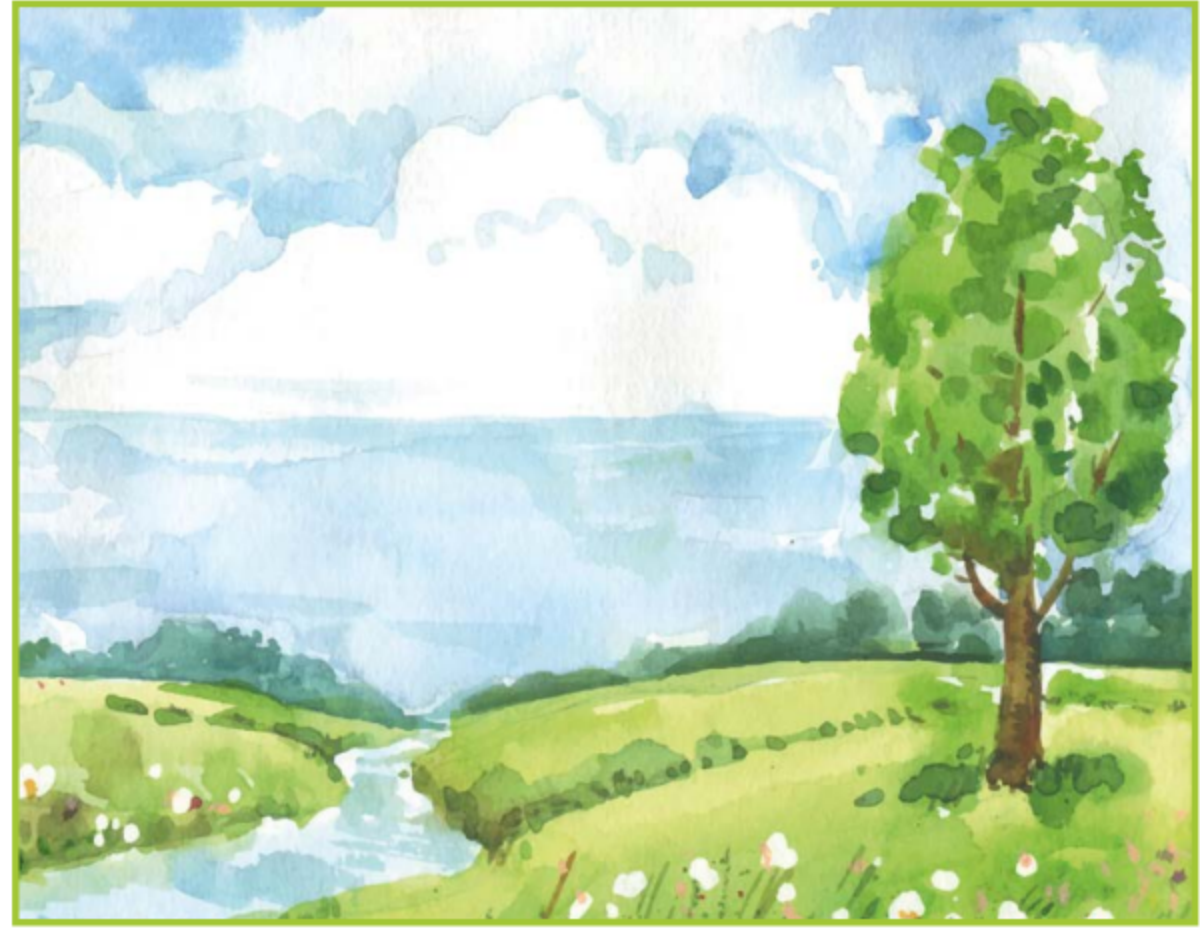
— І це впливає не лише на природу, а й на нас, — додала Оксанка. — Чиста вода, родючі ґрунти й свіже повітря потрібні для життя усім.

Після прибирання вони зупинилися відпочити на березі струмка. Давид дістав пляшку води, а Оксанка — яблука.

— Як думаєш, що ще ми можемо зробити, щоб допомогти природі? — запитала Оксанка.

— Почати з маленьких справ, — відповів Давид. — Наприклад, вдома сортувати сміття, висаджувати рослини, економити воду й електроенергію. І найголовніше — дотримуватися правил поведінки на природі.

Вони сиділи на березі, слухаючи дзюрчання струмка й розуміючи, що навіть їхні невеликі зусилля — це крок до збереження цього чудового світу для майбутніх поколінь.



-  **2** Визначте тему та головну думку тексту.
-  **3** Колективно складіть план тексту.
-  **4** Запишіть переказ із елементами опису місцевості за планом.
-  **5** Створіть презентацію про важливість збереження та захисту природи і навколишнього середовища.

СЛОВНИК

задоволено — elégedetten
зберігати — megőrizni
значно — jelentősen
зникати — eltűnik
пластикові пляшки — műanyag
palackok
прибирання — takarítás

рукавички — kesztyű
свіже — friss
сміття — szemét
сортувати — szelektálni
спокій — nyugalom
струмок — patak
термін — kifejezés

Виконай вправи
в інтерактивному
електронному додатку
<https://is.gd/Y3TRYU>



§ 12–13.

Стилi мови (публіцистичний, науковий, офіційно-діловий, художній, розмовний, конфесійний, епістолярний). Поглиблення знань про вивчені стилі

A stílusrétegek (publicisztikai, tudományos, hivatalos, szépirodalmi, társalgási, egyházi, levelezési). A tanult stílusokkal kapcsolatos ismeretek elmélyítése



- ✓ Лексику, притаманну публіцистичному стилю, використовують у суспільному житті. Основні його види (жанри): промови, звернення, виступ на мітингу, газетна чи журнальна стаття про життя суспільства.
- ✓ Слова та словосполучення, властиві науковому стилю, використовують у мові науки, освіти, техніки. Основні види (жанри): лекція, наукова доповідь, наукова стаття, підручник.
- ✓ **Офіційно-діловим стилем** послуговуються у міжнародних (дипломатії) і службових відносинах та судочинстві. Основні види (жанри) стилю: закон, постанова, наказ, статут, заява, розписка, протокол, план роботи, оголошення, угода.
- ✓ **Художній стиль** — це твори художньої літератури, усної народної творчості. Основні види (жанри): вірш, поема, оповідання, повість, роман, п'єса, казка.
- ✓ **Розмовний стиль** використовують у колі близьких людей, за неформальних обставин. Основні види (жанри): бесіда на побутову тему, лист до близької людини.
- ✓ Лексику **конфесійного стилю** вживають у релігійних закладах, в особистому житті. Основні види (жанри): молитви, житія, промови священників під час богослужінь.
- ✓ **Епістолярний стиль** використовують у письмовому приватному або приватно-офіційному спілкуванні. Основні види (жанри): приватний лист, записка, щоденникові записи, мемуари.



I Прочитайте тексти. З'ясуйте, до якого стилю належить кожен із них.

1 текст

Навесні, коли довкола ще так мало зелені, наше око милують першоцвіти. Цвіт верби — то ніжне і зворушливе диво. Пухнасті, м'якенькі вербові котики недарма вважають символом краси. Щойно зійде сніг, вони дарують надію і веселять серце. Недарма в народі кажуть: «Зацвіла верба — прийшла весна». Люди вірили, що сонечко п'є воду з вербових листочків, які схожі на сонячні промінці.

2 текст

Верба, *и, ж.* — дерево або кущ з гнучким гіллям, цілісними листками і зібраними в сережки квітками.

(Тлумачний словник)

3 текст

Певні види верб дають непогану деревину. У верби білої вона м'яка, легка, в'язка, гнучка, проте малостійка і невисокої міцності. Цю деревину використовують у будівництві, для виготовлення човнів, лопат тощо, гілки йдуть на плетіння тинів, огорож. Найціннішою сировиною для паперової промисловості є деревина верби білої та верби козячої.

(З вікіпедії)



2 Робота в парах. Із сусідом / сусідкою по парті за поданими ситуаціями складіть діалоги. Визначте, до якого стилю вони належать.

1 ситуація

Ви почули, що у вас буде нова однокласниця. Ваш сусід / сусідка вже бачив / бачила її. Розпитайте його / її про нову ученицю.

2 ситуація

Вам здається, що ваш друг / ваша подруга не дуже цікавиться навчанням. Переконайте його / її, що потрібно більше витрачати часу на підготовку до уроків.



3 Прослухайте текст в електронному додатку. Визначте, до якого стилю він належить.

Привіт, Павле!

Я отримав твого листа. Дякую!

Завершився навчальний рік. Для мене він був нелегким, потрібно було багато вчитися. Але це дало непогані результати, бо я отримав високі бали. Крім того, займався спортом, і наша футбольна команда часто брала участь у змаганнях. Іноді ми програвали матчі, але здебільшого перемагали.

Нарешті почалися канікули. Цього року дуже спекотне літо. Ще в червні класна керівниця повела нас у міський басейн. Розповім тобі трохи про наш відпочинок.

Уранці ми зібралися біля школи і пішли до оздоровчого комплексу, розташованого на околиці міста. Тут відпочиває багато туристів і туристок. Можна відвідати соляну кімнату, спа, фітнес-центр, гідромасажні ванни, лазню, солярій. Також є чотири басейни: з прісною водою і зоною засмаги, з термальною водою, температура якої становить 40 градусів, термальний із джакузі та гідромасажем, а також дитячий. Ми вирішили піти у басейн із прісною водою і зоною засмаги.

У великому холі нас зустріла адміністраторка. Вона одразу повідомила чудову новину: заплатити за квитки треба менше, ніж ми думали, бо нас багато. Нам дали, на відміну від інших відвідувачів, аж три години перебування у басейні. Кожен отримав браслет, яким міг відчинити шафку в роздягальні і зафіксувати купівлю напоїв чи їжі у кав'ярні, розташованій на території басейну.

Переодягнувшись, ми пішли до басейну, знайшли вільні лежаки, залишили там свої рушники і пішли у воду. Не всі однокласники вміють добре плавати, але там неглибоко, тому купалися всі. За нами спостерігав рятувальник. Приходили аніматори, які пропонували різноманітні послуги. Спочатку вони розважали молодших дітей, а потім запропонували старшим водну аеробіку. Наші дівчата із задоволенням узяли участь у цій розвазі.

На заощаджені гроші ми вирішили скуштувати лангоші. Класна керівниця замовила їх у кав'ярні, і ми радо поїли, тому що дуже зголодніли після купання. Потім знову повернулися до басейну.

Під час цієї екскурсії ми зробили багато фотографій на пам'ять про цікавий відпочинок. Три години пролетіли швидко. Ми зібралися додому. Віддали свої браслети касиру. Ті, хто купував напої, морозиво, їжу, мусили розраховатися. Усі були втішені та щасливі. Наступного разу збираємося відвідати аквапарк.

Як у тебе справи? Що робиш під час літніх канікул? Де відпочиваєш? Ти писав, що в липні поїдеш у табір. Чи був там? Якщо так, то що цікавого дізнався?

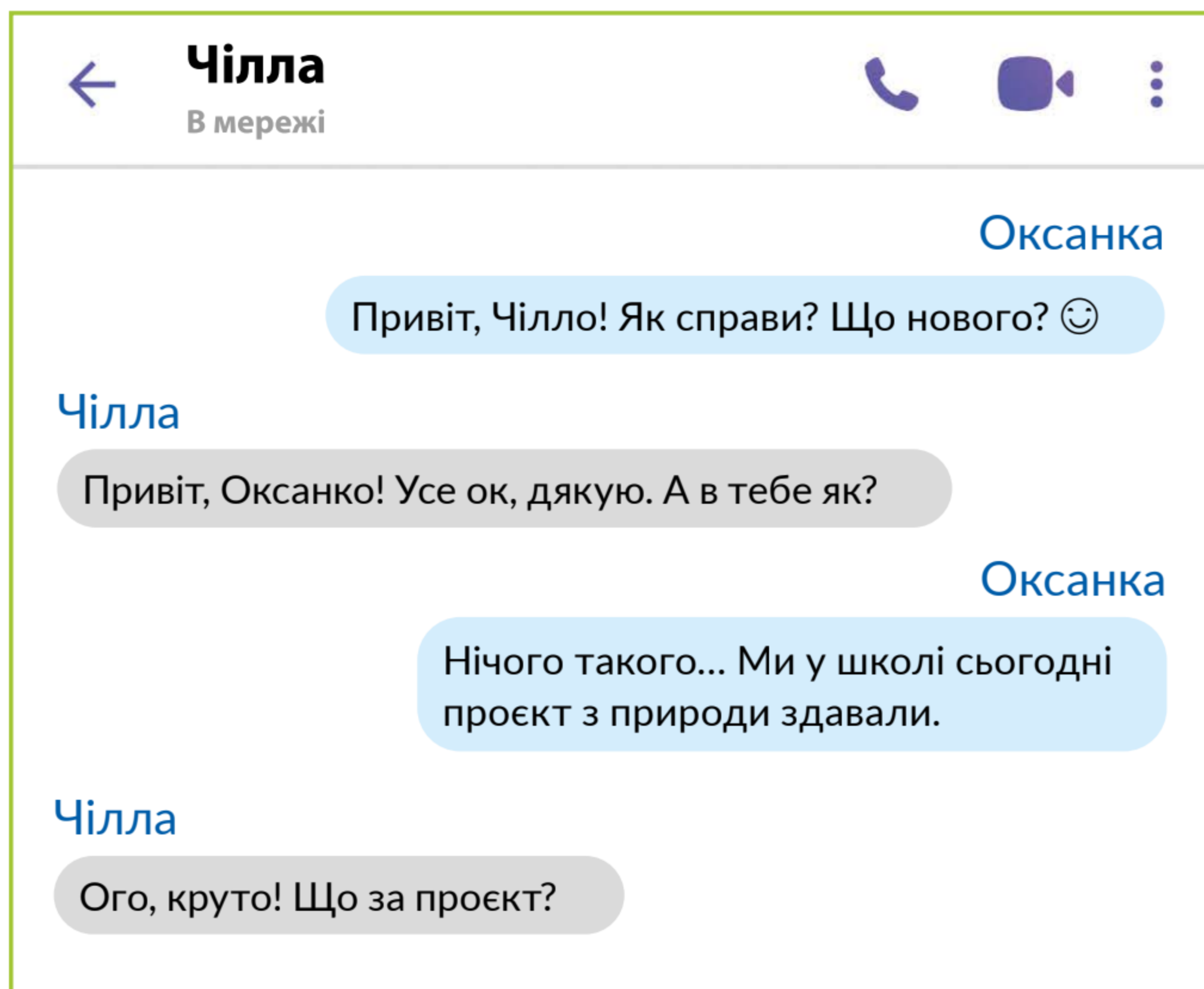
З нетерпінням чекаю на відповідь.

Бувай. Давид.



4 Зверніть увагу на те, у якій послідовності Давид розповідає про свої канікули. За зразком поданого листа складіть власний для друга / подруги. Розкажіть про свій відпочинок.

5 Прочитайте листування Оксанки та Чілли у застосунку «Вайбер».



Оксанка

Та треба було зібрати цікаві факти про свій край.
Я розповідала про нашу річку та ліси.

Чілла

Вау, цікаво! А я сьогодні допомагала мамі прибирати вдома. Трохи важко, але потім вийшла погуляти із собакою.

Оксанка

Круто! Як твоя Джессі?

Чілла

Як завжди — бешкетує. 😊 Учора взагалі мої кросівки «прикрасила». 😊

Оксанка

Ха-ха, звичайно, Джессі у своєму стилі! 😊
А ти вже зробила домашку?

Чілла

Ще ні... А ти?

Оксанка

Я щойно закінчила. Можу допомогти, якщо треба.

Чілла

Дякую! Підкажеш щось із математики?
Я щось туплю із задачкою. 😊

Оксанка

Звісно, кидай завдання, подивимось разом!

Чілла

Ок, дякую, ти супер! 💖 Зараз зроблю скрин.

Оксанка

Чекаю! 😊



Повідомлення...





6 Проаналізуйте листування:

1. Чи дотримуються дівчата культури спілкування у чаті?
2. Які емоційні вирази вони використовують (емодзі, жарти, стиль викладу)?



7 Складіть власне листування. Уявіть, що ви обговорюєте з другом / подругою проєкт або домашнє завдання. Напишіть 6–8 реплік, використовуючи сучасний стиль спілкування у месенджерах.



8 Прочитайте текст. Визначте, до якого стилю він належить. Поясніть свою думку.

ШКІЛЬНА ГАЗЕТА

ОГОЛОШЕННЯ

У понеділок, 10 жовтня 2025 року, в актовому залі школи відбудеться виставка «Осіння композиція». Учнівське журі обере найкращі експонати і визначить переможців. Вхід вільний.

Учнівський комітет школи



9 У вашому закладі освіти (або в місті / селі) організовують ярмарок, а зібрані кошти підуть на доброчинність. Напишіть оголошення про це, указавши мету збору коштів.

Пам'ятайте!** Оголошення має відповідати на три ключові запитання: **коли? де? що?

СЛОВНИК

втішені — megnyugtatóttak

доброчинність — Jótékonyság, jótékonykodás

експонати — kiállítási tárgyak

кошти — pénz

оздоровчий комплекс — üdülőközpont

переможці — győztesek

§ 14.

Ділові папери. План роботи

Ügyiratok. Munkaterv

План роботи — документ, що встановлює точний перелік визначеної роботи (заходів), які повинні бути виконані, а також їхню послідовність, обсяг, часові координати, конкретних виконавців.

План роботи може бути у формі графіка, таблиці, тексту.

Реквізити:

назва виду документа
(план роботи)

зазначення періоду, на
який складено план

номер запису за порядком

зміст роботи

дата проведення

учасники

відповідальні

Діловому стилю мовлення властиві такі ознаки:

- ✓ точність, логічність, ясність, стислість у викладі думок;
- ✓ уживання слів тільки в прямому значенні;
- ✓ уживання готових усталених форм і мовних зворотів;
- ✓ спеціальна термінологія;
- ✓ відсутність індивідуальної манери викладу та емоційно забарвленої лексики.

Існують плани проведення окремих заходів, виробничої або навчальної діяльності установ, плани роботи окремих працівників.

Плани бувають *перспективні*, тобто розраховані на кілька років. Їх створюють також на 1 рік, квартал, місяць, тиждень і навіть день.



I Ознайомтесь із планом заходів у межах акції «16 днів проти насильства».

№	Назва і зміст заходів	Відповідальні	Дата	Відмітка про виконання
1.	Відкриття акції, оголошення плану, оформлення стенда «Стоп насильству!»	Учнівський комітет школи, заступник директора, педагог-організатор	до 25.11	
2.	Проведення інформаційних хвилин у класах: «Що таке насильство?», «Куди звертатися по допомогу?»	Класні керівники	до 29.11	
3.	Класні години: «Права людини», «Мої кордони — моя безпека»	Класні керівники	до 02.12	
4.	Тренінг «Ненасильницьке спілкування» або зустріч із психологом / представником поліції	Практичний психолог, педагог-організатор	до 06.12	
5.	Конкурс малюнків або плакатів «Світ без насильства»	Учнівство 5–8 класів, педагог-організатор, учитель / учителька мистецтва	до 06.12	
6.	Флешмоб або символічна акція «Жовтий день: Ми — за світ без насильства!»	Учнівське самоврядування	до 09.12	
7.	Тематична година до Міжнародного дня прав людини	Учитель / учителька історії / правознавства	до 10.12	
8.	Створення «Скриньки довіри»	Практичний психолог	до 09.12	
9.	Оголошення результатів, нагородження	Учнівський комітет школи, заступник директора, педагог-організатор	до 09.12	



2 Запропонуйте 4–5 заходів, які б ви хотіли організувати протягом року. Обговоріть, що ви можете провести, а що ні. Проголосуйте за запропоновані заходи. Якщо більшість погодиться, запишіть їх у план роботи класу. Позначте дату виконання, відповідального за проведення. На зборах ознайомте класного керівника із чернеткою плану. Його треба перевірити і затвердити.

ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Яка роль мови в житті суспільства?
2. Що таке обмін інформацією? Що називаємо спілкуванням? У чому різниця між ними?
3. Поясніть значення терміна «мовна поведінка».
4. Чи може бути мовна поведінка засобом впливу на людей?
5. Сформулюйте правила спілкування в інтернеті.
6. Що називаємо текстом?
7. Сформулюйте визначення теми тексту.
8. Що таке головна думка тексту?
9. На які частини поділяється текст?
10. Назвіть стилі мовлення.
11. Які типи мовлення ви знаєте?

СЛОВНИК

виконання — végrehajtás
 виконати — elvégezni
 виступ — fellépés
 відмітка — megjegyzés
 відповідальні — felelősök
 заходи — intézkedések
 комітет — bizottság
 лінгвістика — nyelvészet
 мовна поведінка — nyelvi magatartás
 план роботи — munkaterv

підготовка — előkészítés
 пояснення — magyarázat
 реквізити — kellékek
 сценарій — forgatókönyv
 спеціальна термінологія — szaknyelv
 створювати — létrehozni
 точність — pontosság
 учасники — résztvevők
 учнівський комітет — diákbi-zottság

Виконай вправи
 в інтерактивному
 електронному додатку
<https://is.gd/nFMbBN>



Повторення й узагальнення вивченого. Самостійні та службові частини мови, вигук

§ 15.

Розвиток української мови

Az ukrán nyelv fejlődése

- 1** Прочитайте текст. Визначте його тему та головну думку. Доберіть заголовок.

МОВА

Мова — це система словесного вираження думок, яка має певну звукову і граматичну будову та є засобом спілкування в людському суспільстві. Вона характеризується єдністю, взаємозв'язком і взаємозалежністю всіх одиниць, що входять до її складу. Мова існує у вигляді різноманітних актів мовлення, повторюваних усно й фіксованих за допомогою письма.

(З енциклопедії)

- 2** Прочитайте виразно вірш Ю. Косинської «Велична, щедра і прекрасна мова». Які **прикметники** до слова «мова» авторка вживає в поезії? Із чим поетеса **порівнює** мову? Заповніть таблицю в зошиті.

Прикметники:

Порівняння:

Велична, щедра і прекрасна мова,
Прозора й чиста, як гірська вода, —
Це України мова барвінкова, —
Така багата й вічно молода.

Вона, як ніжна пісня колискова,
Заходить в серце й душу з ранніх літ,
Це мова, наче пташка світанкова,
Що гордо лине в свій стрімкий політ.



3 Запишіть висловлювання видатних людей про мову. Над кожним словом напишіть частину мови.

1. Мова зникає не тому, що її не вчать інші, а тому, що нею не говорять ті, хто її знає (*Хосе-Марія Арце*). 2. Рідна мова на чужині ще милішою стає (*П. Грабовський*). 3. Я почуваюся дуже вільною людиною, бо моя основна Батьківщина — це мова (*А. Любка*).



4 Прослухайте текст «Українська — майбутня мова ЄС» в електронному додаткові. Запишіть мікротеми і перекажіть зміст поданої статті.



5 Дайте відповіді на запитання до тексту «Українська — майбутня мова ЄС».

1. Коли Україна отримала дозвіл на початок перемовин про вступ до ЄС?
2. Чи стало це можливістю популяризації української мови у світі?
3. Назвіть одну з найвідоміших платформ для вивчення мов.
4. До якого переліку входить вивчення української мови на цій платформі?
5. У яких країнах найбільше учнів почали вивчати українську мову у 2023 році?
6. Що сказав Василь Шкляр про українську мову?
7. Хто з лідерів і парламентарів інших країн виступав у Верховній Раді України винятково українською мовою?



СЛОВНИК

безпрецедентний — példátlan
зневажати — lenézni
інтерес — érdeklődés
незабутній — felejtethetlen
нескорений — legyőzhetetlen
перемовини — tárgyalások
підтримка — támogatás

платформа — platform
порівнювати — összehasonlítani
приручати — megszeliđíteni
рішення — döntés
саміт — csúcstalálkozó
солідарність — szolidaritás
стрімкий — gyors

§ 16.

Дієприкметник як особлива форма дієслова*Amelléknéviigenév*

Дієприкметник — це змінювана за відмінками, числами і родами форма дієслова, яка вказує на ознаку предмета за дією або станом і відповідає на питання **який? яка? яке? які?**

переглянутий фільм, замерзла вода, пожовтіле листя

Дієприкметники змінюються за родами, числами й відмінками, як *прикметники твердої групи*.

Активні дієприкметники вказують на ознаку предмета за дією, яку виконує сам предмет.

Активні дієприкметники доконаного виду минулого часу утворюються за допомогою суфікса **-л-** тільки від префіксованих основ.

змарнілий, пожовклій

Активні дієприкметники теперішнього часу недоконаного виду утворюються за допомогою суфіксів **-уч-, -юч-, -ач-, -яч-**.

мислячий, палаючий, згасаючий, лежачий

Пасивні дієприкметники вказують на ознаку предмета за дією, яку над предметом виконують.

Пасивні дієприкметники минулого часу утворюються за допомогою суфіксів **-н-, -ен-, -єн-, -т-**.

читаний, заклеєний, вимитий, винесений

І Утворіть дієприкметники від поданих слів. Позначте частини слова, за допомогою яких утворено нові слова. Укажіть, **активним** чи **пасивним** є кожен з утворених дієприкметників.

Сяяти, оживати, посивіти, пожовкнути, розквітнути, зів'язати, засіяти, налити.

Зверніть увагу! Активні дієприкметники з суфіксами **-уч-, -юч-, -ач-, -яч-** використовують в українській мові обмежено. Наприклад: мийний засіб (не миючий), охочі (не бажуючі), чинне законодавство (не діюче), той, що тримає (не тримаючий), пояснювальний (не пояснюючий).



- 2** Прочитайте текст. Випишіть дієприкметники. Визначте їхній рід, число та відмінок.

Після довгого літнього дня, коли сонце сідає, а розпечена земля скидає з себе золоті шати, а коли на бліде, втомлене днем небо з'являються крадькома несміливі зорі, Маланка з Гафійкою волочать приємне почуття скінченого дня. Вони несуть додому спечене, як і земля, тіло, а в складках одежі пахощі стиглого колоса... Розігнута врешті спина, спущена вільно рука здаються тепер щастям.
(За М. Коцюбинським)



- 3** Перепишіть речення. Підкресліть дієприкметники, виділіть суфікси. Зазначте стан.

Розгортаючи книгу, ви робите себе відкритим / відкритою до нових знань, емоцій, вражень. Під час читання людина може почуватися зануреною у світ мрій. Вивчаючи літературні твори, розміщені в підручнику, радимо звертати увагу на покликання-виноски, пояснення малозрозумілих для вас слів. Ми бажаємо вам отримати естетичну насолоду від прочитаних художніх творів.

(З підручника «Українська література» для 7 класу
Л. Коваленко, Н. Бернадської, 2024)



- 4** Складіть речення з поданими дієприкметниками.

Почорнілий, побілілий, помолоділий, повеселілий, летючий, жовтіючий.

СЛОВНИК

відмінок — eset
дієприкметник — igei melléknév
змінювати — változtatni
змінюватися — változni

неповний — hiányos
пасивний — passzív
удосконалений — fejlesztett
фіксувати — rögzíteni

§ 17.

Дієприкметниковий зворот. Розділові знаки при дієприкметникових зворотах. Синтаксична роль дієприкметника

Melléknévi igeneves szerkezet. Írásjelek a melléknévi igeneves szerkezeteknél. A melléknévi igenév mondattani szerepe

Дієприкметник із залежними від нього словами називають дієприкметниковим зворотом. У реченні дієприкметниковий зворот є одним членом речення — означенням — і може відокремлюватися комою (на початку й у кінці речення) або комами (всередині речення). Означуване слово — це іменник або займенник, якого стосується зворот.

Дієприкметникові звороти не відокремлюються, якщо стоять перед означуваним словом — іменником і не мають обставинного відтінку.

Засипані снігом гори білили здалеку.

Відокремлюємо комою або комами:

- ✓ якщо стоїть перед означуваним словом, вираженим особовим займенником;

Зібрані вранці, вони були свіжими й ароматними.

- ✓ якщо стоїть після означуваного слова;

Алеї, парки, засипані різнобарвним листям, вабили зір.

- ✓ якщо між означуваним словом і дієприкметниковим зворотом є інші члени речення.

I Перепишіть, утворюючи дієприкметники від поданих у дужках слів. Знайдіть речення, у яких є дієприкметникові звороти. Підкресліть їх як члени речення.

1. Там, де колись були греблі, (обсадити) вербами, тепер zostалися тільки рядки старих верб, пишних, чудових, неначе одна левада була (обгородити) од другої чудовою зеленою стіною, (підперти) знизу товстими колонами (І. Нечуй-Левицький). 2. Довгасте біляве обличчя лісовика (зосередитись), на лобі тремтить поздовжня борозенка, очі неспокійно бігають по хаті (М. Стельмах). 3. Високий гіллястий дуб, котрий стояв коло самого багаття, був до середини (облити) світлом (І. Нечуй-Левицький).



2 Перепишіть речення. Підкресліть **дієприкметникові звороти**. Обведіть у кружечок **означуване слово**, уставте пропущені розділові знаки і поясніть правила їхнього використання при дієприкметникових зворотах.

1. Чумакування було важкою і небезпечною справою овіяною романтикою далекої дороги. 2. Усім допитливим мандрівникам дорогу вказує викладений зорями Чумацький Шлях. 3. Твір «Там, під львівським замком» — це пісня-реквієм, присвячена борцям, які загинули в бою за волю України. 4. Вона сповнена скорботи викликаной глибокими переживаннями, стражданнями. 5. Стрілецька пісня «Ой у лузі червона калина» створена більше 100 років тому не втратила своєї актуальності.
(З підручника «Українська література»,
7 клас, Коваленко Л., 2024)



3 Перепишіть речення, уставляючи пропущені розділові знаки.

1. Тиша оповила землю вкриту снігом. 2. Видніється двоє віконець нефарбовані двері збиті з дощок (І. Нечуй-Левицький). 3. У заморожені вікна лилося стільки сонця, що кришталеві квіти на шибках миготіли і видзвонювали (Гр. Тютюнник). 4. Заспівали треті півні на сході вже давно згасли зорі й осиротілий місяць поблід (П. Панч). 5. Коливалися голуби та писанки на нитках приліплених до стелі (За І. Нечуєм-Левицьким).



4 Поєднайте пари так, щоб утворити речення з дієприкметниковими зворотами. Запишіть їх. Виконайте синтаксичний розбір.

Початок	Продовження
1. Біліє розквітла гречка,	А. прочитана бабусею
2. Олександр здав твір,	Б. зрубану в лісі.
3. Дітям дуже сподобалася казка,	В. де-не-де підсинена волошками.
4. Додому привезли ялинку,	Г. написаний напередодні.
5. Українці несли з церкви свічки	Ґ. прикриті ліхтариками з кольорового паперу.

СЛОВНИК

багаття — tábortűz
борозенка — barázda
габа — szövet

закутаний — beburkolt
миготіти — pislákolni

§ 18.

Дієприслівник як форма дієслова*A határozói igenév*

Дієприслівник — особлива незмінювана форма дієслова, що називає додаткову дію або стан і відповідає на питання **що роблячи? що зробивши?**

Дієприслівники **недоконаного виду** утворюються від дієслів недоконаного виду, теперішнього часу за допомогою суфіксів **-учи, -ючи (I дієвідміна), -ачи-, -ячи- (II дієвідміна)**.

читаючи, сидячи

Дієприслівники **доконаного виду** утворюються від дієслів доконаного виду, минулого часу, чоловічого роду за допомогою суфікса **-ши**.

відпочивши, перемігши

-  **1** Прочитайте слова, усно поставте запитання до кожного з них. Випишіть дієприслівники.

Залишивши, залишаючи, читаючи, дочитую, прочитавши, прочитаний, засинати, засинаючи, заснулі, працюючи, працювати, глянути, глянувши, писати, написаний, пишучи, знаючи, знаний, бігти, підбігти, підбігши, витрусити, витрушені, витрусивши.

-  **2** Подані слова розподіліть на два стовпці: дієприкметники і дієприслівники.

Присвоєний, читаючи, прочитавши, нездоланий, бажаний, співаючи, проспівавши, неказаний, погашений, будуючи, збудувавши, написаний, пробігши, прочитаний, стрибаючи, плаваючи, підкреслений, проспіваний, зварений, спечений, провітрений, прикутий, продекламувавши.

-  **3** Перепишіть дієприслівники, указуючи вид кожного з них.

Перемігши, перевізши, вставши, начитавшись, змалювавши, тремтячи, відрекомендувавшись, пізнаючи, хитаючись, випивши, досліджуючи, намагаючись, мандруючи, даруючи, прочитавши.



4 Прочитайте речення. Від поданих у дужках слів утворіть дієприслівники. Визначте вид і час кожного з них.

1. Верби дрімали, (заглядати) у воду, ніби в дзеркало (*І. Нечуй-Левицький*). 2. Ясний місяць висів над самісіньким містком, (заглядати) в Рось (*І. Нечуй-Левицький*). 3. Кожен робив своє діло мовчки, не (перекидатися) словом (*Панас Мирний*). 4. (Запалити) пожежу на сході, [сонце] довго вагалось — виходити чи не виходити (*Ю. Збанацький*). 5. Малим хлопцем ходив я з товаришами від хати до хати, (співати) колядки (*О. Воропай*).



5 У якому рядку всі слова є дієприслівниками? Складіть із ними речення.

А. Змужнілий, пропечений, відгороджений.

Б. Сміливий, шипучий, переповнений.

В. Читаючи, біжучи, співаючи.

Г. Грати, плавати, співати.

Ґ. Жовтий, пожовклий, пожовтівши.

СЛОВНИК

вагатися — habozni

змужнілий — érett, férfivá vált

нездоланий — legyőzhetetlen

прикутий — megbénított, rögzített

хитатися — ingadozni, billegni

Виконай вправи
в інтерактивному
електронному додатку
<https://is.gd/wklhE8>



§ 19.

Дієприслівниковий зворот. Розділові знаки при дієприслівниковому звороті

A határozói igeneves szerkeze. A határozói igeneves szerkezetek írásjelei

Дієприслівниковий зворот — це дієприслівник із залежними словами.

У реченні дієприслівниковий зворот є обставиною.

Дієприслівниковий зворот зазвичай відокремлюють комами.

Він крутив у руках сокиру, явно показуючи громаді, що не цікавиться її думкою (За І. Франком).

Якщо два чи більше дієприслівникових зворотів стоять поруч, розділові знаки ставимо, як між однорідними членами речення.

Переборюючи вітер, перемагаючи бурю, туристи йшли вперед.

Не відокремлюємо комами дієприслівниковий зворот-фразеологізм після дієслова-присудка.

Ми запізнавалися на потяг і бігли висолопивши язика.

Одиничний дієприслівник — дієприслівник, при якому немає пояснювальних слів.

Не відокремлюємо комами, якщо він стоїть після присудка й означає спосіб дії (відповідає на питання як?).

В усіх інших випадках дієприслівниковий зворот і дієприслівник відокремлюємо комами.



I Перепишіть речення. Підкресліть у кожному граматичну основу і дієприслівниковий зворот. Зробіть морфологічний розбір дієприслівників.

1. Упродовж віків український народ творив і шліфував свою мову, заносячи в мовну скарбницю дрібні перлини пізнання, почуття, мрії (І. Вихованець). 2. Херсонська художниця Оксана Осач написала картину «Ой у лузі червона калина» 2022 року, перебуваючи у тимчасово окупованому російськими військами місті. 3. У Київській Русі зображали тризуб, вносячи в його форму національні елементи, але зберігаючи незмінною основу (В. Супруненко). 4. Він наближався й, й кинувши гострий погляд з-під навислих рудих брів, підносив над землею кийок (За В. Підмогильним).



- 2 Утворіть від поданих дієслів дієприслівники. Складіть із двома з них на вибір речення з дієприслівниковими зворотами.

Вийти, схилитися, оглядати, підкреслити.



- 3 Спишіть, розставляючи розділові знаки.

Марта стрибаючи східцями ки-
нулася до гаража. Забившись у ку-
точок цуценя згорнулося клубочком.
Тільки вуха стояли сторчма видаючи
що крихітка з доброї вовчої породи.
Злісно глянувши на порожній ящик
дівчинка крутнулася на одній нозі
і зібралася бігти до бабусі. Блимли-
ві вогники собачих очей засвітилися
знову тягнучись до синіх очей дів-
чинки і ні разу не змигнули. Песик не зводячись на ніжки
повз до Мартиних рук. Щойно дівчинка простягнула пальці,
сірий клубочок здригнувся боронячи свою недоторканість.



(За Б. Харчуком)



- 4 Перепишіть речення, розставте розділові знаки.

1. Пряме дерево і вмирає стоячи (Нар. тв.). 2. І заплакав-
ши назад поїхав знову на чужину (Т. Шевченко). 3. Розумний
підє не сперечаючись (Нар. тв.). 4. Пішов козак сумуючи
(Т. Шевченко). 5. Сидячи з лісу дрова не наносиш (Нар. тв.).



- 5 Прочитайте уважно речення. Знайдіть пунктуаційні помилки. По-
ясніть правила використання потрібних розділових знаків.

1. Чекаючи вона дивилась у вікно на вечірнє місто. 2. Так
він і провчився пасучи задніх, до дев'ятого класу. 3. Ми запіз-
нювалися на потяг і бігли висолопивши, язика. 4. Лікар
вправляв мені руку, я сидів, зціпивши зуби. 5. Туристи слу-
хали свого гіда затамувавши подих.

СЛОВНИК

висолопивши — kiöltve (nyelvét)
затамував — visszatartott
сперечатися — vitatkozni

Виконай вправи
в інтерактивному
електронному
додатку

<https://is.gd/lmebmf>



§ 20.

Прислівник як частина мови

A határozószó

Прислівник — самостійна незмінна частина мови, що виражає ознаку дії, стану, властивість іншої ознаки або предмета й відповідає на питання **як? де? куди? звідки? коли? з якої причини?**

У реченні найчастіше виконує синтаксичну роль обставини. Рідше виступає **присудком, означенням**.

Розряди прислівників за значенням:

1. Ознака дії:

- * способу дії: **як? яким способом?** якісно, жартома
- * міри і ступеня дії: **якою мірою? як багато?** дуже, занадто
- * місця дії, напрямку: **де? куди? звідки?** униз, далеко
- * час дії: **коли? відколи? допоки?** уранці, здавна
- * причини дії: **чому? з якої причини?** знічев'я
- * мети дії: **з якою метою? для чого? навіщо?** на зло

2. Ознака предмета:

- * ознаки (пояснює іменник): **який? яка? яке? які?** стежка ліворуч



1 Назвіть прислівники. Визначте розряд кожного з них.

Навкруги, вдало, босоніж, нагорі, гарно, сумно, підтюпцем, верхи, теплий, спокійно, швидко, тихо, трохи, тільки, близько, праворуч, навіки, спросоння, спересердя, навіщо, умисно, наскільки, мовчки, пішки, навпомацки, звідки, навшпиньки, лежачи, стоячи, у лісі, двічі, вночі, насторожі.



2 Перепишіть, зазначивши над кожним словом частину мови. Підкресліть прислівники як члени речення.

1. Не лінився рано вставати і замолоду більше знати (*Нар. тв.*). 2. Та й пішли додому (*Т. Шевченко*). 3. Притихлі явори стояли безшелесно (*Л. Костенко*). 4. Додолу верби гне високі, горами хвилі підійма (*Т. Шевченко*). 5. Опівночі айстри в саду розцвіли... (*Олександр Олесь*).



3 Прочитайте пари речень. Перепишіть, обираючи ті, у яких виділені слова є прислівниками. Усно поясніть відмінність написання складних прислівників і прийменників або часток з іншими частинами мови.

1. Вантажівка за рогом повернула в / бік. 2. Хмара посунула в / бік річки. 3. У / день влітку дуже спекотно. 4. У /

день мого народження зібралася вся родина. 5. Павло за / багато провів часу в соціальних мережах. 6. За / багато років уперше до нас прийшов татів однокласник. 7. На / дворі сьогодні тепло. 8. На / дворі росте густа зелена трава.



4 Перепишіть речення, на місці пропусків добираючи доречні прислівники з довідки.

1. Хто ... встає, тому Бог подає. 2. У червні в коморі ..., а на полі ... 3. Хто ... плаче, той ввечері сміється. 4. Риба шукає, де ..., а людина — де5. Хай і ..., аби затишно. 6. Око бачить ... , а розум ... 7. Де ..., там живуть років зо сто. 8. ... їдь, то далі будеш. 9. Яблучко від яблуньки ... падає.

Довідка: далі, глибше, густо, смішно, далеко, просто, краще, недалеко, пусто, помалу, рано, вранці.



5 Утворіть ступені порівняння поданих прислівників. Складіть із будь-якими з утворених прислівників 2 речення.

Спокійно

Швидко

Голосно

Високо

Вузько

Глибоко



СЛОВНИК

безшелесно — zajtalanul
навпомацки — tapogatva,
tapogatózva
навшпиньки — lábujjhegyen
підтюпцем — kocogva

спересердя — dühből,
mégében
спросоння — félálomban,
álmosan
умисно — szándékosan

Виконай вправи
в інтерактивному елек-
тронному додатку
<https://is.gd/eE2Mdb>



Переглянь
навчальне відео
<https://is.gd/XnD2N5>



§ 21.

Правила правопису прислівників*A határozószók helyesírása***Написання складних прислівникових сполучень**

З дефісом пишемо прислівники:

- * утворені від прикметників, займенників, порядкових числівників з префіксом **по-**, суфіксами **-е (-є), -и, -ему, -єму, -ому**: по-латині, по-перше, по-дитячому, по-угорськи
- * утворені за допомогою часток **бозна-, будь-, казна-, -не-будь, -таки, -то, хтозна-**: казна-де, бозна-хто, як-небудь
- * утворені з двох однакових синонімічних чи антонімічних слів: зроду-віку, видимо-невидимо

Разом пишемо прислівники:

- * утворені за допомогою прийменника та будь-якої частини мови, причому між ними не можна поставити означення: безвісти, вдосвіта
- * утворені з декількох основ: босоніж, праворуч
- * утворені за допомогою часток **аби-, ані-, де-, чи-, що-, як-**: абихто, деколи

Окремо пишемо прислівникові сполучення, утворені сполученням:

- * прийменника + іменника (між ними можна вжити означення): на добраніч, на щастя, до побачення
- * двох іменників + прийменника: день у день, рік у рік
- * прийменника + прикметника чоловічого роду;
- * по + збірного числівника: по двоє, по восьмеро

I Перепишіть речення, підкресліть прислівники як члени речення. Поясніть їхнє написання.

1. Я марно намагаюся розпізнати бабусю у цій молодій, по-смішному одягненій дівчині (*П. Естерхазі*). 2. Навколо пташки так і свистіло каміння. 3. Хлопець знову зарядив свою рогатку і пильно подивився навколо (*І. Чукаш*). 4. До тихого струмка, що поблизу хлюпоче, припали чабана закоханого очі. Блищала

сталь клинків, чекала їх робота, і коней нашвидку сідлала вже кіннота... (Ш. Петефі). 5. Золтан Мігаль Нодь — угорськомовний письменник, який ось уже 72 роки живе в закарпатському селі недалеко від кордону з Угорщиною (З інтернету).



2 Розподіліть прислівники за розрядами.

Опівдні, зісподу, вряд, зараз, зозла, спросоння, здуру, знічев'я, навмисне, на зло, на сміх, босоніж, щохвилини, без пуття, без упину, без смаку, зненацька, до вподоби, до пари, потроху, колись, віч-на-віч, раз у раз, пліч-о-пліч, як слід, через силу, нарешті, підряд, нарівні, по-господарськи, навпроти, щоночі, пізно, звечора, торік, завтра, ніколи.



3 Запишіть правильно прислівники. Поясніть правила їхнього написання.

На/щастя, на/виворіт, у/переміш, мимо/хідь, на/яву, будь/що/будь, на/сам/перед, коли/не/коли, у/середині, сам/собою, на/завжди, до/пізна, на/чисто, ні/коли, під/ряд, по/українськи, на/вшпиньки, у/день, з діда/прадіда, з давніх/давен, десь/не/десь, сам/на/сам, на/сміх, що/тижня, по/всяк/час, десь/інде, у/п'ятьох.



4 Замініть словосполучення прислівниками. Складіть із ними речення.

Кожного року

кожного разу

з далеких країн

угорською мовою

два рази

минулого року

без взуття

не зовсім прокинувшись



5 Перепишіть речення, виправляючи помилки в написанні прислівників.

Ці події відбувалися хтозна коли. Підвечір стало прохолодніше. Усі зусилля зійшли на нівець. З давніх давен українці шанували калину. Поза торік ми їздили на канікули до родичів закордон.

СЛОВНИК

без пуття — ér

без упину — megállás nélkül

зненацька — hirtelen, váratlanul

знічев'я — unalmában

клинок — penge

підлещуватися — hízelegni

хлюпоче — csobog

§ 22.

Прийменник

Az előljárószó

Прийменник — службова частина мови, яка виражає залежність одного повнозначного слова від іншого в словосполученні або реченні: **на, у, за, із, через, в, з, зі, до, для, від, під, біля, перед, коло, над, попід, посеред** та ін.

Прийменники не мають лексичного значення.

Проте разом із відмінковими формами іменників, займенників та числівників вони можуть указувати на **місце, час, причину, мету, ознаку, кількість**.

Прийменник не є членом речення. Його підкреслюють разом із тим членом речення, із яким він пов'язаний за змістом.

З усіма частинами мови прийменники пишуть окремо.

За будовою прийменники поділяють на *прості, складні та складені*.

Прості	Складні	Складені
З, за, в/у, до, між, через та ін.	сполучення кількох прийменників <i>Понад, попід, посеред, задля, заради, з-за, з-поміж</i> та ін.	сполучення кількох слів <i>Поруч з, згідно з, незалежно від, у зв'язку з, у вигляді, відповідно до, з метою, на чолі, незважаючи на</i> та ін.

Складні прийменники, що починаються **із, з- (зі-)**, пишуть із дефісом: **з-за (із-за), з-над, з-під, з-поміж, з-перед**

Інші складні прийменники пишуть разом: **поза, поперед**

За походженням прийменники поділяють на *непохідні та похідні*.

Непохідні прийменники — найдавніші:

в/у, до, без, від(од), для, з (зі, із, зо), за, між, по, при

Похідні прийменники утворені від інших частин мови:

іменників: кінець, край,
протягом

прислівників: близько,
позаду, мимо

поєднанням іменників та прислівників із непохідними
прийменниками: назустріч, услід, унаслідок, під час,
у напрямку, неподалік від, відповідно до, залежно від.

Правопис прийменників

Разом пишемо:

а) прийменники, утворені
сполученням одного чи
декількох простих прий-
менників:

задля, заради, навпроти,
наскрізь, окрім, поза, понад,
поперед, попереду, посеред,
проміж, побіля, попід, по
через, попри, щодо.

б) утворені сполучен-
ням одного чи декількох
прийменників із будь-
якою частиною мови,
частіше із прислівником:

(у)внаслідок, (у)впродовж,
(у)всупереч, (у)вслід, дов-
кола, завдяки, замість,
навкруги, навпроти, напе-
редодні, наперекір, навколо,
назустріч, наприкінці, осто-
ронь, поперек, позад, поза-
ду, поруч.

З дефісом пишемо скла-
дені прийменники з по-
чатковими з-, зі-:

з-за, з-над, з-під, з-перед,
з-поза, з-поміж, з-по-
над, з-попід, з-посеред,
з-проміж, з-між, із-за, із-
над, із-під.

Окремо пишемо при-
йменникові сполучення:

у / в разі, у зв'язку з, у / в на-
прямі до, у / в результаті,
під час, під кінець, подібно до,
що ж до, відповідно до, згід-
но з, з допомогою, залежно
від, незалежно від, незважа-
ючи на, починаючи з.



1 Прочитайте уривок із твору угорської дитячої письменниці Ката-лін Дьорі «Бойті. Історія про песика з великим серцем». Випишіть прийменники разом із тими словами, з якими вони пов'язані за змістом. Виконайте морфологічний розбір прийменників.

Одного дня після обіду прийшов хлопчик з батьками. Вони відразу ж підійшли до його вольєра. Хлопчик схвилювано просунув руку у вольєр, обережно погладив Бойті, доторкнувся до його морди. Рука хлопчика приємно пахла полем, Бойті лизнув її. Хлопчик вирішив, що песик їм підійде.

Для Бойті не важко було звикнути до смачної їжі та домашнього затишку, але дуже важко було звикнути до постійного служіння. Тільки тоді він мав трохи спокою, коли з нього знімали ошийник. Життя поводиря було важчим, ніж він собі це уявляв.



2 Запишіть прийменники, знімаючи скісну риску. Поясніть їхнє написання.

По/над, до/вкола, на/перекір, з/проміж, з/серед, залежно/від, у/напрямі до, згідно/з, на/передодні, по/між, за/мість, по/руч, по/при, за/ради, по/заду, на/при/кінці, відповідно/до, по/серед, побіля.



3 Знайдіть у реченнях прийменники. Випишіть похідні. Визначте, від яких частин мови вони утворені.

1. Червоні круги літали перед його очима та розпливалися (М. Коцюбинський). 2. Хата була третя від кінця й стояла край вишневого садочка (І. Нечуй-Левицький). 3. Із-за лісу,

з-за туману, місяць впливає (Т. Шевченко). 4. Спочатку морок поліз з-поміж очеретів, а за ним дихнули озерця (М. Кочубинський). Сидить батько кінець столу, на руки схилився (Т. Шевченко).



4 Складіть речення із 4 із поданих словосполучень із прийменниками (на вибір).

Концерт на замовлення

за сімейних обставин

за останньою модою

конспект із математики

залежно від погоди

через хворобу

мороз завдав шкоди деревам

того ж року

о сьомій годині

обідньої пори



5 Перекладіть текст угорською мовою. Підкресліть закінчення слів, які відповідають прийменникам в українськомовному тексті.

Ось і прокотився над землею перший весняний грім. Несподівано з великої чорної хмари полив дощ. Важкі краплі застукотіли об дахи, по землі побігли веселі струмочки. Усі поховалися від дощу. Після такого дощу все навколо зеленіє. Розпускаються бруньки на деревах, на кущах, прокидаються весняні квіти.

(З календаря)



СЛОВНИК

поводир — valakit vezető

ошийник — nyakörv

Виконай вправи
в інтерактивному
електронному додатку
<https://is.gd/Jqly9Y>



§ 23.

Сполучник

A kötőszó

Сполучник — службова частина мови, що поєднує (сполучає) однорідні члени речення та частини складного.

Сполучники не мають лексичного значення і не є членами речення.

Сполучники **сурядності** поєднують однорідні члени речення або рівноправні частини складного речення. Вони бувають:

єднальні: *і (й), та (у значенні і), і ...і, ні ...ні (ані ...ані)*

протиставні: *а, але, та (у значенні але), проте, зате, однак*

розділові: *аби, чи, хоч, або ... або, чи ... чи, не то ... не то, чи то ... чи то*

Сполучники **підрядності** поєднують головну й залежну частини складного речення. Вони бувають:

часові: *коли, доки, як тільки, перед тим як, після того як, з того часу як, відтоді*

причинові: *бо, тому що, оскільки, у зв'язку з тим що, з огляду на те що*

мети: *щоб, для того, аби, з тим щоб*

умовні: *як, якщо, якби, коли, коли б*

допустові: *хоч, дарма що, хай, незважаючи на те, що*

наслідкові: *так що, так що й, отож*

порівняльні: *як, мов, мовби, ніж, наче, неначе, начебто, нібито*

з'ясувальні: *що, щоб, як*

Є *прості* та *складені* сполучники.

Прості сполучники складаються лише з одного слова: *і, а, але, або, чи, бо, як, щоб, коли, хоч*.

Роль у реченні — використовуються для поєднання однорідних членів речення або частин складного речення.

Вітер стих, *і* стало тихо.

Чи піти на прогулянку, *чи* залишитися вдома?

Складені сполучники утворюються з кількох слів, що разом виконують роль одного сполучника: *тому що, через те що, незважаючи на те що, для того щоб, з тим щоб*.

Роль у реченні — зазвичай поєднують підрядні частини складнопідрядних речень.

Ми залишилися вдома, *тому що* почався дощ.

Він наполегливо працював, *для того щоб* досягти мети.



1 Розподіліть подані сполучники на два стовпці: перший — *сурядності*, другий — *підрядності*.

І, хоч, у зв'язку з тим що, так що, як, коли, доки, й, та, тільки, і ...і, щойно, ні ...ні, перед тим як, ані ...ані, ледве, щоб, ніби, незважаючи на те що, а, бо, для того щоб, тому що, але, проте, через те що, зате, що й, однак, як, наче, що аж, оскільки, мов, дарма що, або, якщо, чи, якби, хоч, коли б, або ... або, то ... то, чи...чи, неначе, хоч ... хоч, ні то ... ні то, хай, чи то ... чи то, мовби.



2 Випишіть спочатку прості, потім складені сполучники. З трьома складеними (на вибір) складіть речення.

Мовби, а, начебто, але, як, перед тим як, для того щоб, якщо, і, хоч, коли б, ніби, ніж, однак, оскільки, отже, при тому, чи, проте, й, також, та, бо, тобто, щоб, якби, якщо, незважаючи на те що, нібито, що, тому що, у зв'язку з тим що.



3 Перепишіть речення, підкресліть сполучники.

1. Більш як 100 років тому народилася Лариса в сім'ї Косачів, щоб стати для світу Лесею Українкою. Хочеться підкреслити, що була вона простою людиною і, ведучи оту «тридцятилітню війну» з нападками хвороби, не мала якогось

додаткового захисту проти болю (*Олесь Гончар*). 2. Недільним ранком по весняній сівбі, коли підростає і починає хвилюватися жито і пшениця, Корній іде в поле (*У. Самчук*). 3. Під небом повис, мов цяточка, жайворонок і виспіває свою одноманітну, але таку гарну пісеньку (*А. Чайковський*). 4. Коли запахне відталою землею і березовим соком, птахи приносять на святкових крилах вологе тепло (*М. Стельмах*).



4 Випишіть сполучники. Складіть із ними (на вибір) 5–6 речень.

Але, і, аби, тобто, бо, оскільки, якби, щоб, через, ну, хіба, за, до, від, хоч, зате, після, не, ні, крім, отже, хоч, або, якби.



5 Перепишіть, підкресліть сполучники. Поясніть, що вони поєднують у поданих реченнях.

Угорські народні казки Закарпаття сповнені веселого гумору, смішних порівнянь та зворотів. У них відображена культура угорців Закарпаття, їхні споконвічні мрії й заняття. У виданні, яке вийшло у світ 2019 року, є різні казки: фантастичні казки з героями-королевичами, красунями-принцесами та їхніми ворогами — драконами, бабами-відьмами, злими чарівниками, а також казки про тварин, де звірі мають добрі чи погані людські риси й поводяться як люди.



§ 24.

Частка. Розряди часток за значенням.
Функції часток. Правопис часток

Apartikula. Apartikulákcsoportosításajelentésük és használatukszerint. A partikula szerepe. A partikulák helyesírása

Частка — це службова частина мови, яка надає слову або реченню додаткових відтінків значення і слугує засобом творення граматичних форм слів та похідних слів.

За значенням і вживанням частки поділяються на *модальні, словотворчі, формотворчі*.

Способи написання часток

Спосіб написання	Умова	Приклади
Разом	частки аби-, ані-, де-, чи-, чим-, що-, як- у складі будь-якої частини мови	абиякий, аніскільки, чимдуж, щосили
	частки -би-, -б, -же, -ж, -то, -що у складі сполучників або інших часток	мовби, нібито, аякже, абощо
	частка -ся(-сь) у зворотних дієсловах і в складі займенників і прислівників	купається, уклонився, колись, когось
З дефісом	частки -бо, -но, -то, -от, -таки , що стоять безпосередньо після слова, якого стосуються	чекай-но, тому-то, знайшов-таки АЛЕ: таки знайшов, усе ж таки
	частки казна-, хтозна-, бозна-, -будь, -небудь , які стали префіксами чи суфіксами в прислівниках або займенниках	казна-хто, бозна-чому, хто-небудь
Окремо	формотворчі частки б, би, хай, нехай	хотілося б, нехай готує
	частки, що надають словам смислових чи емоційних відтінків	аж, ж, саме, ще, хоч

Окремо

частки **що, чи** в сполученнях слів (здебільшого в прислівниках і сполучних словах)

поки що, навряд чи, дарма що, що за, що ж до

**1** Правильно запишіть частки. Поясніть їхнє написання.

Хтозна/де, отакій/то, усе/таки, дарма/що, будь/коли, будь/як, аби/що, казна/що, навряд/чи, де/коли, які/ж/бо, отак/бо, отожд/бо, будь/звідки, що/небудь, будь/чого, казна/де, тільки/но, так/от, як/небудь, хіба/що, ну/бо, скажи/но, тут/таки.

**2** Перепишіть речення, знімаючи скісну риску. З'ясуйте, де **б (би)** — це частка, а де — частина сполучника.

Що/б улітку не вродило, те взимку не завадить. Як/би там не було, а комусь потрібно було це перевірити. Як/би було десять рук, усім би робота знайшлася. Як/би не було зими, за кожух не дбали б ми. Як/би ми прислухалися до думок дорослих, то менше б помилялися. Що/б швидко запам'ятати прочитане, треба постійно тренувати пам'ять.

**3** Запишіть речення, знімаючи скісну риску. Поясніть написання часток **не** і **ні** з різними частинами мови.

1. Не/б'є, не/лає, та ні/про що не дбає. 2. Ні/вогню, ні/полум'я — тільки дим. 3. Ні/швець, ні/кравець, ні в дуду грець. 4. Біда — не/вода: ні/переплисти, ні/перебрести. 5. Одним колесом не/поїдеш. 6. Слово не/горобець, вилетить — не впіймаєш. 7. Рідна мова — не /полова: її за вітром не/розвієш. 8. Не/взявшись за сокиру, хати не зробиш. 9. Не/хтувати здоров'ям — не/хтувати життям. 10. Від любові до не/нависті — один крок.

**4** Виконайте морфологічний розбір поданих часток.

хіба

чи

невже

скажи ж бо

еге

отож

ледве

все ж таки

чи

все-таки

стривай-но

як-от

§ 25.

Вигук як особлива частина мови. Звуконаслідувальні слова. Етикетні форми спілкування. Інтонування речень із вигуками. Розділові знаки при вигуках. Дефіс у вигуках

Azindulatszó fogalma. Hangutánzó szavak. A kommunikáció etikett formái. A mondatok hangsúlyozása indulatszóval. Írásjelek az indulatszavaknál

Вигук — особлива частина мови, що виражає почуття та волевиявлення, але не називає їх.
Вигук не є ні самостійною, ні службовою частиною мови. Вигук не виступає членом речення.

Почуття	Волевиявлення	Етикетні
Ой, ах, ех, ух, ей, о, ого, еге, овва, ат, хм, фе, тю, матінко моя	Нумо, геть, гайда, цить, марш, цабе, тпру	Доброго ранку, на добраніч, до побачення, бувай, привіт, на здоров'я

Вигуки волевиявлення допомагають привернути увагу. Наприклад: *алло, агов, гей, киць-киць*.
Найчастіше вигуки вживаємо у розмовному та художньо-му стилях — переважно в діалогах. В усному мовленні вигуки часто супроводжують відповідною мімікою та жестами.
Вигуки, хоч і передають почуття, але не називають їх так, як іменники — *радість, страх, гнів*, дієслова — *радію, боюся, гніваюсь* або прислівники — *радісно, страшно, гнівно*. Проте з кожним вигуком пов'язана певна емоція.
Більшість вигуків можна замінити іншими. Наприклад, вигук *ой* може передавати здивування, радість, захоплення, удячність, жалість, страх.
Але деякі вигуки мають лише одне значення: *тю* (здивування), *хм* (сумнів), *пхе* (зневага), *фу* (огида).

Окремою групою вигуків є звуконаслідувальні слова. Вони відтворюють звуки й шуми природи, машин, механізмів: *ку-ку, ж-ж-ж, чик-чирик, няв-няв, гун, дзень, ха-ха-ха, ш-ш* та ін.

Непохідні Не співвідносяться з іншими частинами мови, утворені з одного або кількох звуків, повторенням звуків або подовженого голосного	О, а, ех, ей, ой, йой, іч, фе, гей, пхе, гм, тпру, люлі, ой-ой, ай-ай-ай, а-а, о-о-о
Похідні Утворені від інших частин мови	Господи! Людоньки! Лишенько! Жах! Стоп! Тривога! Рятуйте! Подумаєш! Прощайте! Отакої! Світе мій!



1 Прочитайте речення. Назвіть вигуки. Визначте, до якої з груп належить кожен із них (почуття, волевиявлення, етикетні чи звуконаслідувальні слова).

1. Ой весна, весна — днем красна... (Нар. творч.). 2. «Гей, козаки, ви бідні невільники!» (Нар. творч.). 3. Здорові були, добродію! (І. Котляревський). 4. О-о, я бачу все вже в порядку? (З. Мензатюк). 5. Ах, коли б нам тільки крила, наша б сила все розкрила (П. Тичина). 6. Тук-тук! — тихенько застукотіло на горішній гілці (О. Іваненко). 7. Ох, як довго я спала! (Леся Українка). 8. Е, що нам так довго ждати! — скрикнув наостанку Бурунда (І. Франко). 9. Цить, хай говорить серце (Леся Українка). 10. Р-рип! — раптом прочинилися двері (З. Мензатюк). 11. Цілий день дзень-дзелень дзвоники дзвенять (О. Боровець).



2 Прочитайте речення з вигуком ой. Користуючись поданим на с. 67 матеріалом, визначте, яку емоцію він передає у різних реченнях.

1. Ой, яка чудова картина, я ніколи раніше такої не бачила! 2. Ой, та невже це правда? Я не можу в це повірити! 3. Ой, дякую тобі за все, мій добрий друже. 4. Ой, яка я щаслива! Це найкращий день у моєму житті! 5. Ой, мене дуже лякає цей шум. 6. Ой, бідненький котику, що з тобою сталося?



3 Запишіть подані вигуки у два стовпчики: перший — вигуки почуття і волевиявлення, другий — звуконаслідувальні слова.

А! Агу! Няв-няв! Ату! Кру! Гав-гав-гав! Ай! Кар! Вйо! Ко-ко-ко! Кру! Гаття! Гей! Ах! Гилля! Дзусь! Хрусь! Киць-киць! Ку-ку! У! Кап-кап! О! Ова! Агов! Ку-ку-рі-ку! Анумо! Ау! Таць-таць!

Курли! Бухи! Гей! Штрик! Геть! Фе! Хе-хе! Ого! Хух! Фу! Киш! Тю-тю! Гу! Плюсь! Рип! Сіп! Тік-так! Цабе! Та-та-та! Ме! На! Фас! Ціп-ціп! Хі-хі! Апорт! Паць-паць! Ха-ха! Годі! Ей! Гвалт! Марш! На! Трах-трах! Ту! Ш-ш! Гуп! Кахи! Нумо! Мур-мур! Ап-чхи! Шубовсь! Бум! Трісь! Бов! Тьоп! Пугу! Цвірінь-цвірінь! Рятуйте! Хлюп! Тьху! Му! Стоп! Тьох-тьох! Хро-хро! Іго-го! Чш-ш!



4 Випишіть звуконаслідувальні слова.

1. Трембіта!.. Туру-рай-ра... туру-рай-ра... (М. Коцюбинський). 2. Ку-ку-.. ку-ку... Добридень!.. (М. Коцюбинський). 3. От так стража! Усі повтікали!.. Хі...хі... (М. Хвильовий). 4. Раптом тривожний мамин голос, тихе — ках! — і каченяток немає! (Остан Вишня). 5. Боже вас борони там купатися! Утягує, углиб утягує! Закрутить тебе, завертить, бульк! — і немає чоловіка! (Остан Вишня). 6. Коли це гусак як закричить — ге-ге-ге-ге! — та крилами — ляп! (Остан Вишня).



5 Перепишіть речення. Підкресліть вигуки, визначте їхні види, з'ясуйте значення.

1. А-а, хіба це риба! Казна-що, не риба! (О. Довженко). 2. Га? Це ти тут лежиш? (О. Довженко). 3. Ха-ха-ха, ти хочеш змагатися? Зі мною?!.. (З. Мензатюк). 4. Ач, хитається, добра б йому не було... (О. Довженко). 5. Тьху, де ти узявся? (О. Довженко). 6. Гей, вернися, Сагайдачний (Нар. творч.). 7. Ех, мандрівочка — рідна тіточка! (З. Мензатюк). 8. Уже немає Сіркової держави, гай-гай (Іван Багряний). 9. Ого! Як у кіно! (З. Мензатюк). 10. Ану, беріть, дітки! (Іван Багряний).



6 Виконайте морфологічний розбір вигуків.

Ой!	Ох!	Гей!	Ласкаво прошу!
Ай!	Цить!	Ого-го!	Овва!
Чи бач!	Гов!	Е!	Ех!
Ха-ха-ха!	Ну!	Алло!	Гайда!

7 Складіть по 3 речення із вигуками зі значенням волевиявлення або почуттів, 3 речення — зі звуконаслідувальними словами. Скористайтеся словами з попередньої вправи.

ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Що називаємо дієприкметником?
2. Як утворюємо активні та пасивні дієприкметники?
3. Коли дієприкметниковий зворот відокремлюємо комами, а коли — ні?
4. Що називаємо дієприслівником?
5. Як утворюємо дієприслівники недоконаного і доконаного видів?
6. Коли відокремлюємо дієприслівниковий зворот і одиничний дієприслівник?
7. Що називаємо прислівником?
8. Поясніть написання прислівників і прислівникових слів.
9. Що називаємо прийменником?
10. Чи мають прийменники лексичне значення?
11. На що вказують прийменники разом із відмінковими формами іменників, займенників та числівників?
12. Як пишемо прийменники з іменниками, займенниками, числівниками?
13. З якими відмінками вживають прийменники?
14. Як поділяємо прийменники за будовою?
15. Як пишемо прийменники, які починаються із **з-** (**зі-**)?
16. Що називаємо сполучником?
17. Чи мають сполучники лексичне значення?
18. Що поєднують сполучники сурядності?
19. Що поєднують сполучники підрядності?
20. Як розподіляємо сполучники за вживанням?
21. Що називаємо часткою?
22. Як поділяємо частки за вживанням і значенням?
23. Чи є частки членами речення?
24. Що називаємо вигуком?
25. Як поділяємо вигуки за походженням і способом творення?
26. Що таке звуконаслідувальні слова?
27. Як пишемо вигуки?



Самостійна робота
в інтерактивному
електронному додатку
<https://is.gd/JR1Hkz>

§ 26.

**Усний вибірковий переказ тексту
з елементами опису пам'ятки історії та
культури**

Szöveg szóbeli tartalommondása történelmi és
kulturális emlékek leíró elemeivel

Переказ — це відтворення змісту прочитаного чи почутого тексту.

докладний

Види переказів:

вибірковий

стислий

творчий

Під час роботи над:

докладним переказом потрібно повно, послідовно, близько до тексту передати зміст почутого або прочитаного;

вибірковим — вибрати суттєву, основну інформацію;

стислим — коротко передати зміст;

творчим — оцінити події, висловити власне ставлення до дійових осіб, подій, явищ, поширити текст.

Пам'ятка «Як працювати над переказом»

1. Прослухати (прочитати) текст.
2. З'ясувати значення ужитих у тексті переказу слів із пасивного словника.
3. Обговорити зміст прочитаного.
4. Визначити основну думку, тип і стиль мовлення.
5. Поділити текст на частини. Колективно скласти план вибіркового переказу тексту (фрагмента, що є описом пам'ятки історії та культури).
6. Здійснити мовний аналіз тексту.
7. Прослухати (прочитати) текст ще раз.
8. Переказати текст за планом.



1 Прослухайте текст «**Таємниці Хустського замку**» в електронному додатку. Значення незнайомих слів перевірте за тлумачним словником.



2 Дайте відповіді на запитання до тексту.

На яким містом височіла фортеця, про яку йдеться у тексті?

Що залишилося від фортеці?

Де розташований замок?

Хто мав право споруджувати замки чи фортеці?

Які є версії будівництва Хустського замку?

Які традиції будівництва поєднує фортеця?

Завдяки чому фортеця була неприступною?

Яке основне призначення замку?

Про торговельні шляхи з яких країн ідеться у тексті?

Під час якої навали фортеця гідно трималася?

Про що розповідають перекази?

Хто воював за володіння фортецею у XVI столітті?

Що стало причиною руйнування значної частини муру?

Що заподіяло непоправної шкоди фортеці?

Як використали будівельне каміння із фрагментів стін?

Який напис пов'язаний із Хустським замком? Де його можна знайти?



3 Визначте тему, основну думку тексту, стиль.



4 Відшукайте в тексті опис пам'ятки.



5 Складіть колективний план опису пам'ятки.



6 Усно перекажіть опис пам'ятки за планом.



7 Доберіть матеріали до твору-опису пам'ятки історії та культури України.

ТЛУМАЧНИЙ СЛОВНИК

Пам'ятка, *и, ж.* — предмет матеріальної культури минулого.

Пам'ятник, *а, ч.* — архітектурна або скульптурна споруда в пам'ять чи на честь кого-, чого-небудь.

Орден, *у, ч.* — чернеча або лицарсько-чернеча католицька громада з певним статутом.

Воювати, *юю, юєш, недок.* — вести війну.

Вулканічний, *а, е.* — стосується вулкана.

Гарнізон, *у, ч.* — військова частина, розташована постійно або тимчасово в якому-небудь населеному пункті чи укріпленому районі.

Навала, *и, ж.* — вторгнення ворожих військ у якусь країну, на чийсь територію.

Копальня, *і, ж.* — підземні споруди для добування корисних копалин (руди, солі, благородних металів тощо).

Облога, *и, ж.* — оточення військами укріпленого пункту (міста, фортеці і т. ін.) з метою оволодіння ним.

Вежа, *і, ж.* — висока вузька споруда, висота якої значно перевищує ширину і яка будується окремо або як частина фортеці.

Мур, *у, ч.* — висока кам'яна або цегляна стіна навколо чогось.

Руїна, *и, ж.* — залишки зруйнованої споруди, населеного пункту.

Нападати, *аю, аєш, недок.* — накидатися на кого-, що-небудь, щоб захопити, пограбувати, знищити і т. ін.

Буревій, *ю, ч.* — дуже сильний вітер; ураган.

Фортеця, *і, ж.* — укріплений пункт із міцними спорудами, постійним гарнізоном, озброєнням та різними запасами, призначеними для тривалої кругової оборони.

Габсбурґи, *ів, мн.* — аристократичний рід, одна з наймогутніших монарших династій у Європі.

Семигороддя, *я, с.* — Трансильванія, історична область на півночі Румунії.

СЛОВНИК

вежа — torony

копальня — bánya

король — király

навала — ostrom / támadás
(залежно від контексту)

облога — ostrom

пам'ятка — emlék / műemlék

руїни — romok

фортеця — erőd

Словосполучення

§ 27.

Головне і залежне слово у словосполученні

Az alapszó és az alárendelt szó

Словосполучення — змістове й граматичне об'єднання двох або більше повнозначних слів:

новий костюм, написати листа, надзвичайно швидко

Словосполучення, на відміну від речення, не є самостійною одиницею спілкування.

Слова у словосполученні пов'язані за змістом.

Змістовий зв'язок між словами словосполучення встановлюють за допомогою запитання. Слово, від якого ставлять запитання, є головним (над ним ставлять позначку х). Слово, до якого ставлять запитання, — залежним.

х **що?**
берегти природу

яка? х
швидка Тиса

Слова, з яких складається словосполучення, поєднані граматичним зв'язком.

Граматичний зв'язок між словами у словосполученні встановлюють за допомогою закінчення або закінчення та прийменника:

новий будинок, вересневі вечори, розповідь про героя

Словосполученнями **не є**:

- ✓ поєднання іменників або займенників із прийменником:
ми всі ;
- ✓ підмет і присудок: ніч пливе ;
- ✓ однорідні члени речення: крига гладенька й міцна ;
- ✓ фразеологізми: пекти раків ;
- ✓ складені форми майбутнього часу: будемо читати ;
- ✓ синтаксично нерозкладні сполучення слів і словоформ:
третє лютого, більш подібний .



1 Прочитайте. Знайдіть словосполучення. Поясніть свій вибір.

Цукерки «Червоний мак», мама й тато, хороший товариш, усе затихло, лити як із відра, ішов дощ, лапатий сніг, дуже холодно, читати книжку, голосно співати, святкова сукня, переходити дорогу, суворий поліцейський, на дорозі, як кіт наплакав, пішоходи та водії, надворі тепло, вікно намерзло, мінеральна вода, тривалі заморозки.



2 Випишіть у зошит лише словосполучення. Позначте в кожному з них головне й залежне слово, поставте питання від головного до залежного слова.

Осінній вечір, книжкова полицка, потрапити під злив, сидіти тихо, відповідь на лист, подарунок від бабусі, чоловік і дружина, буду співати, відкрити Америку, на вулиці, великий птах, під парасолькою, тече вода, прозоре скло, мамина ласка, коло церкви, кора дуба.



3 Утворіть словосполучення за зразком, додаючи до поданих головних слів залежні.

Зразок: поле — безмежне поле.

поле

школа

книжка

учень

зошит

вечір

квіти

життя

радість

осінь

літо

пишний

зелений

сонячний



4 Прочитайте. З кожного речення випишіть усі можливі словосполучення. Знайдіть у словнику значення слова *оселедець*. Із кожним із них утворіть окреме словосполучення.

Козацтво: символ свободи та незламності

Козаки — це славні воїни, які відіграли важливу роль в історії України. З'явилися вони у XV столітті на території Дикого Поля, де об'єднувалися сміливі люди, які прагнули свободи та захисту від ворогів. Головним осередком козацтва була Запорозька Січ — спільнота, де кожен козак мав рівні права.



Козаки були не лише воїнами, а й відважними захисниками своєї землі, мудрими господарями та майстерними дипломатами. Вони брали участь у багатьох битвах, зокрема боролися проти загарбників.

Козаки мали власний кодекс честі та суворі правила поведінки. Їхня культура була багатою: вони складали пісні, танцювали гопак, носили традиційний одяг та мали особливі зачіски — оселедці.

Козацтво стало символом української волі та незалежності. Його дух живе й до сьогодні, нагадуючи нам про важливість боротьби за свободу та справедливість.

День українського козацтва відзначається щороку 1 жовтня з 2023 року.

(За К. Штанко)



5 Утворіть речення, використавши 4 подані словосполучення (на вибір).

малювати олівцями

переглядати кінофільм

слухати музику

відвідати музей

їхати верхи

доглядати тварин

висока гора

йти вперед

улюблений кінофільм

сидіти поруч

СЛОВНИК

вежа — torony

відважний — bátor, vakmerő

загарбники — megszállók

лапатий — széles

незламність — törhetetlenség

Виконай вправи
в інтерактивному
електронному додатку
<https://is.gd/50aojc>



§ 28.

Прості та складні словосполучення

Egyszerű és összetett szó szerkezetek

За будовою словосполучення бувають прості (утворені поєднанням двох повнозначних слів) та складні (утворені з трьох повнозначних слів і більше).

прості: літній вечір, їхати верхи

складні: розповідь про подвиг
земляка, дівчина з довгою косою

Складні словосполучення утворюються поширенням простого словосполучення іншим словом (словами).

дівчина — дівчина з косою — з довгою косою —
дівчина з довгою косою



1 Випишіть складні словосполучення.

Посадити коло хати, високий берег річки, стукати у двері, запізнитися через аварію, розлогий кущ, захворіти на грип, велике смачне яблуко, перекласти текст з угорської мови, багато відповідей на лист, перебувати поза зоною досяжності.



2 Випишіть тільки словосполучення. У кожному з них укажіть **го-**
ловне й **залежне** слово. Від трьох записаних простих словосполу-
чень (на вибір) утворіть складні, дотримуючись послідовності.

Давня легенда, рипить в'яз, старий в'яз, здалеку долітає, журавлиний поклик, схвильовано шукаєш, відлітні птахи, грають сурми, летять трикутниками, упевнено тримається, двома шеренгами.



3 Прочитайте текст. Випишіть у словник незнайомі слова, поставте у кожному з них наголос.

ОСВІТА В УКРАЇНІ

Українці впродовж століть були однією з найосвіченіших націй у Європі. Наша освіта зародилася ще в IX ст.

Перша школа для дівчат відкрилася 1086 року. Тоді усі княжі доньки, яких одружували з європейськими володаря-

ми, були грамотними, зокрема княгині Анна Ярославівна, Анна Всеволодівна. Усі, хто мав можливість здобути освіту, отримували її — незалежно від статі.

Братські школи, які з'явилися у XVI–XVII ст., — це освітній феномен, що сформував українців і довів їхнє прагнення до знань. Особливість цих шкіл у тому, що в них чітко структурували освітній процес. З'явився поділ на початковий, середній і вищий рівні освіти. Російська, а потім радянська імперія спробували накласти лапу на українську освіту, проте знищити її не вдалося.

30 років незалежності України — це рух у напрямі до європейської системи. У нас впроваджено Нову українську школу. Нарівні з друкованими підручниками використовують електронні. Працює Всеукраїнська школа онлайн — уроки на цій платформі цікаві, пізнавальні та короткі. А ще їх можна переглянути будь-коли.

Анна Ярославівна здобула добру освіту. Окрім уміння читати й писати, вона розмовляла кількома мовами, зокрема грецькою і латинню, а також шведською — мовою своєї матері Інгігерди. У 1051 році король Генріх і Анна одружилися у Франції. Французи любили Анну і називали її Руда Агнеса. У XVII столітті перед каплицею Сен-Вінсент було встановлено скульптуру Анни, яка в руці тримає маленьку модель заснованого нею храму. Напис на цоколі: «Анна Київська, королева Франції».



ТЛУМАЧНИЙ СЛОВНИК

Електронний підручник — це навчальне видання, що містить виклад навчальної дисципліни або її частини, текст якого представлений в електронній формі.

Елемент, а, ч. — складова частина чого-небудь.

Заклад освіти — організація, що здійснює освітній процес із метою навчання, розвитку, виховання.

Навчання, я, с. — дія за значенням навчати: передавати кому-небудь знання, уміння, досвід.

Накласти лапу — привласнювати щось, повністю підпорядковувати своєму впливу.

Освіта, и, ж. — сукупність знань, здобутих у процесі навчання.

Прагнення, я, с. — сильне бажання, потяг до здійснення чого-небудь; хотіння.

Розвиток, у, ч. — ступінь освіченості, культурності, розумової, духовної зрілості.

Система, и, ж. — порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням та взаємним зв'язком частин чого-небудь.

Структурувати — упорядковувати, надавати чому-небудь організації.

Феномен, у, ч. — рідкісне, незвичайне, виняткове явище.

СЛОВНИК

вищий — felsőfokú

впроваджено — bevezetve

грамотні — műveltek

друковані — nyomtatott

зародилася — megalakult

знищити — megsemmisíteni

імперія — birodalom

можливість — lehetőség

монастир — kolostor

незалежність — függetlenség

отримати — megszerezni

пізнавальні — ismeretterjesztő

початковий — kezdeti

прагнення — törekvés

структурували — strukturáltak

феномен — jelenség



4 Випишіть із тексту «Освіта в Україні» словосполучення. Укажіть, яким за будовою є кожне з них.



5 Дайте відповіді на запитання до тексту.

1. Коли зародилася освіта в Україні?

2. Де відкрили першу школу для дівчат?
3. У якому році відбулася ця подія?
4. Чи рівні права були у тих, хто мав можливість здобути освіту?
5. Які заклади освіти вважають освітнім феноменом?
6. Що довела поява цих шкіл?
7. Який поділ існував у братських школах?
8. Кому не вдалося знищити українську освіту?
9. Який фразеологізм означає «підпорядковувати своєму впливу»?
10. У чому особливість уроків Всеукраїнської школи онлайн?
11. Як ви розумієте значення слова «пізнавальний»?



6 Виберіть ту відповідь на запитання, яка більше пов'язана з вашим життям.

?

1. Ви ходили у дитячий садок? Вам подобалося там проводити час?

А. Мені дуже подобалося ходити у дитячий садок. Вихователька грала з нами у різні ігри, навчала нас спілкуватися, дружити і бути самостійними у різних життєвих ситуаціях. Я дуже її любив/любила.

Б. Мені не подобалося ходити у дитячий садок, тому що там був розпорядок дня. Вихователі вимагали самостійно прибирати іграшки. Мені здається, що дітям потрібно давати самостійно обирати, що робити в дитячому садку.

В. Я не відвідувала / відвідував дитячий садочок. Батьки ходили на роботу, мене залишали з дідусем і бабусею. Вони займалися моїм вихованням.

?

2. Що вам найбільше запам'яталося про відвідування дитячого садочка?

А. Мені запам'яталися свята та підготовка до них. Вихователі проводили з нами репетиції. Ми декламували вірші, співали пісні, розігрували цікаві сценки, танцювали.

Б. Повітряними кульками, квітами, стрічками разом із вихователями прикрашали залу. Батьки готували нам святкові костюми.

? 3. Скільки вам було років, коли ви пішли до школи?

А. В Україні діти йдуть у перший клас, коли їм виповнилося шість років. Тому я пішов у школу у цьому віці.

Б. Мені виповнилося шість років восени, тому мої батьки віддали мене до школи, коли мені було майже сім років.

? 4. Чому подобається чи не подобається навчання у школі? Які предмети подобаються і чому?

А. Я люблю навчатися у школі, тому що в нас цікаві уроки. Учителі гарно нам пояснюють навчальний матеріал. Якщо ми чогось не розуміємо, можна підійти до вчителя і він запропонує залишитися після уроків, пояснить нову тему.

Б. Мені не подобається вчитися. Я люблю майструвати, тому після дев'ятого класу мрію вступити у професійний ліцей. Я розумію, що мені потрібно знати математику, геометрію, фізику, тому намагаюся вивчати ці точні науки. Я мрію в майбутньому стати інженером.

В. Мені подобаються гуманітарні науки. Я люблю уроки української, угорської, англійської мов. Люблю читати художню літературу. Книги англійських авторів читаю в оригіналі. У майбутньому мрію бути перекладачем / перекладачкою, тому намагаюся краще вивчити англійську мову.

Г. Мені подобаються природничі науки. Я люблю хімію, біологію. Мрію стати фармацевтом / фармацевткою. Знаю, що мені знадобляться знання з цих предметів, щоб після одинадцятого класу вступити у заклад медичної освіти.

СЛОВНИК

в'яз — szilfa

потенціал — potenciál

рипить — nyikorog

сурми — trombiták

шеренги — sorok (katonai sorok)



Виконай вправи
в інтерактивному
електронному
додатку
<https://is.gd/0izERF>

§ 29.

Види словосполучень за способами вираження головного слова

A szóösszetételek fajtái az alapszó kifejezési módjai szerint

За способом вираження головного слова словосполучення бувають:

іменникові: безхмарне небо, важке завдання, мрії про майбутнє, свіже повітря, перший день, моя книга, замерзлий ставок, пожовкла трава, уміння говорити, бажання вчитися

прикметникові: запальний із дитинства, дуже цікавий, надто гарячий

займенникові: щось нове, хтось у білому, хтось із підлітків, який-небудь із робітників, хтось із вас, той із них

числівникові: друге за списком, п'ятеро дорослих, одне із чотирьох, третя зліва

дієслівні: скласти розповідь, працювати над текстом

прислівникові: дуже рано, досить повільно, далеко на небосхилі, вгорі над головою



I Випишіть із тексту словосполучення. Визначте, якою частиною мови є головне слово. Назвіть вид словосполучення. Обговоріть цей текст у групах. Охарактеризуйте емоції від прочитаного.

Цей зубр був немолодий. Він пам'ятав, як умирав його батько — вожак великого табуна. Як зазвичай, їх вистежили собаки. Задзявкотіли, зняли лемент. Його батько відігнав зубрих з дітьми. Він стояв чолом до стрільців, поки його не поцілили в око. Табун утікав і розсіювався. Коли куля зачепила й друге око, батько почав відступати й наткнувся на свою зубриху.



(За Б. Харчуком)



- 2** Запишіть подані словосполучення у три стовпці: перший — іменникові, другий — дієслівні, третій — прислівникові.

Пишатися батьком, дуже добре, переглянути серіал, мамина пісня, вірші поета, виростити дерево, виконати завдання, праворуч від будинку, рідна мова, високо над землею, досить повільно, допомогти товаришеві, недалеко від села, чотири дівчини.



- 3** Знайдіть словосполучення, у якому залежне слово стоїть перед головним. Запишіть вид словосполучення за засобом вираження головного слова. Складіть речення, використавши всі подані словосполучення.

Зненацька виринув, загубили десь, біліє навкруги, сповнений ніжності.



- 4** Прослухайте текст в електронному додатку. Прочитайте уривок.

ЗАРОДЖЕННЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

З XI ст. з'явилися школи при монастирях, вони були відкритими для населення. Учні вчилися читати, писати, рахувати. У Давній Русі існували жіночі школи. Анна Всеволодівна організувала жіночу школу для 300 дівчат при Андріївському монастирі в м. Києві.

Перший заклад вищої освіти відкрив Василь-Костянтин Острозький у м. Острозі в 1576 році. Тут вивчали вільні науки: граматику, риторику, діалектику, арифметику, геометрію, астрономію, музику, філософію, богослов'я, медицину та п'ять мов: слов'янську, польську, давньоєврейську, давньогрецьку, латину.

Першу братську школу відкрили у Львові близько 1586 року. Тут мали право навчатися діти будь-якого стану, зокрема сироти. Такі школи утримувалися коштами церковних братств. Учні з інших міст, сироти та діти бідних отримували житло. Мовою навчання була латина, вчили також класичні мови, діалектику, риторику, поетику, арифметику, геометрію, астрономію, музику.

У 1632 році утворилася Києво-Могилянська академія, яка стала відомим центром освіти і науки у Європі.

(Із сайту медіа «Освіторія»
<https://tinyurl.com/mtjsadhz>)

Цікаво

Анна (Ганна) Всеволодівна — руська княгиня з роду Рюриковичів. Брала активну участь у церковно-політичному житті Русі.



5 Визначте тему та головну ідею тексту.



6 До якого стилю мовлення належить поданий текст?



7 Знайдіть відповіді на поставлені до тексту запитання.

1. Коли починається зародження освіти в Україні?
2. Чого навчали у цей період?
3. У якому столітті виникли перші школи?
4. Хто працював у церковних школах?
5. Чого навчали у церковних школах?
6. Хто відкрив жіночі школи? Скільки було учениць у жіночій школі Анни Всеволодівни?
7. Хто заснував перший навчальний заклад вищої освіти?
8. Які предмети там вивчали?
9. Що відкрили у 1586 році? Що вивчали діти у школі?
10. Як називався відомий центр освіти і науки, заснований у 1632 році?
11. Що створено у губернських містах із 1786 року?
12. Коли засновано Харківський університет? Які факультети були у цьому закладі?
13. Коли заснували Київський національний університет імені Тараса Шевченка?
14. Які заклади освіти існували з 1850 року?



8 Колективно складіть план до прочитаного тексту.



9 Підготуйтеся усно переказувати текст.

СЛОВНИК

богослов'я — teológia
вожак — vezér

зубриха — bölénytehén

§ 30–31.

Типи підрядного зв'язку у словосполученні: узгодження, керування, прилягання.**Синтаксичний розбір словосполучення**

Az alárendeltségi viszony típusai a szó szerkezetekben: egyeztetés, vonzat, hozzárendelés.

A szó szerkezet szintaktikai elemzése

В українській мові розрізняють три типи підрядного зв'язку слів у словосполученні: *узгодження, керування, прилягання*.

Узгодження — це тип зв'язку у словосполученні, за якого форма залежного слова відповідає формі головного, тобто узгоджується з ним у роді, числі, відмінку:

новий будинок, крутий берег, щасливе життя, вересневі вечори, зеленою фарбою.

Керування — тип зв'язку у словосполученні, за якого залежне слово (без прийменника чи з прийменником) ставлять у певному відмінку, якого потребує головне слово:

співаючи мені, останнє з них, будувати школу, вітати кожного, поруч із нами, хтось у білому, перший із трьох.

Прилягання — вид підрядного зв'язку між словами в реченні, за якого залежне слово пов'язане з головним інтонаційно, за змістом і за допомогою порядку слів:

тихо шумлять, давно відремонтований, дуже радий, надзвичайно сумлінно, робота вручну, ішов пішки, готовий працювати, дуже жаль, розмовляють ідучи, мурмотіння спросоння, квиток туди й назад, шлях додому, бажання вчитися.

Послідовність синтаксичного розбору словосполучення:

1. Визначте, яке словосполучення за будовою (просте чи складне).

2. Назвіть головне і залежне слово. Поставте питання від головного слова до залежного.
3. З'ясуйте, як пов'язані між собою головне і залежне слово:
 - * за змістом і за допомогою закінчення залежного слова;
 - * за змістом і за допомогою закінчення і прийменника;
 - * лише за змістом.
4. Визначте вид словосполучення за способом вираження головного слова (іменникове, прикметникове, числівникове, займенникове, дієслівне, прислівникове).

Зразок письмового розбору

яка? х

Висока гора — *просте, слова пов'язані за допомогою закінчення, іменникове.*

х що?

Читати книгу — *просте, головне слово дієслово, потребує певної відмінкової форми залежного слова іменника (Зн. в.), дієслівне.*



- 1** Прочитайте словосполучення. Визначте тип підрядного зв'язку кожного з них.

Сидіти на лаві, чорна брама, подарунок на іменини, сидіти біля столу, подарунок від брата, зупинитися в Ужгороді, дуже радий, рубати сокирою, незвичний до бігу, дванадцять морів, дуже жаль, зустрів товариша, копав криницю, зрубав дерево, ввійти в кімнату, написати на папері.



- 2** Випишіть тільки словосполучення. Визначте головне слово, поставте від нього питання до залежного.

Стоїть туман, сестрин зошит, ідучи до лісу, мати чи батько, бабусина пісня, сподіватися на краще, буде працювати, більш уважний, здобути перемогу, хвойний ліс, незнайома місцевість, день осені, переглядати виставу, добре почуватися, найбільш досконалий, готувати їжу.



- 3** Прочитайте текст. Випишіть усі словосполучення, визначте тип підрядного зв'язку.

Спільних тем для розмов не так уже й багато. Хоча Сашко із Саньком піддалися на наполегливе вмовляння Артема

й познайомилися з Яриною, однак взаємного зацікавлення бракувало. А без нього дружба навіть теоретично неможлива.

Ця Ярина якась надто тиха, мовчазна. І не така гостра на язик, як місцеві дівчата.

Ні, вона не нудна. Має почуття гумору. А в комп'ютері тямить: і погуглити швидко вміє, і різні штучки з ґаджетом замутити, програми там усілякі встановлені, купа ігор. Словом, хоч і не надто просунута, але й не зануда.



(За О. Радущинською)



4 Виконайте письмовий розбір поданих словосполучень.

Веснянкувате обличчя, читати вголос, вивчити напам'ять, одна з країн, цей хлопець, записаний у блокнот, разом із дідусем, йти спати, швидко прибігти, важкий день.



5 Складіть речення із 6 поданими словосполученнями (за вибором).

Екзаменаційний білет, вступати до ліцею, святкові заходи, прасувати білизну, сучасні меблі, вулиці перетинаються, відчинити двері, ввімкнути світло, навколишнє середовище, стерегись автомобіля, дитячий лікар, килимове покриття, перегорнути сторінку.

ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Що вивчає синтаксис і пунктуація?
2. Що таке словосполучення?
3. Як пов'язані між собою слова у словосполученнях?
4. Що не є словосполученням?
5. Якими є словосполучення за будовою? Наведіть приклади.
6. Назвіть види словосполучень за способами вираження головного слова. Наведіть приклади.
7. Назвіть типи підрядного зв'язку слів у словосполученні.

Самостійна робота
в інтерактивному
електронному додатку
<https://is.gd/JdzpCX>



§ 32.

**Письмовий докладний переказ тексту,
що містить опис пам'ятки**

Tartalomírás



1 Прослухайте текст «Пам'ятник Богдану Хмельницькому» в електронному додатку.



2 Визначте тему та головну думку тексту.



3 Прочитайте текст, дайте відповіді на запитання за його змістом.

Якою пам'яткою є монумент Богдану Хмельницькому в Києві?

Чи є могила полководця?

Що зробило військо шляхти з кістками гетьмана?

Хто висловив ідею спорудження пам'ятника Богданові Хмельницькому?

Як обрали місце для пам'ятника?

Хто був скульптором монумента?

Чому перший задум пам'ятника не вдалося втілити?

Які розміри бронзової статуї?

Який камінь слугує п'єдесталом пам'ятнику?

Як полководець тримається на коні?

Що Богдан Хмельницький тримає у руках?

Яким є лице гетьмана? Яким є одяг полководця?

Що поблискує на боці полководця?

Чому очі Богдана Хмельницького сповнені втоми і неспокою?

На тлі чого вимальовується пам'ятник?

Що височіє неподалік пам'ятника?



4 Колективно напишіть план до тексту переказу.



5 Напишіть переказ почутого тексту.



6 Зберіть матеріал для розповіді про пам'ятки історії та культури у вашій місцевості. Скориставшись пам'яткою, складіть план майбутнього твору.

«Княгиня Ольга».
Робота української скульпторки
Теодозії Бриж



7 Словникова робота

ТЛУМАЧНИЙ СЛОВНИК

Шля́хта, *и, ж.* — дрібне дворянство колишньої феодальної Польщі.

Шарова́ри, *мн.* — широкі штани особливого крою, які переважно заправляють у халяви.

Ша́бля, *і, ж.* — холодна кавалерійська зброя із зігнутим сталевим лезом і гострим кінцем.

Урочі́сто, *присл.* — пов'язано з торжеством, знаменною датою, подією, присвячено їм, влаштовано з їхнього приводу.

Упевне́но, *присл.* — сповнено віри у свої сили.

Уві́чнювати, *юю, юєш, недок.* — робити пам'ятним навіки, зберігати для пам'яті нащадків.

Тримати́ся, *юся, єшся, недок.* — схопившись, учепившись за кого-, що-небудь, зберігати якесь положення; держатися.

Тло, *а, с.* — основний колір, тон, на якому зроблено або робиться малюнок.

Суво́рий, *а, е* — надзвичайно вимогливий до себе і до інших.

Стрі́мувати, *юю, юєш, недок.* — уповільнювати рух кого-, чого-небудь, примушувати когось або щось зупинятися.

Статуя, *ї, ж.* — скульптурне тривимірне зображення людини або тварини (зазвичай у повний зріст).

Спорудження, *я, с.* — процес будівництва, зведення чого-небудь.

Ску́льптор, *а, ч.* — митець, що працює в галузі скульптури.

Сідло́, *а, с.* — упряж для їзди верхи, сидіння для вершника, яке прикріплюють на спині коня, мула.

Сві́та, *и, ж.* — старовинний довгополий верхній одяг, звичайно з домотканого грубого сукна.

Ретельно, *присл.* — старанно, сумлінно.

Ре́ктор, *а, ч.* — особа, яка очолює заклад вищої освіти.

По́стать, *і, ж.* — зовнішній вигляд, обриси тіла людини.

Полково́дець, *дця, ч.* — воєначальник, який керує великими військовими з'єднаннями.

Полі́тик, *а, ч.* — той, хто займається питаннями політики; політичний діяч.

Позбиткуватися, *уюся, уєшся, док.* — познуватися.

По́від, *вода, ч.* — прикріплений до вудила ремінь, за допомогою якого правлять конем.

Обрис, *у, ч.* — загальний вигляд предмета, окреслений лінією, що обмежує його поверхню; контур, силует.

Неотесаний, *а, е* — якого не обробляли тесанням.

Монуме́нт, *а, ч.* — архітектурна або скульптурна споруда на честь видатної події або особи; пам'ятник.

Могутній, *я, є* — який має велику владу, силу, великий вплив.

Матеріа́льний, *а, е* — який слугує для увічнення пам'яті певної особи або визначної події; пам'ятний.

Змо́ршка, *и, ж.* — невелике довгасте заглиблення чи борозенка, складка на шкірі обличчя, тіла людини або тварини.

Захопити, *юю, єш, док.* — оволодівати насильно кимось, чимось, брати силою кого-, що-небудь.

Жупа́н, *а, ч.* — старовинний верхній чоловічий одяг, оздоблений хутром та позументом (тасьмою), що був поширений серед заможного козацтва.

Докладно, присл. — дуже повно, ґрунтовно, з усіма деталями, вичерпно.

Граніт, у, ч. — кристалічна магматична гірська порода зернистої будови, що складається з кварцу, польових шпатів і слюди.

Гетьман, а, ч. — виборний ватажок козацького війська Запорозької Січі, з XVII ст. до 1764 р. — начальник козацького війська та верховний правитель України.

Гарцюва́ти, юю, юєш, недок. — грайливо бігти або тупцювати, підскакувати на місці.

Гармонувати, ую, уєш, недок. — бути у відповідності з ким-, чим-небудь.

Відповідальність, і, ж. — покладений на когось або взятий на себе обов'язок відповідати за певну частину роботи, справу, за чиїсь дії, вчинки, слова.

Булава́, у, ж. — довга палиця з кулею зверху — річ, належна до парадної форми, як символ влади.

Бронза, у, ж. — сплав міді з оловом, алюмінієм та іншими металами.

Багатофігу́рний, а, е — який охоплює або на якому зображено кілька (багато) фігур.



Булава



Жупан

СЛОВНИК

обрис — körvonal

повід — kantár

позбиткуватися — gúnyolódni

сідло — nyereg

увічнювати — belepréselni

шаровари — bő nadrág/lábszár-
védő

шляхта — nemesség

Виконай вправи
в інтерактивному
електронному
додатку
<https://is.gd/wrLEHJ>



Діагностувальна робота
в інтерактивному
електронному додатку
<https://is.gd/reE1Xh>



Речення. Двоскладні речення

§ 33.

Загальне поняття про речення. Відмінність речення від слова та словосполучення

A mondat fogalma. A mondat különbsége a szótól és a szó szerkezettől

Речення — це осмислене сполучення слів або окреме слово, граматично (за допомогою закінчень і службових слів) й інтонаційно оформлене як відносно закінчена цілість, що має певну інформацію:

Петро ще раз погладив хлопця і хотів сідлати свого коня (А. Чайковський).

В усному мовленні на початок і кінець речення вказує відповідна інтонація. На письмі на початок речення вказує велика буква, на кінець — певний розділовий знак: крапка, знак питання, знак оклику, три крапки.

Закарпатська область межує аж із чотирма країнами Європи! З Львівщиною та Прикарпаттям її з'єднують гірські перевали. Чи знаєш, скільки їх? Хто з нас може повністю описати красу рідного краю?!

Слово	Словосполучення	Речення
Мовна одиниця, яка є звуковим вираженням поняття про предмет або явище об'єктивного світу	1. Поширена назва предмета, явища, поняття.	1. Виражає закінчену думку, що має певну інформацію.
	2. Складається з двох або більше повнозначних слів.	2. Складається зі слів та словосполучень.
	3. Є головне і залежне слово (підрядний тип зв'язку)	3. Є головні (граматична основа) та другорядні члени речення.

	4. Не має інтонаційної завершеності.	5. Має інтонаційну завершеність.
Сім'я. Традиція.	Моя сім'я. Сімейні традиції.	Моя сім'я є найдорожчим скарбом. Людей об'єднують сімейні традиції.



1 Заповніть пропуски в таблиці за поданим зразком.

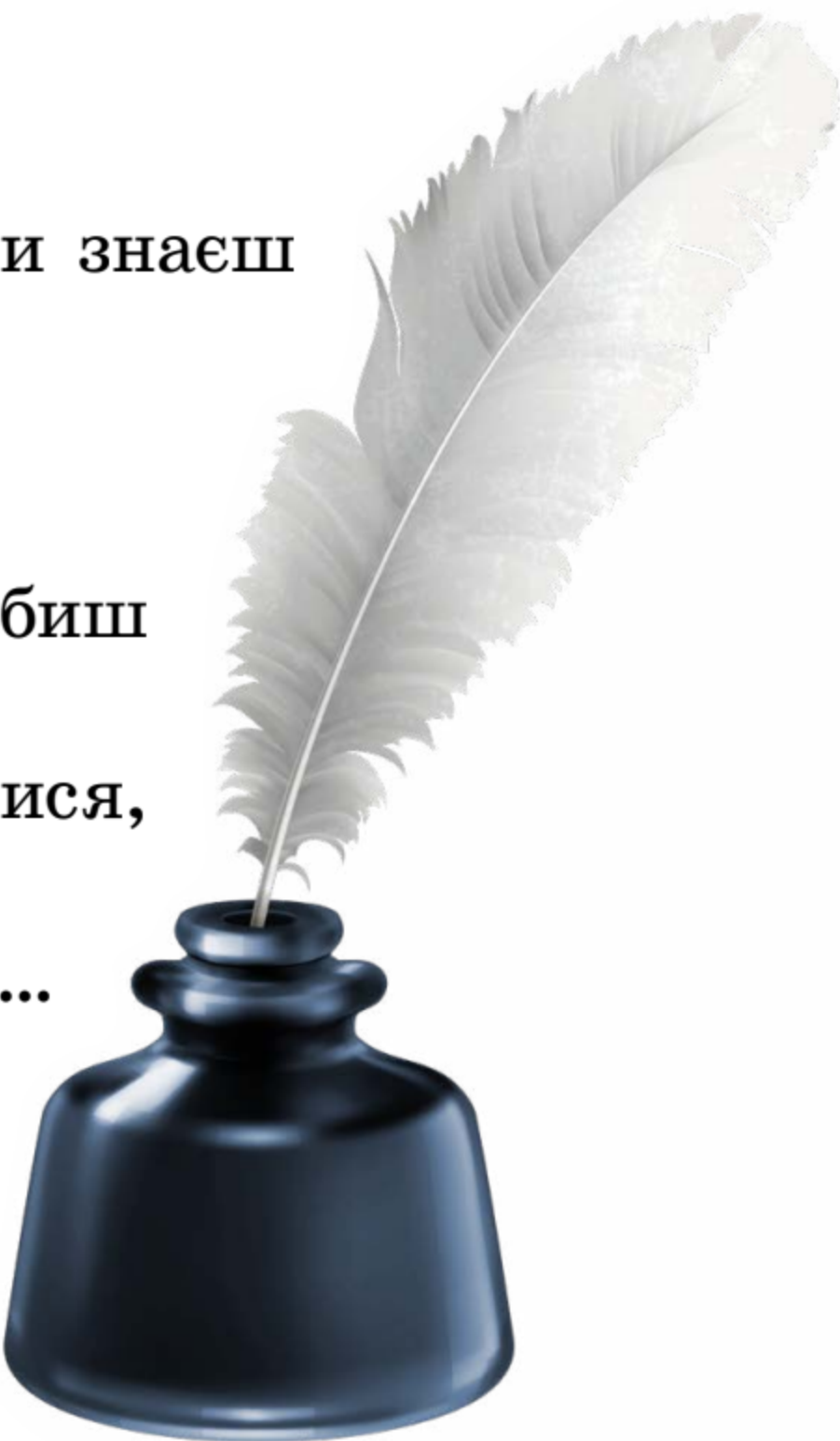
Зразок: Музика. Українська музика. Музика живе вічно.

Слово	Словосполучення	Речення
Батько		
	Найдорожчий скарб	
Діти		Усякій матері свої діти милі.
Друг		
	Мудра людина	



2 У кінці кожного речення замість крапок поставте відповідний розділовий знак.

- 1. Світ ловив мене, та не спіймав ...
(Г. Сковорода).
- 2. Ти знаєш, що ти — людина ... Ти знаєш про це чи ні ... (В. Симоненко).
- 3. І раптом у лісі заплакав хтось ...
(Є. Гуцало).
- 4. Земле ... За кого ти ... Кого ти любиш ...
(Остан Вишня).
- 5. Лиш мати вміє жити, аби світитися, немов зоря ... (В. Стус).
- 6. Не на слова дивися, а на роботу ...
(Народна творчість).
- 7. Ой, вернися, Сагайдачний ...
(Народна творчість).
- 8. Кораблі ... Шикуйтеся до походу ... (В. Симоненко).



9. Ура, скоро канікули ...

10. Куди ж нам тепер іти ...



3 Прочитайте речення. Розкрийте дужки, обираючи для поданих слів потрібну форму. Запишіть. Пригадайте, що таке чергування приголосних. Знайдіть слова, у яких воно відбувається. Які звуки чергуються? Знайдіть речення, де підмет виражений особовим займенником.

1. Вишивання — це моя улюблена (справа).
2. Моя мама (працювати) (лікар) уже багато років.
3. У (майбутній) я планую вивчитися на (юриста).
4. Наш собака (любити) купатися у (річка).
5. Найвищою (гора) України є Говерла.
6. Мені не подобається сидіти на одному (місце).
7. Петрик любить гратись із (друзі) на (вулиця).
8. У (січень) Олександра святкує свій день народження.
9. У вільний час мій сусід катається на (велосипед).
10. Улітку я багато часу (проводити) на свіжому (повітря).



4 З поданими словосполученнями (на вибір) складіть 6 речень. Запишіть їх.

катаємося на лижах

голосно співають

на великому столі

у шкільному рюкзаку

моя подруга

швидко їхали

пишемо диктант

швидкісний інтернет

складний пароль

перша оцінка

тихенько говорять

§ 34.

Просте речення. Окличні речення

Az egyszerű mondat. A felkiáltó mondat

Види речень

За метою висловлювання

розповідні	питальні	спонукальні
Повіdomляють про певні факти, події, явища (розповідь). Розділові знаки: крапка, три крапки, знак оклику.	Спонукає розмовника до відповіді чи роздумів (запитання). Розділові знаки: знак питання, знак питання зі знаком оклику.	Спонукають до певних дій через прохання, накази, поради. Розділові знаки: крапка, знак оклику.

Сьогодні ми допомагали друзям.

Коли буде вечірка?

Не забудь вчасно поїсти.

За емоційним забарвленням

окличні (!)	неокличні (?.?...)
Розповідне, питальне, спонукальне речення з підсиленою інтонацією.	Розповідне, питальне, спонукальне речення без підсиленої інтонації.

Дош падає на вулиці!
Допоможіть мені, будь ласка!
Коли ти будеш вдома?!

Дош падає на вулиці.
Допоможіть мені, будь ласка.
Коли ти будеш вдома?

За складом граматичної основи

односкладні	двоскладні
Один головний член речення — підмет або присудок.	Обидва головні члени речення — підмет і присудок

На вулиці вже давно стемніло.

Учні за покликанням знайшли
цікавий матеріал для доповіді.

За наявністю другорядних членів речення

непоширені

немає другорядних членів речення

Вистава розпочалася.

поширені

є хоча б один другорядний член речення

Вистава розпочалася вчасно.

За кількістю граматичних основ

прості

Речення, у яких є одна граматична основа (підмет і присудок, лише підмет або присудок)

Надійка грає на скрипці. Зима.
Шануй свою Батьківщину.

складні

Речення, у яких є кілька граматичних основ

Янош написав диктант без помилок, а його молодша сестра виразно розказала вірш.**1** Назвіть типи речень за метою висловлювання.

Чому так пізно прийшов я до твого берега? (О. Довженко)

Бережи честь замолоду. (Народна творчість)

Нинішньої роботи на завтра не відкладай. (Народна творчість)

Не руш! Не ріж! Не убивай! (Леся Українка)

Любіть Україну, як сонце, любіть... (В. Симоненко)

Червона калино, чого в лузі гнешся? (І. Франко)

Серце дитини дуже чутливе. (В. Сухомлинський)

Вітер з долини цілує червоне серце калини. (А. Малишко)

Чи буде правда меж людьми? (Т. Шевченко)

Прощай, мій зошите! (В. Симоненко)

**2** Прочитайте речення. Визначте в них граматичні основи. Запишіть спочатку прості, а потім — складні.

Нас тепер нікому не скорити (М. Рильський). Хата біліє між зеленими тополями, та блищать віконця (Марко Вовчок). Якщо

вітер не віє, то дерево не хитається (*Народна творчість*). У далеку подорож українець завжди брав пучечок чебрецю (*З дитячої енциклопедії*). Одного дня ти зовсім по-іншому глянеш на товаришку з довгою косою (*В. Чемерис*). Чумацький віз тихо рипить піді мною, а в синім небі Чумацький Шлях показує дорогу (*Ю. Мушкетик*). Золотий промінь сонця перелинув зі сходу на захід... (*М. Коцюбинський*). Уже давно стояла ніч над землею і зорі виблискували з темного неба (*Панас Мирний*).



3 Перекладіть текст українською мовою. Зазначте мету висловлювання та емоційне забарвлення речень.

ISTEN VELED, GYLYAMADBR!

A két gólyánk is elment. Szent István király napján láttam őket utoljára a mezőn. Nem halásztak, csak álltak-álldogáltak elgondolkozva a fűben; ott álltak mind a ketten. A fecskék vidáman csapongtak fölöttük a levegőben. Azok még nem gondoltak akkor az elutazásra.



Furcsa két madárfaj a gólya meg a fecske, hogy tavasszal mindig idejön a másik világrészből; ősszel meg mindig visszatér a másik világrészbe. De ott nem házasodnak, nem raknak fészket, és nem költenek, csak itt minálunk. Melyik hát az igazi hazájuk?

De hát miért megy el a gólya, miért megy el a fecske, ha a mi falunkat érzi otthonának? Ó, bizony könnyű azt kitalálni... Elközelgett az ősz. Az október hideg leheletétől dermedten hullanak el a bogarak milliói. A december szele kemény kérget fagyaszt a vizekre, s a téli ég felhői hóval borítják be a mezőket.

Miből éljen akkor a szegény gólya meg a szegény fecske? Éhen halna meg itt az istenadta valamennyi.

...Talán éppen most repülnek fenn a szédítő magasságban a tenger fölött. Talán éppen most kiáltja az egyik gólyafiú:

— Anyácskám, elfáradtam!

— Terjeszd ki a szárnyadat — feleli bizonyára az anyja.

S megszűnik a szárnyak levegőverése. Az egész gólyacsoport kiterjesztett szárnnyal leng a levegőben (*Gárdonyi Géza*).



4 Об'єднайте початок і продовження прислів'я. Запишіть їх.

Початок

1. Живуть між собою,
2. Від малих дітей голова болить,
3. Життя любить того, хто за нього бореться,
4. Ранні пташки росу п'ють,
5. При добрій годині — брати й побратими,
6. Старий не той, що багато літ має,
7. Яке коріння,
8. Недарма говорять,
9. У кого є ненька,
10. Дерево тримається корінням,

Продовження

- А. а людина сім'єю.
- Б. у того й голівонька гладенька.
- В. що діло майстра хвалить.
- Г. таке й насіння.
- Ґ. а той, хто здоров'я шукає.
- Д. а при лихій годині — нема й родини.
- Е. а пізні — слізки ллють.
- Є. а нищить того, хто йому піддається.
- Ж. а від великих — серце.
- З. як риба з водою.

СЛОВНИК

за емоційним забарвленням — *érzelmi színezete szerint*

за кількістю граматичних основ — *nyelvtani szerkezet száma szerint*

за метою висловлювання — *a beszélő szándéka szerint*

за наявністю другорядних членів речення — *bővítmények megléte szerint*

за складом граматичної основи — *szerkezete szerint*

поширені — *bővített*

Виконай вправи
в інтерактивному
електронному додатку
<https://is.gd/RacAWJ>



§35.

Порядок слів у реченні. Логічний наголос*A szórend a mondatban. Logikai hangsúly*

Порядок слів у реченні буває *прямим* і *непрямим* (зворотним).

Коли порядок слів *прямий*, то на першому місці підмет, а на другому — присудок.

При зворотному порядку слів на першому місці стоїть присудок, а на другому — підмет. Другорядні члени речення не відіграють жодної ролі.

Хтось поїхав на екскурсію до Мукачівського замку.

Поїхав хтось на екскурсію до Мукачівського замку.

Логічний наголос полягає у виділенні окремого слова або групи слів за допомогою посилення голосу чи зміни порядку слів, що дає змогу акцентувати найважливішу частину висловлювання.



1 З поданих слів побудуйте речення із прямим і зворотним порядком слів.

1. Ходять, влітку, у/в горах, у/в похід, діти.
2. Сина, Іван, зустрічає, Петрович, радісно.
3. Пізньої, на, мати, ночі, до, працює, заводі.
4. Небі, багато, на, сяють, зірок, яскраво.
5. У, час, я, вільний, пекти, люблю, тістечка.



2 Випишіть у дві колонки речення з прямим і зворотним порядком слів.

Стежкою наближались дві жінки (*М. Коцюбинський*). А над самою водою верба похилилась (*Т. Шевченко*). У порт прийшло чимало молоді з квітами (*М. Чабанівський*). На хвилі місяць грає мелодію без слів (*Б. Лепкий*). Опівночі айстри в саду розцвіли (*Олександр Олесь*). Поклала мати коло хати маленьких діточок своїх... (*Т. Шевченко*). Спадає з клена зелен лист вечірньою годиною... (*А. Малишко*). А сивий гетьман, мов сова, ченцеві зазирає



в вічі (*Т. Шевченко*). Цілий день стояв густий туман (*Ю. Яновський*). Кравчина додержав свого слова (*О. Довженко*).



3 Прочитайте речення, відзначаючи логічним наголосом виділені слова. До цих слів поставте запитання. Поміркуйте, як змінюється інформація, подана в реченні, залежно від наголосу.

Кипариси од ночі й до ранку все шумлять і шумлять навкруги (*В. Сосюра*). Кипариси *од ночі й до ранку* все шумлять і шумлять навкруги. Кипариси од ночі й до ранку *все* шумлять і шумлять навкруги. Кипариси од ночі й до ранку *все шумлять і шумлять* навкруги. Кипариси од ночі й до ранку *все шумлять і шумлять навкруги*.

А.

Терентій ледве тримався на ногах (*О. Довженко*). Терентій *ледве* тримався на ногах. Терентій ледве *тримався* на ногах. Терентій ледве тримався *на ногах*.

Б.

Мар'яна наспівувала якусь мелодію тихенько... (*Н. Бічуя*). Мар'яна *наспівувала* якусь мелодію тихенько... Мар'яна наспівувала *якусь* мелодію тихенько... Мар'яна наспівувала якусь *мелодію* тихенько... Мар'яна наспівувала якусь мелодію *тихенько*...

В.



4 Подані речення переформулюйте так, щоб порядок слів став зворотним.

Учителька Надія Петрівна дала прочитати учням сучасний роман.

Жовте листя падає з дерева восени.

У вільний час моя сестра допомагає мамі пекти торти.

В інтернеті Остап читає електронні книги.

На концерті у філармонії учасниця співала дуже гарно.

З вирію пташки прилітають навесні.

У червні випускники і випускниці складають вступні іспити до університету.

Діти весело проводять час із батьками на природі.



5 Підготуйте проєкт на тему «Порядок слів і логічний наголос у реченні: вплив на зміст висловлювання».

1 **варіант**

Підготуйте презентацію або плакат, у якому поясніть, що таке прямий і зворотний порядок слів. Наведіть приклади речень із кожним порядком, звернувши увагу на зміну змісту.

2 **варіант**

Поясніть, як логічний наголос змінює акценти в реченні. Продемонструйте за допомогою трьох-п'яти прикладів із різними смисловими акцентами.

3 **варіант**

Дослідіть, як порядок слів і логічний наголос використовують у художніх текстах, піснях чи поезії. Знайдіть кілька прикладів із літератури або музики, де ці явища яскраво виражені.

4 **варіант**

Створіть власні речення або невелику історію, змінюючи порядок слів та акценти, і поясніть, як це впливає на сприйняття тексту.

СЛОВНИК

зворотний порядок слів — fordított szórend

кипариси — ciprusfélék

прямий порядок слів — egyenes szórend

Виконай вправи
в інтерактивному
електронному додатку
<https://is.gd/872FVY>



§ 36.

Двоскладні речення. Головні члени речення

Kéttagú mondatok. A mondat fő részei

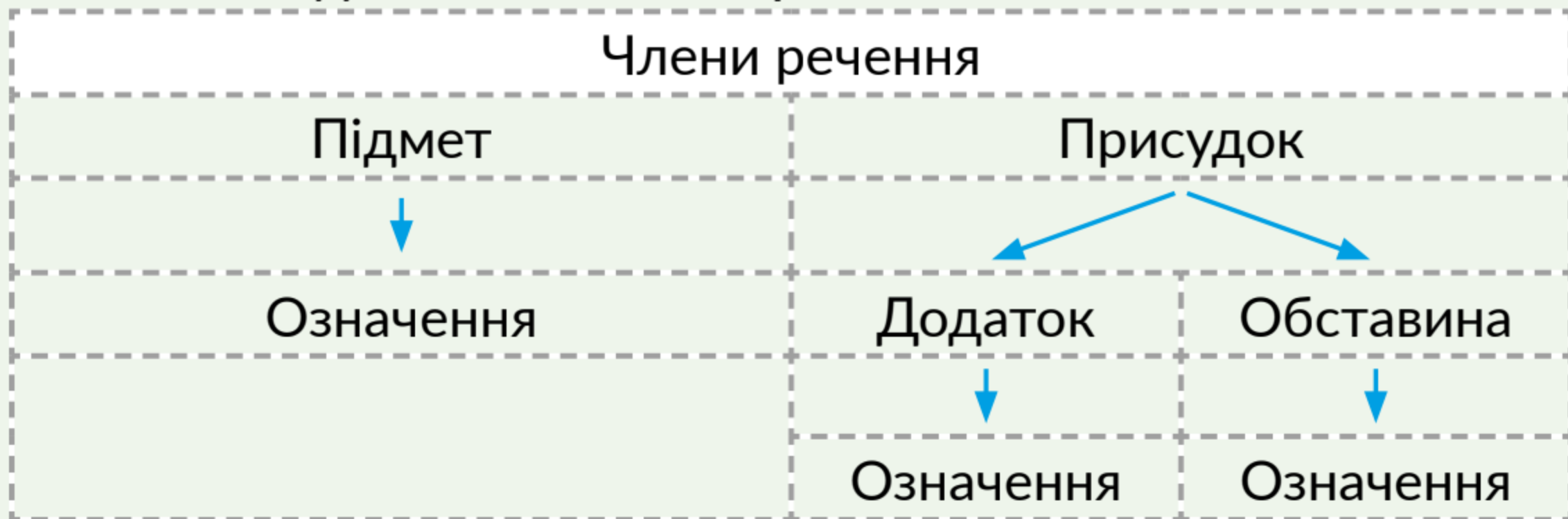
Граматичною основою будь-якого речення є головні члени речення (підмет і присудок). Речення, у якому є підмет і присудок, називається двоскладним.

Односкладне речення — це речення, у якому є або підмет, або присудок.

Наявність хоча б одного головного члена речення обов'язкова.

Смутний великий місяць низько повис над землею (Є. Гуцало).
Без праці не проживеш (Народна творчість).

Другорядні члени речення (додаток, означення, обставина) залежать від головних членів речення та не є обов'язковими.



1 Запишіть у дві колонки двоскладні та односкладні речення.

Ходімо відсіля, біжім з цієї пустелі (Олександр Олесь). І на тім рушникові оживе все знайоме до болю... (А. Малишко). Решетом воду неносять (Народна творчість). У кімнаті було душно (О. Бойченко). Щось нове ожило в мені (Ю. Збанацький). Рідна мово, я слова не зраджу (П. Перебийніс). Вітер з долини цілує червоне серце калини (А. Малишко). Добра, ласкава Умань (Г. Тарасюк). Вчителька Галина Борисівна викликала учнів до дошки (Олекса Десняк). Ку-ку тобі віщує долю (Народна творчість). Вже закінчили жито жати (Є. Маланюк).



2 Перепишіть речення. Підкресліть головні члени.

З кожним роком людина мудрішає. Дев'ятикласники відвідали центр зайнятості у своєму місті. Улітку, під час спеки,

люди п'ють багато води. Підлітки проводять багато часу в соціальних мережах. Учні знаходять електронні версії підручників за покликанням в інтернеті. Минулого тижня батьки оплатили подорож дочки в Карпати. Щороку Марійка з батьком прикрашає ялинку. Данієль вивчає українську мову в школі та вдома.



3 Прочитайте прислів'я. Назвіть лише двоскладні речення. Поясніть, як ви розумієте їхній зміст.

Сонце блищить, а мороз тріщить. Від своєї совісті не втечеш. У ліс дрова не возять. Книжка розуму навчає. Де розумом не дійду, то в книжці знайду. Гостре словечко коле сердечко. Людей питай, а свій розум май. Одним пальцем і голку не вдержиш. Наскочила коса на камінь. Продав kota в мішку. Вовка ноги годують. Згода дім будує, а незгода руйнує. Після бійки кулаками не махають (*Народна творчість*).



4 Перепишіть текст, вставляючи, де потрібно, пропущені літери. Знайдіть двоскладні речення. Підкресліть у них головні члени речення.

Мама сіла поряд з татом, поставивши коло ніг кош..к із пампушками. Наталочці дісталось зад..не сиді..ня. Правду кажучи, дівчинка почувалася там непогано. Вона сиділа, немов юна королівна на троні.

Машка помчала так, що любо глянути. Лед.. вихопилися на трасу, як вона обігнала вантажівку, водій якої поступився їм дорогою. За вантажівкою обігнала комбайн, а тоді віз, навантаж..ний сіном.

Тато радів. Він сказав, що Машка — звір, а не машина! При обгоні це видно на..краще.

Мама й Наталоч..ка погодилися, що Машка таки звір. Мандрувати з нею було при..мно! Машка мчала трасою, її двигун тихен..ко вуркотів, мов ласкавий кіт, у вікна вривався теплий віт..р.



(За З. Мензатюк).

Виконай вправи
в інтерактивному
електронному додатку
<https://is.gd/eP2oKe>



§ 37–38. Підмет. Засоби вираження підмета. Простий та складений підмет

Az alany. Az alany kifejezőeszközei. Az egyszerű és összetett alany

Підмет — головний член речення, який називає предмет, про який щось стверджується або який заперечується в реченні, і відповідає на питання *хто? що?* Підмет буває простим і складеним.

Засоби вираження простого підмета

Іменник

Восени на землю падає жовте **листя**.

Займенник

Вона знайшла інформацію в інтернеті.

Числівник

П'ятеро не з'явилися на державному іспиті.

Прикметник

Молоді зачекалися на церемонію.

Дієприкметник

Поранені сподіваються на допомогу лікарів.

Неозначена форма дієслова

Читати корисно упродовж усього життя.

Прислівник

Вчора — це наше минуле.

Вигук

«Ура» гучно пролунало в класі.



I Прочитайте речення. Назвіть прості підмети. Поясніть, як ви розумієте вислів **ускочити в халепу**.

Хлопці билися між собою, мов півні (*Марко Вовчок*). Один у полі не воїн (*Нар. творч.*). Червоне — то любов, а чорне — то журба (*Д. Павличко*). Я дивлюсь на синій Дніпро, слухаю плескіт хвиль... (*О. Довженко*). Трактором орати — не лопатою копати (*Нар. творч.*). Поранений ледве похитав головою і знову закрив очі (*Іван Ле*). Через неї ми вскочили в халепу (*В. Нестайко*). І куди тільки техніка дивиться! (*В. Чемерис*).

Семеро одного не ждуть (*Нар. творч.*). Обоє мовчки озираються на курган (*О. Гончар*).



2 Перепишіть, підкресліть підмети. Визначте, якою частиною мови вони виражені.

Небо вкрилося зірками. Він не читає книги в інтернеті. «Гав-гав» — почулося мені на вулиці. Любити когось — це щастя, що дає нам Бог. На дереві в садку розцвіли рожеві квіти. Троє не грали в цю комп'ютерну гру. Ніхто ще не зміг прочитати цю статтю в інтернеті. Восьмикласниці підготували проєкт із використанням сучасних технологій. Літні канікули промайнули дуже швидко. Молоді повернулися з відпустки дуже щасливі.



3 Складіть речення з поданими словами так, щоб в одному випадку слово було простим підметом, а в іншому — додатком. Підкресліть члени речення.

Зразок: Учні відвідали музей в обласному центрі. Вчителька ходила з учнями в похід.

квіти

зірка

хмари

книга

очі

Складений підмет утворюємо за допомогою:

1. Іменника у Н. в. + іменника в Ор. в. з прийменником або із займенником:

Батько із сином гуляють під пекучим сонцем.

2. Іменника з кількісним значенням у Н. в. + іменника, займенника або прикметника у Р. в. мн.:

Група туристів і туристок зупинилася на полонині.

3. Займенника стільки (скільки) або прислівників мало, чимало, багато + іменника, займенника або прикметника у Р. в. мн.:

Багато літ утекло з нашої останньої зустрічі.

4. Займенника кожен, дехто, хтось та ін. + іменника, займенника у Р. в. мн. із прийменником:

Хтось з учнів забув зошит на вихідних у школі.

5. Числівника у Н. в. + іменника, займенника, прикметника в Р. в. мн.:

Семеро студентів не склали державні іспити.

6. Фразеологізмів:

Накивати п'ятами — найкраще рішення у цій ситуації.

7. Складної назви:

Чумацький Шлях — сузір'я, яке ми бачимо на небі.

8. Цитати:

«Ще не вмерла України...» було чути на центральній площі.

**4** Прочитайте. Визначте складені підмети в реченнях.

Багато вітрів прошуміло над головою (О. Довженко). Група приїжджих зупинилася на горбі (О. Довженко). Невеликі три літа марно пролетіли (Т. Шевченко). Сурмлять у ріг чотири вітри в полі... (В. Стус). Жоден з нас не говорив і слова (С. Склярєнко). Остап з Соломією звернули з шляху на поле (М. Коцюбинський). Обидва юнаки вчилися в одній школі (Олесь Гончар). Тим часом мама з татом сиділи собі, чекаючи Наталочку (З. Мензатюк). Ми з Козаковим першими їх помітили (Олесь Гончар).

**5** Запишіть речення. Підкресліть у кожному з них підмет. Зазначте у дужках його вид — простий чи складений.

Гурт дітей збирався їхати на екскурсію. Більшість студентів і студенток готові робити спільний проєкт. Семеро зайняли призові місця на олімпіадах. Багато років минуло з нашої останньої зустрічі. Хтось пече паску на Великдень. Чотири — парне число. Дехто з нас не поїде в гори на відпочинок. Працювати — це важлива справа для кожної людини. Кілька учнів не користувалися соціальними мережами в школі. Інтернет частково полегшує життя людям. Хтось із класу перешіптувався під час контрольної роботи. Скільки дітей навчається у цій школі?

**6** Складіть речення з поданими складеними підметами.

чимало з нас

група хлопців

хтось із класу

двоє дітей

три роки



Виконай вправи
в інтерактивному
електронному додатку
<https://is.gd/eMOu3k>

§ 39.

Особливості узгодження присудка зі складеним підметом

Az állítmány egyeztetésének sajátosságai az összetett alannyal

1. При підметі, який виражений кількісним числівником, поєднанням кількісного числівника чи кількісного слова з іменником, присудок ставимо:

а) в однині, якщо увагу зосереджено на кількості:

За столом нас було 10 осіб.

б) у множині, якщо увагу зосереджено на дії:

Зустрілися три людини на перехресті двох вулиць.

2. Якщо до складу підмета входить числівник (*багато, мало, чимало, трохи та ін.*), то присудок ставимо в однині:

Багато людей працювало на сільських полях улітку.

3. Якщо складений підмет має часове значення, то присудок ставимо в однині:

Десять років минуло від закінчення школи.

При підметах, виражених іменниками *більшість, меншість, частина, половина, решта* тощо, дієслово-присудок ставимо в однині, узгоджуючи рід із підметом:

Більшість проголосувала за похід у гори через два тижні.

4. При підметах, виражених займенниками *хто, дехто, хтось, ніхто, хто-небудь*, присудок у минулому часі має форму чоловічого роду, у теперішньому й майбутньому — форму однини:

Дехто не знав про контрольну роботу.

5. При займеннику *ви*, який уживається для вираження пошани до однієї особи, присудок ставимо у множині:

Може, ви, дідусю, хотіли б попити води?



I Перепишіть речення, підкресліть підмет і присудок. Назвіть засоби вираження присудка.

Хто мови своєї цурається, хай сам себе стидається (*Народна творчість*). Ой, три шляхи широкії докупи зійшлися (*Т. Шевченко*). А лише в суботу тут зібралося осіб з двісті.

Три роки минуло відтоді, як вона вперше зустрілася з Марком Загірним (*Олесь Гончар*). Хто не жив посеред бурі, той ціни не знає силі (*Леся Українка*). Ніхто не чув, як комар чхнув (*Народна творчість*). Чимало людей бронює мої ляльки до Перемоги. Весняні канікули змістилися у багатьох школах, і частина дітей вже відгуляла свій відпочинок до середини березня.



2 Прочитайте. Перепишіть речення, вибираючи правильну форму присудка.

Більшість учнів (написала, написали) контрольну роботу на високу оцінку. Група студентів і студенток (наблизилася, наблизилися) до лісу ввечері. У полі (росло, росли) десять диких черешень. Я із сестрою (приготувала, приготували) святковий торт для мами. Хто з вас (піде, підуть) на день народження до Андрія на ці вихідні? Уся молодь (зібралися, зібралася) на фестивалі в центрі міста. У похід у гори (пішло, пішли) осіб із двадцять. Жоден і жодна з нас не (може, можуть) купити квитки на цей концерт. Тридцять майстрів (презентувало, презентували) свої вироби на культурному фестивалі в нашому місті. Ви, батьку, (можеш, можете) допомогти мені в роботі?



3 Перепишіть речення, вибираючи для поданих у дужках слів потрібну форму. Підкресліть головні члени речення.

Хто (сказати), що все уже відкрито (*В. Симоненко*). Поруч із нею (сидіти) чотири жінки (*Іван Нечуй-Левицький*). Два серця (розумітися) краще, ніж дві голови (*Народна творчість*). Ніхто не (знати), коли щастя піймає (*Народна творчість*). Майже три роки (минути) від того далекого світлого дня (*Олесь Гончар*). Двоє курчат (лягти) на місці (*Іван Нечуй-Левицький*). Остап з Соломією (звернути) з шляху на поле (*М. Коцюбинський*). Одна бджола меду не (наносити) (*Народна творчість*).



4 Складіть речення із поданими підметами:

група учнів

чимало студентів

кілька дівчат

частина з них

багато хлопців

група спортсменів

§ 40.

Розвиток мовлення.**Складання висловлювань на актуальну тему з використанням простих двоскладних речень**

Fogalmazás írása egyszerű kéttagú mondatok használatával



1 Прослухайте текст «Важко бути людиною» в електронному додатку. Прочитайте уривок.

— А ми ж не подякували жінці за воду.

Діти зупинилися. Справді, забули подякувати.

— Що ж... — каже Роман, — це не велика біда. Жінка вже й забула, мабуть. Хіба варто повертатися через таку дрібницю?

— Варто, — наполягає Марійка. — Хіба тобі самому не соромно перед собою, Романе?

Роман усміхнувся. Видно, що йому не соромно.

— Ви як хочете, — каже Марійка, — а я повернуся й подякую...

— Чому? Скажи, чи ж обов'язково це зробити? — питає Роман. — Адже ми так потомилися.

— Бо ми люди. Якби ми були телята, можна було б і не вертатися.

Вона рушила до хутірця. За нею пішли всі. Роман постояв хвилинку й, зітхнувши, теж поплівся за гуртом.

— Важко бути людиною, — сказав він.

(В. Сухомлинський. Із сайту «Мала Сторінка»).



2 Дайте відповіді на запитання:

1. У якій ситуації опинилися діти?
2. Хто відчував провину?
3. Кому не було соромно і чому?
4. Чому Роман пішов за Марійкою? Чи правильно він зробив?
5. Про що свідчить учинок Марійки?



3 Напишіть твір приблизно на 100 слів на тему «З віком розум приходить» або «Щастя за гроші не купиш».

§ 41–42. Присудок. Типи присудків. Простий дієслівний присудок

Az állítmány. Fajtái. Egyszerű igei állítmány

Присудок — головний член речення, який стверджує або заперечує щось у реченні і відповідає на питання *що робить предмет? що з ним роблять? який він є? або чим він є? тощо.*

Тип присудка	Простий дієслівний	Складений дієслівний	Складений іменний
Допоміжний компонент		Допоміжне дієслово у будь-якому способі та часі в поєднанні з допоміжним прислівником <i>треба, можна, потрібно, варто, неможливо; дієсловом почати, стати, кинутися, продовжувати, могли, бажати, хотіти; прикметником радий, здатний, ладен, згодний</i>	Дієслово-зв'язка в будь-якому способі та часі: <i>бути, ставати, вважатися, називатися</i> тощо
Основний компонент	Дієслово в будь-якому способі та часі або в неозначеній формі. Звуконаслідувальні слова, вигукова форма дієслова, фразеологічне сполучення	Дієслово в неозначеній формі	Іменник (у Н. в.), прикметник, займенник, числівник (іменна частина) в Н. в., Ор. в.

Учні знайшли інформацію про Т. Шевченка за допомогою покликання в презентації.

Напередодні Різдва з мамою починаю готувати 12 пісних страв.

У майбутньому ці студенти стануть лікарями.

Способи вираження простого присудка

Дієслово в будь-якому способі та часі:

Батьки **роблять** усе можливе заради своїх дітей.
Ми **хотіли б завантажити** антивірусну програму на комп'ютер. Нехай **допоможе** мені в домашній роботі.

Неозначена форма дієслова:

Жити — народу **служити**.

Безособова форма на -но, -то:

Сьогодні **було пошито** чимало одягу.

Іменник:

Київ — **столиця** великої держави.

Числівник:

Три на три — **дев'ять**.

Вигук:

Двері тихо **рип**.

Фразеологізм:

Іванко **бив байдики** під час літніх канікул.



I Перепишіть речення. Підкресліть граматичну основу. Охарактеризуйте присудки.

Хто не жив посеред бурі, той ціни не знає силі (Лєся Українка). Яке це щастя — мчати на коні, а у лице тобі весняний вітер віє! (В. Сосюра). Вабить знов мене Чумацький Шлях (П. Воронько). Щоб жити — ні в кого права не питаюся (П. Тичина). Любіть Україну всім серцем своїм і всіми своїми ділами (В. Сосюра). Молода уперше в небі ластівка ширяє (М. Рильський). Пасажир упав в око дідові (Д. Бедзик). За тобою завше будуть мандрувати очі материнські і білява хата (В. Симоненко). Чорним по білому

написано (*Народна творчість*). Човен плив рівно і скоро, ніс його так і розрізав воду (*Панас Мирний*).



2 Прочитайте прислів'я та приказки. На місці пропуску впишіть дієслова з довідки, підкресліть прості присудки.

Дім ... не піч, а любов і злагода. Залізо ... у вогні, а людина — у біді. Книжка розуму Добре слово ... мало, а ... багато. Хто своєї мови ..., той сам себе Хто більше ..., той більше Друзі ... в біді. Хто рано ..., за тим і діло Не той друг, хто медом ... , а той, хто правду З ким ..., від того й

ДОВІДКА: поведешся, наберешся, зігріває, маже, підводиться, водиться, знає, навчає, цурається, стидається, каже, випробовується, коштує, значить, пізнаються, читає.



3 Прослухайте текст в електронному додатку. Прочитайте текст. Перепишіть виділений фрагмент, підкресліть присудки та охарактеризуйте їх.

ЯК ВІДЗНАЧАЮТЬ ВЕЛИКДЕНЬ В УКРАЇНІ: ГОЛОВНІ ВЕЛИКОДНІ ТРАДИЦІЇ ТА ЗАБОРОНИ

Готуватися до Великодня в Україні починають заздалегідь, коли тримають довгий Великий піст. Останній тиждень перед Великоднем називали Білим — за цей тиждень прибирали будинок, перемивали всі поверхні і прикрашали хату рушниками. У Чистий четвер перед Великоднем обов'язково милися всією сім'єю.

На Великдень в Україні готують ритуальну випічку — паски. У тісто господині додають якнайбільше яєць, щоб воно було насиченого жовтого кольору. Це символізує сонце. Зверху паски прикрашали фігурками птахів і квітів, що позначало весну і родючість.

Під час запікання пасок господині забороняли домашнім ходити біля печі, провітрювати кімнату і грюкати дверима — вважалося, що через протяг тісто не підніметься. Доброю прикметою вважалося, якщо паска високо підніметься і рівномірно пропечеться — це означає щастя і добробут для всієї родини.

Ще одним символом Великодня в Україні є верба. Гілки верби вносять у будинок ще на Вербний тиждень, а потім прикрашають ними будинок до Великодня. Чому саме верба? Річ у тім, що коли Ісус в'їжджав в Єрусалим, місцеві жителі вітали його, кидаючи на дорогу пальмові гілки. Оскільки в Україні не ростуть пальми, то їх замінили верби.

Третій відомий символ Великодня — крашанки. Розписані й пофарбовані яйця символізують життя, сонце і воскресіння. В Україні добре розвинене мистецтво крашанок і писанок.

У неділю вранці, на Великдень, прийнято збирати в кошик різні продукти, паски і крашанки. Усією сім'єю йдуть до церкви на богослужіння і святять уміст кошика. Потім удома вся сім'я сідає за святковий стіл, починають з великоднього яйця. На десерт смакують паски (*З газети*).



4 Прочитайте текст та перекладіть його. У виділеному фрагменті підкресліть простий присудок.

KARÁCSONYI NÉPSZOKÁSOK ÉS HAGYOMÁNYOK

Ha mai felgyorsult világunkban az év során feledésbe is merülnek a hagyományok, advent idején és karácsonykor a legtöbb család életébe, ha csak alkalomszerűen is, visszatérnek a régi szokások. Az Európa szívében élő keresztény népek karácsonykor Jézus születését ünneplik. Évszázadok óta ez a legszentebb és legmeghittebb ünnep a keresztény világban.

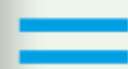
December 24-én, Ádám és Éva napján, a karácsonyi vacsora minden család életében a legfontosabb pontot jelentette, hiszen ekkor gyűlt össze a család minden tagja. Szép szokás, hogy az asztalra egy terítékkal többet tettek fel, ami annak a jelképe, hogy a család vendégül látja Jézust, aki akár egy betérő vándor vagy kol-dus képében is csatlakozhat a meghitt vacsorához. A húsmentes étkezést az éjféli mise szakította meg, ami után december 25-én, Nagykarácsony napján már bőséges húsos étkek kerültek az asztalra. Ilyen hagyományos ételnek számított a kocsonya, amelyből nem hiányozhatott a füstölt hús sem, hiszen a füstölés az egyik legrégebbi tartósító módszer.

A betlehemezés a magyar paraszti hagyomány egyik legismer-tebb és legnépszerűbb többszereplős karácsonyi népszokása volt. Ez egy pásztorjáték, ami azt a történetet meséli el, amikor a kis Jézust meglátogatják a napkeleti bölcsek, vagyis a „három kirá-lyok”. A legényekből, férfiakból és fiúgyermekből álló betleheme-zők saját készítésű betlehemet vittek magukkal, és bekéredzkedés után előadták a születéstörténetet, majd a jókívánságokkal hal-mozták el a háziakat. A jókívánságokért cserébe a betlehemezőket is megjutalmazták (*З газети*).

§ 43.

Складений дієслівний присудок

Összetett igei állítmány

Допоміжні
слованеозначена
форма дієсловаскладений
дієслівний присудок

Допоміжні слова: *стати, почати, кінчити, хотіти, мати, мусити, братися, намагатися, уміти, повинен, зобов'язаний, змушений, рад, згоден, у змозі, мати змогу, мати силу, мати право, можна, треба, потрібно, варто, неможливо тощо*



1 Прочитайте речення. Назвіть складені дієслівні присудки, охарактеризуйте засоби їхнього вираження.

І я хотів життя прожити так, щоб добрим людям радість дарувати (*Л. Дмитерко*). А ми живі, нам треба поспішати (*Л. Костенко*). Так, я хочу крізь сльози сміятись (*Леся Українка*). Я готовий витерпіти всі випробування (*Ю. Збанацький*). Я хочу вам про рідний край сказати (*Олександр Олесь*). Я жити хочу серцем, не красою! (*Т. Шевченко*). Жити щасливо мусить кожна людина (*Ю. Бедзик*). Він намагався удавати, що все це його не бентежить... (*Леся Українка*). Батько умів виховувати в мені вдячність (*І. Микитенко*).



2 Перепишіть, вибираючи правильну форму поданих у дужках слів. Підкресліть граматичну основу, визначте, до якого типу належать присудки.

Я (Олена) не (здатний) тобі допомогти. Ми (мусити) зробити цю доповідь на завтрашній урок із біології. На парі студенти (продовжувати) відповідати на питання викладача. У лісі жовте листя (продовжувати) падати на землю. Юдіта (готовий) допомогти своїй подрузі написати завдання з української літератури. Ми часто не (вміти) правильно розподіляти свій час. Хтось (мати) бажання постійно допомагати іншим. Ерік (бути готовий) прикрашати ялинку на Різдво. Вона нікому не (бажати) завдати болю.



3 Складіть речення з поданими висловами так, щоб вони виконували синтаксичну роль складених дієслівних присудків.

Мати силу зробити, зобов'язаний написати, хотіти прочитати, почати шукати, рада допомогти, мусити перевірити, треба приготувати, намагатися відкрити.

Іменний складений присудок. Засоби вираження іменної частини складеного присудка

Складений іменний присудок виражає іменник, прикметник, числівник, займенник, дієприкметник, прислівник в поєднанні з дієсловами-зв'язками: *бути, стати, зробитися, здаватися, вважатися, називатися, перетворитися* на тощо. Іменна частина передає основне значення, а дієслово-зв'язка вказує на спосіб, час, число, особу, рід.



4 Перепишіть речення. Розкрийте дужки, уживаючи у правильній формі складені іменні присудки.

Оленка не (бути перша) на змаганнях із фігурного катання. У майбутньому Іштван (стати комп'ютерний інженер). Віталій (доводитися) мені (двоюрідний брат) за материнською лінією. Моя прабабуся (Ніна зватися). Узимку Марійка (бути) без (шапка та рукавиці). Остапові дії (вважатися неправильні). Гори (здаватися зелені та далекі) для мене. Життя (стати одноманітний), коли займаєшся монотонною справою. Вікторія (бути перша) на олімпіаді з інформатики. Озеро, хоч і велике, але (здаватися безпечний) для купання.



5 Складіть речення зі складеними іменними присудками, використовуючи такі дієслова-зв'язки:

бути

стати

вважатися

доводитися

лишатися

СЛОВНИК

бентежити — zavarba hozni
допоміжні слова — segédszók

Виконай вправи
в інтерактивному
електронному
додатку
<https://is.gd/DTgETO>



§ 44–45. Тире між підметом і присудком

Kötőjel az alany és az állítmány között

Тире ставимо

1. Тире ставимо, коли підмет і присудок виражені іменниками у Н. в.: **Люди — браття, а природа — мати (Б. Лепкий).**
2. Якщо присудок виражений числівником:
П'ять на п'ять — двадцять п'ять.
3. Якщо підмет і присудок (чи один із них) виражені інфінітивом: **Це таки щастя — любити людей (Олесь Гончар).**
4. Якщо перед присудком є вказівні слова **то, це, це є, значить, ось**: **Поезія — це завжди неповторність... (Л. Костенко)**
5. Якщо перед присудком стоять сполучники **як, мов, наче, ніби і под.** і на цей присудок падає логічний наголос:
Ніч — мов темна безодня.

Тире не ставиться

1. Якщо перед присудком, вираженим іменником, стоїть частка **не**: **Робота не робота.**
2. Якщо присудок стоїть перед підметом:
Настала холодна зима.
3. Якщо присудок виражений іменником чи займенником у непрямих відмінках: **Моя сестра (на чому?) на відпочинку.**
4. Якщо підмет або присудок виражений особовим займенником: **Він найрідніший для мене.**
5. Якщо перед присудком стоять сполучники **як, мов, наче, ніби й інші** і на цей присудок падає логічний наголос:
Промені як вії сонячних очей.



I Перепишіть речення та поясніть правила використання тире між підметом і присудком. Підкресліть підмет і присудок.

Барвінок — вічнозелена трав'яниста рослина, листя якої зберігає зелений колір навіть під снігом (З книги «Українська минувшина»). Брехливий чоловік — як вугілля; хоч не

спалить, то очорнить (*Народна творчість*). Батька з матір'ю шанувати — горя не знати (*Народна творчість*). У дитини заболить пальчик, а в мами — серце (*Народна творчість*). Людей не слухати — у добрі не жити (*Народна творчість*). Це таки щастя — любити людей (*Олесь Гончар*). Голод не тітка (*Народна творчість*). Рідка, як кваша (*Народна творчість*). Я син землі, що родить хліб і мрію (*Д. Павличко*).



- 2** Перепишіть речення. Поставте, де потрібно, тире між підметом і присудком.

Хліб і рушник давні людські символи (*В. Скуратівський*). Ми богатирі (*В. Сосюра*). Книга морська глибина (*І. Франко*). Я сирота з Вільшаної (*Т. Шевченко*). Воля це вічна молодість народів (*Народна творчість*). Лиш боротись значить жити (*І. Франко*). Кохати нові землі відкривати (*І. Драч*). А дівчина була як сонце! (*Марко Вовчок*).



- 3** Складіть із наведеними підметами та присудками в парі речення, використовуючи, де потрібно, тире.

лікувати, обов'язок

книга, душа

інтернет, річ

дівчина, квітка

мова, народ

вони, мужність

поле, жовте

мама, слово

ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Що таке речення?
2. Яка відмінність між словом, словосполученням і реченням?
3. Що таке підмет? Які є види підметів? Наведіть приклади речень.
4. Що таке присудок? Які є присудки?
5. Назвіть засоби вираження простого присудка. Наведіть приклади речень.
6. Які є засоби вираження складеного дієслівного присудка? Наведіть приклади.
7. Назвіть засоби вираження складеного іменного присудка. Наведіть приклади.

Виконай тести
в інтерактивному
електронному додатку
<https://is.gd/cMSuBo>



§ 46.

Розвиток мовлення. Створення висловлювання про природу краю

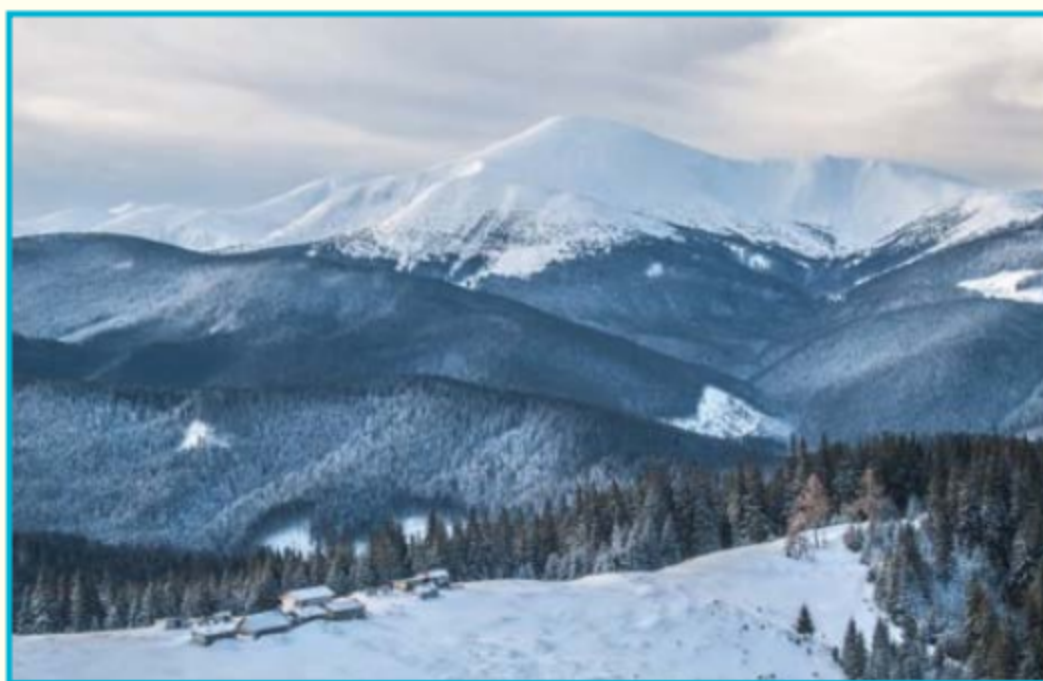
Szöveg szerkesztése a körülvevő természetről

МОЯ ГІРСЬКА ВЕРШИНА



I Розгляньте фотографії.

1. Що ви бачите?
2. Які емоції викликає природа?



ПЛАН

1. Яке улюблене місце в горах?
2. Опис гори влітку та взимку.
3. Чому гора гарна?
4. Враження та емоції від споглядання природи.



2 За поданим планом складіть усне висловлювання.



3 Напишіть твір обсягом на половину сторінки або сторінку на одну з тем: «Природа біля мого міста/села», «Гірські вершини в Карпатах», «Моя гора».

§ 47.

Другорядні члени речення. Поняття про другорядні члени речення*A mondat bővítő részei. A bővítmények fogalma*

Другорядні члени речення — це такі повнозначні слова, що залежать від головних членів речення чи інших слів і пояснюють або уточнюють їх.

Речення називається поширеним, якщо є хоча б один другорядний член. В іншому разі речення непоширене.

Додаток: *кого?, чого?, кому?, чому?, кого?, що?, ким?, чим?, на кому?, на чому?*

Означення: *який?, чий?, котрий?*

Обставина: *як?, де?, коли?, звідки?, куди?, чому?, навіщо?*

Учора я принесла для мами червоні тюльпани.

коли? які?

для кого? що?



1 Прочитайте речення. Перепишіть і підкресліть головні та другорядні члени речення. Визначте, до яких типів належать підмет і присудок.

Діти прочитали оповідання. Київ стоїть на березі величнього Дніпра. Команда виграла міський чемпіонат. Ми з батьками поїхали в Карпати. Шестикласник із друзями йшли із футболу. Він не прийшов на змагання вчора. Десять учнів були сьогодні на уроці. Ужгород розташований на берегах річки Уж. Дідусь читав казку своїм дітям. За виконане завдання вони отримали четвірку.



2 Прочитайте прислів'я і приказки, перепишіть. Поставте питання до виділених слів. Підкресліть головні та другорядні члени речення.

Хто гарно говорить, громаду на гачок ловить. Хто рано встає, тому Бог подає. Давніх друзів забувають, а в біді споминають. Міцну дружбу і вогонь не спопелить. Хто себе надміру любить, той друзів не має. Ситий голодному не товариш. Пішов би в гості, та ніхто не запрошує. Швидко пісня співається, та не швидко складається (*Народна творчість*).



3 Перепишіть та доповніть речення словами, які виконують роль другорядних членів речення, зазначених у дужках.

Учора Іванна Миколаївна перевіряла (додаток) після уроків. У вікно постукав (означення) мороз, який розмалював усе навколо. Щовихідних моя мама купує продукти, а потім гуляє з подругами (обставина). (Обставина) (означення) клас відвідав виставку картин відомого художника. Після обіду мама готувала (означення) (додаток) для нас. До нас швидко прийшла (означення) весна. Учора ми з класом ходили (обставина), і нам було дуже весело. Я люблю займатися (додаток) з подругою.



4 Подані речення поширте другорядними членами речень (додаток, означення, обставина). Запишіть їх.

Настала зима.

Діти граються.

Люди святкують.

Батьки.

Осінь настала.

Учнівство шукає.

Українство пишається.

Театр запрошує.

СЛОВНИК

гачок — horog

пишається — büszkélkedik

спопелити — elégetni

Виконай вправи
в інтерактивному
електронному додатку
<https://is.gd/nbSTf5>



§ 48.

Додаток. Прямі і непрямі додатки

A tárgy. Közvetlen és közvetett tárgyak

Додаток — другорядний член речення, що означає предмет, на який спрямована дія, і відповідає на питання непрямих відмінків:

Називний відмінок	хто? (ki?), що? (mi?)
Родовий відмінок	кого? (kinek?), чого? (minek?)
Давальний відмінок	кому? (kinek?), чому? (minek?)
Знахідний відмінок	кого? (kit?), що? (mit?)
Орудний відмінок	ким? (kivel?), чим? (mivel?)
Місцевий відмінок	на кому? (kin?), на чому? (min?)

підмет присудок додаток

Я захоплююся вишиванням.

Прямі додатки	Непрямі додатки
1) іменники у Зн. в. у формі без прийменника (кого?, що?): <i>приніс (що?) квіти</i> 2) іменник у Р. в без прийменника: а) перед присудком є не: <i>не повертали (чого?) голів;</i> б) дія переходить на частину предмета: <i>набрати (чого?) води з відра.</i>	іменники у формі інших непрямих відмінків: подарувати (кому?) мамі

І Перепишіть речення, підкресліть додатки та поставте до них питання.

Туман уже вкрив морську далечінь (Ю. Смолич). Вона не терпіла будь-якого бруду (Олесь Гончар). Заспівай ти йому пісню... (М. Вороний). Діти грались у хаті з кошенятами (Іван Нечуй-Левицький). Кожен вишукує товариша по своєму пір'ю (Панас Мирний). Встала весна, чорну землю сонну розбудила (Т. Шевченко). Я честь віддам титану Прометею (Леся Укра-

їнка). Але спів цей ніжний, любий не вразив юнацьке серце (М. Вороний). Їв би кіт рибку, та у воду не хоче (Народна творчість). Моя душа чекає дива (Д. Павличко).



- 2** Розподіліть словосполучення за групами: з прямими й непрямыми додатками.

Працювали з мамою, шукали інформацію, малюю олівцем, бережеш серце, відповідаю на питання, назбирав квітів, піклуємося про батьків, просити ножа, наливаю воду, не купуй хліба, засипати борошно, сильніший від мене, говорю з ним, не відчувати болю, прошу допомоги, переживаю за нас, не змушую писати, запропонують подати, одружився з Оксаною, думаємо про тебе, ллю сльози, бережи бабусю.



- 3** Перепишіть речення. Підкресліть підмет, присудок і додаток. Визначте тип додатка.

Вона щось шукала наостанок (З. Мензатюк). Чисте небо не боїться ні блискавки, ні грому (Народна творчість). Ти теплу ніжність до людини узяв, як хліб, у творчу путь (М. Рильський). Я зручно вмотивувався на кріслі й приготувався до нових несподіванок (Леся Воронина). До чистої мети треба йти чистою дорогою (Леся Українка). Будинки зводять не язиком, а сокирою (Народна творчість). Порятунок людства залежить тільки від вас (Леся Воронина). Живий про живе гадає (Народна творчість).



- 4** Перекладіть текст українською мовою. У виділеному фрагменті підкресліть підмет, присудок, додаток.

EGYHÁZI RITUÁLÉK ÉS NÉPI HAGYOMÁNYOK IS KAPCSOLÓDNAK A TAVASZ LEGSZEBB ÜNNEPÉHEZ, A HUSVETHOZ!

A húsvét gazdag ünnep, ami körül az évszázadok során jó pár szokás kialakult. Az egyik legfontosabb közülük az ünnepet megelőző 40 napos böjt. Bár korábban főként a hús- és zsirmentes étkezést tartották a böjtölők, manapság sokan és sokféle módon értelmezik a lényege, hogy a böjtöt tartók erre az időre lemondanak valamiről, ami fontos a számukra.

Virágvasárnapon a nagymise előtt barkát szentelnek, a hagyomány szerint a megszentelt barka elűzi a rosszat, gyógyító és rontásűző. Nagycsütörtökhöz több szokás is kapcsolódik. Ezen a

napon a gyász jeleként elhallgatnak a harangok és egészen nagyszombatig nem is csendülnek fel. Azonban a gyerekek és néhol a felnőttek is nagy zajt csapnak, Pilátust jelképező bábukat ütlegetnek, esetleg égetnek azért, hogy Pilátus szenvedjen, amiért elárulta Jézust.

A nagypéntek a passiójáték, azaz a Krisztus életét és halálát feldolgozó dramatizált előadás ideje, aminek világszerte nagy hagyománya van. A feltámadási körmenet, a víz- és a tűzszentelés ideje nagyszombat. Ekkor ér véget a böjt és újra megszólalnak a harangok. Húsvétvasárnapon pedig a mai napig sokan letakart kosárban viszik a kalácsot, a sonkát a templomba, hogy a pap megszentelje az ételt.

A locsolkodás és a hímes tojás ajándékozásának hagyománya húsvéthétfőhöz kötődő hagyomány. Az ünnepi időszak azonban ezzel nem ér véget egy héttel húsvét után, mátkáló vasárnapon komatálakat küldenek egymásnak a lányok, asszonyok a barátságuk megerősítésére. A húsvéti idő végül a pünkösddel, a Szentlélek eljövételével zárul.



Виконай вправи
в інтерактивному
електронному додатку
<https://is.gd/kjMcRU>



§ 49.

Означення. Узгоджені і неузгоджені означення

A jelző. Egyeztetett és nem egyeztetett jelzők

Означення — другорядний член речення, який вказує на ознаку предмета і відповідає на питання *який?, чий?, котрий?, скільки?* (у всіх відмінкових формах)

Означення підмет присудок додаток означення

Весняні квіти ваблять своєю красою.

Узгодженим називаємо означення, яке має такий самий рід, число та відмінок, що й означуване слово. Узгоджені означення виражені прикметниками, дієприкметниками, порядковими числівниками, займенниками прикметникової форми:

Ми їли смачну (яку?) страву.
Олег навчається у восьмому (котрому?) класі.

Неузгоджені означення можуть бути виражені іменниками, особовими займенниками, неозначеною формою дієслова, прислівниками, словосполученням:

Мама купила зошит (який?) у клітинку.
Прохання (яке?) читати важливе.



I Прочитайте уривок із новели американського письменника Едгара Аллана По «Жабка». Визначте означення і способи їхнього зв'язку з означуваним словом. Яка роль означень у мовленні?

Маскарад мав відбутися у величезній круглій дуже високій залі, куди сонячне проміння потрапляло через єдине вікно посеред стелі. А вечорами її, головним чином, освітлювала велика люстра на ланцюгу, що звисав із середини вікна. Люстру опускали або підіймали, як звичайно, за допомогою противаги, прив'язаної до другого кінця ланцюга, виведеного назовні через купол і далі по зовнішній стіні, щоб не псувати вигляду приміщення (За Е. А. По).



2 Прочитайте. Перепишіть речення, вибираючи для поданих у дужках слів правильну форму. Підкресліть означення. Визначте, до якого виду належать ці означення.

Особливо (капосний) штука — лазіння по канату. Бігати — ще куди не йшло: там хоч (останній), та прибіжу. Але ж той (клятий) канат — це понад (мій) сили. У п'ятницю фізкультура в нас (останній) уроком. Одразу після алгебри, на якій (серйозний) контрольна. (Лінійний) рівняння — це тобі не жарти. Мені більше мова-література подобається, але й у (лінійний) рівняннях нічого страшного нема. Система ця (налагоджений), треба лише (добрий) зір мати. Математичка завдання за варіантами дає, тож у тих, хто за однією партою, приклади (різний).

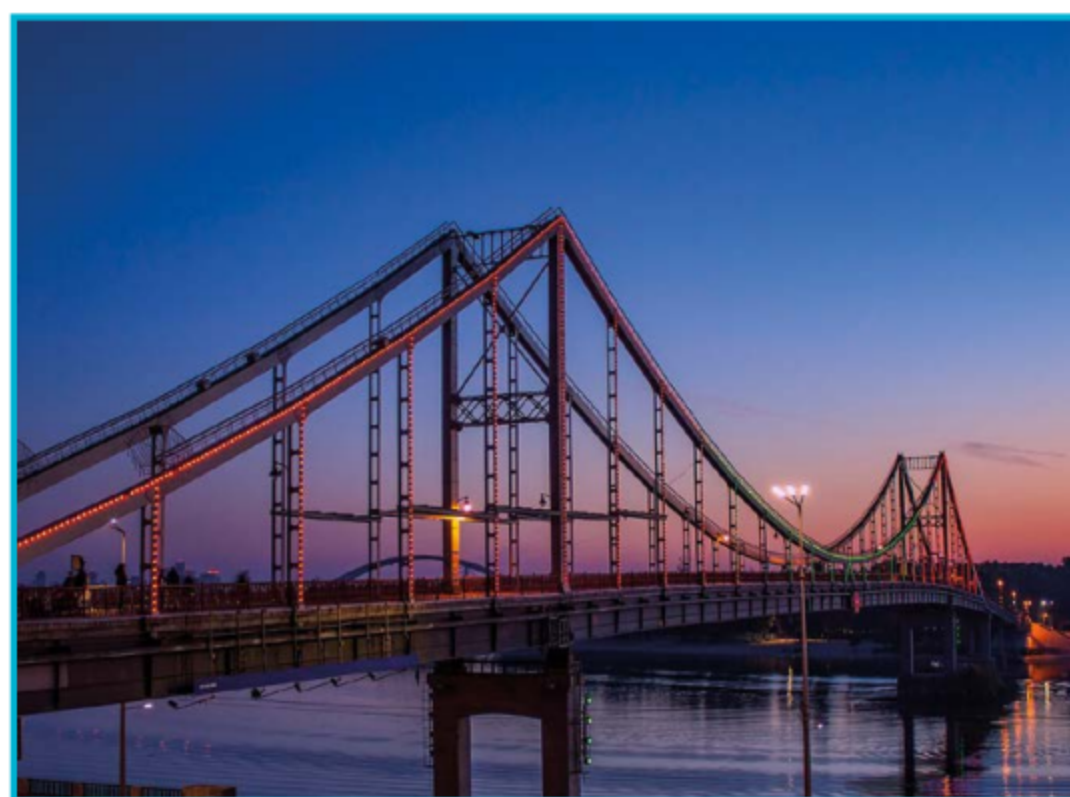


(За І. Андрусяком)



3 Запишіть словосполучення, розподіляючи їх у два стовпчики: з узгодженими і неузгодженими означеннями.

Черствий хліб, зустріч вічна-віч, літо дві тисячі двадцять четвертого року, міст через Дніпро, остання контрольна робота, дикі тварини, тітка з материнської лінії, наші друзі, пісня без слів, будинок із каменю, мамина пісня, бажання сказати, колоски пшениці, синьоокий хлопець, право відповідати, щире серце, мої батьки, котрась жінка, варення з полуниці, вічнозелене дерево, зошит у лінійку, чистий погляд.



Міст Парковий



4 Прочитайте речення. Визначте підмет, присудок, додаток, означення. Які означення неузгоджені?

Найкраще зерно ховається на дно (*Народна творчість*). На липах з'явилося свіже, молоде, пахуче листя (*В. Собко*). В море впало кілька здорових, важких крапель дощу (*Іван Нечуй-Левицький*). У траві потонуть тихі кроки (*В. Сосюра*).

Чисте небо не боїться ні блискавки, ні грому (*Народна творчість*). На морі нині багато човнів під вітрилом (*М. Коцюбинський*). З сірого неба світило холоднувате сонце (*Н. Рибак*). На чорній землі білий хліб родить (*Народна творчість*). Запахами трави і квітів мене оповила тиша (*І. Роздобудько*).



5 Знайдіть «**третє зайве**», використовуючи матеріал зі с. 123. Поясніть свій вибір.

1. капелюх із соломи, будинок із цегли, кам'яний паркан;
2. хлопчик із портфелем, бабусині окуляри, вареники з вишнями;
3. Настина сукня, Олегів пенал, алея із сакур;
4. дорога до Ужгорода, мальовничі гори, маленькі скульптури.



6 Складіть речення з поданими словосполученнями. Підкресліть означення. Напишіть, яке з них узгоджене, а яке — неузгоджене.

сорочка у смужку

кошик із лози

перший іспит

бажання читати

мої батьки

апельсиновий сік

мамина пісня

варення з малини

СЛОВНИК

блискавка — villám

вічнозелене — örökzöld

лінійне рівняння — lineáris egyenlet

палати — ég, lángol

приклад — példa

приміщення — helyiségek

противага — ellensúly

узгодити — egyeztetni

черствий — állott (pl. kenyér)

човен під вітрилом — hajó vitorla alatt

Виконай вправи
в інтерактивному
електронному додатку
<https://is.gd/7f681u>



§ 50.

Прикладка

Az értelmező jelző

Прикладка — це різновид означення, що виражає ознаку предмета й надає йому нову назву, відповідає на питання *який?*

річка Дніпро, Берегове-місто, хлопець-красень.

Прикладки бувають:

поширені:

Я люблю морозиво
пломбір.

непоширені:

Позавчора ми переглянули
фільм «Конотопська відьма».

Зверніть увагу!

Прикладки не можна плутати:

з назвами рослин і тварин:

жук-короїд, льон-довгунець, заєць-русак

зі складними термінами:

плащ-намет, стоп-кран

зі складними словами, що становлять одне ціле:

хліб-сіль, срібло-золото

зі складними словами, утвореними синонімами:

шлях-дорога, щастя-доля

Написання прикладок

Окремо

1. Спочатку загальна назва, а потім власна: ріка Тиса.

2. Спочатку родове поняття, а потім видове:

квітка тюльпан.

3. Після іменника — загальної назви перед іменем — (прізвищем): композитор Бетховен.

4. Зі словами пан, добродій, громадянин, товариш:

пан міністр, громадянин Петренко.

5. Якщо прикладка виражена двома іменниками і її можна прирівняти до означення (прикметника):

жартівник хлопець — жартівливий хлопець.

З дефісом	1. Якщо власна назва передує загальній: Тиса-ріка. 2. Якщо власна назва стоїть перед загальною, яка характеризує особу за видом діяльності: Соловій-співачка, Гнатковський-актор. 3. Спочатку — видове поняття, а потім родове: тюльпан-квітка. 4. Назви персонажів казок: Лисичка-сестричка, Зайчик-пострибайчик. 5. Якщо й означуване слово, і прикладка виражені іменниками — загальними назвами, незалежно від порядку їхнього розташування: учитель-фізик і фізик-учитель.
Лапки	Якщо прикладка виражає умовну власну назву заводу, організації (без слова <i>імені</i>), автомобіля, установи, спортивної команди, газети, журналу, літературного твору, кінофільму тощо та самостійну назву: готель «Верховина», мережа «Сільпо», повість «Захар Беркут».



1 Перепишіть прикладки. Поясніть їхнє написання, використовуючи поданий у таблиці теоретичний матеріал.

Мова-блискавиця, пшениця-яровиця, Говерла-гора, гора Говерла, заєць-біляк, видавництво «Дніпро», озеро Світязь, Світязь-озеро, трава звіробій, звіробій-трава, дівчина-красуня, санаторій «Карпати», силач хлопець, трава-мурава, журнал «Барвінок», поетеса Леся Українка, дівчина-вчителька, закарпатець Мілан, Мілан-закарпатець, трава материнка, українка Оленка.



2 Перепишіть, дотримуючись правил написання прикладки.

Рослина/паразит, місто/Берегове, Берегове/місто, ясен/принц, буря/негода, хлопець/школярник, газета/Дзеркало тижня, Дунай/річка, річка/Дунай, дідусь/пенсіонер, красуня/весна, вуж/велетень, медаль/За відвагу, пейзажистка/художниця, вчитель/фізик, школа/інтернат, барвінок/квітка, книга/Кобзар, дівчина/красуня, красуня/дівчина.



Дерево з омелою



3 Розподіліть прикладки у дві колонки за написанням з дефісом і без нього.

Козаки/запорожці, гора/Петрос, Петрос/гора, Павлович/учитель, учитель/Павлович, жук/короїд, сорока/пташка, пташка/сорока, дівчина/чабанка, тюльпан/квітка, квітка/тюльпан, водій/дідусь, інженер/дослідник, письменник/О. Довженко, місто/Київ, Київ/місто, дівчина/українка, угорець/хлопець, матінка/природа, озеро/Синевир, заєць/русак, хмара/хустка.



4 Прочитайте текст. Знайдіть прикладки. Поясніть їхній правопис. Розставте, де потрібно, лапки.

У межах України довжина річки Тиса сягає понад 200 км. Тиса-ріка посідає важливе місце у фольклорі, зокрема українському. Так, у пісні Там, під львівським замком є куплет про цю річку. Дуже відомою та символічною 10 років тому стала пісня Пливе кача по Тисині. Після розстрілів під час Революції Гідності саме під цю композицію у виконанні гурту Піккардійська Терція прощалися із загиблими на Майдані Незалежності. Автор літературної обробки пісні — закарпатський письменник і перекладач Василь Гренджа-Донський. Перший куплет пісні був опублікований у його збірці Квіти з терном.



5 Складіть речення з поданими прикладами.

Поет Тарас Шевченко, сестра-школярка, брат Остап, журнал «Соняшник», сон-трава, Карпати-гори, нарцис-квітка, школа-інтернат, санаторій «Карпати», хлопець-красень, дівчина-трудівниця.

СЛОВНИК

велетень — óriás

дослідник — kutató

перекладач — Fordító

Революція Гідності — Méltóság
Forradalma

русак — szürkenyúl

хустка — kendő, fejkendő

чабанка — pásztorkány

Виконай вправи
в інтерактивному
електронному додатку
<https://is.gd/4Jg5sV>



§ 51.

Обставина, види обставин

A határozó, fajtái

Обставина — другорядний член речення, який характеризує дію, стан або ознаку, вказуючи на їхню міру й ступінь, спосіб, місце, час, причину, мету, умову й допустовість, і зазвичай стосується члена речення, вираженого дієсловом, рідко — прикметником.

Обставиною можуть бути:

прислівники:

Наляканий кіт голосно зашипів.

іменники (з прийменником або рідше без нього):

Вона швидко доїхала скутером.

дієприслівники (дієприслівникові звороти):

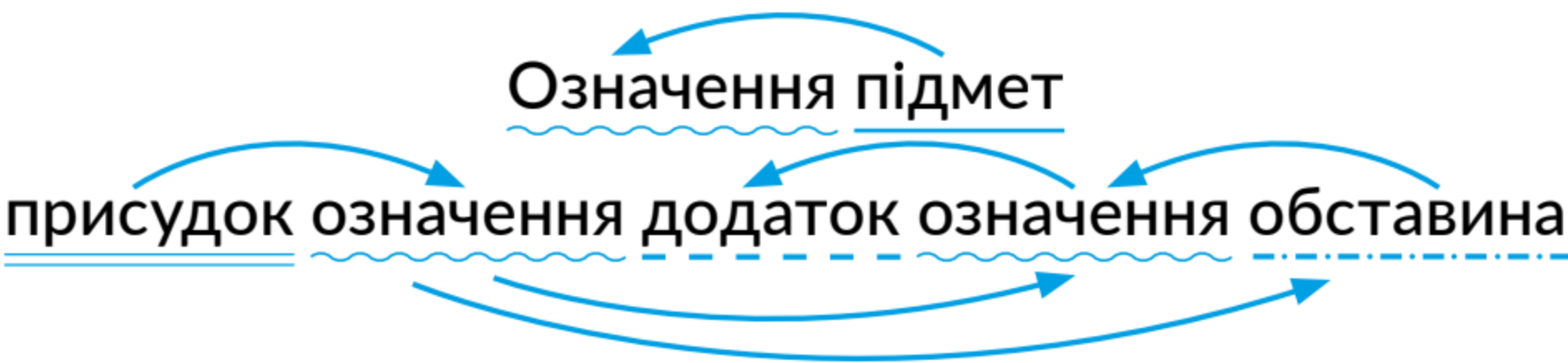
Малюк усміхнувся, побачивши іграшку.

неозначена форма дієслова:

Вони прийшли подивитися.

словосполучення:

Черга стояла у два ряди.



Види обставин	На які запитання відповідають
1. Способу дії (módhatározó)	як? яким способом? – <i>hogy?</i>
2. Міри і ступеня (mérték és fokhatározó)	наскільки? – <i>mennyire?</i> якою мірою? – <i>milyen mértékkel?</i>

3. Місця (helyhatározó)	де? — <i>hol?</i> , куди? — <i>hová?</i> , звідку? — <i>honnan?</i>
4. Часу (időhatározó)	коли? — <i>mikor?</i> , як довго? — <i>milyen sokáig?</i> , відколи? — <i>mettől?</i> , доки? — <i>meddig?</i>
5. Причини (okhatározó)	чому? від чого? через що? з якої причини? — <i>minek?</i> , <i>milyen okból?</i>
6. Мети (célhatározó)	з якою метою? для чого? нащо? — <i>minek?</i> , <i>milyen céllal?</i>
7. Умови (feltételhatározó)	за якої умови? у якому випадку? — <i>milyen feltétellel?</i>
8. Допустові (elfogadhatósághatározó)	незважаючи на що? — <i>attól függetlenül, hogy?</i>



1 Прочитайте подані речення, визначте в них обставини. Якими частинами мови вони виражені?

1. Ми поїхали на море навесні. 2. Вони зустрілися в парку. 3. Дівчинка сміючись побігла до своєї матері. 4. Він працював старанно. 5. Ми зібралися відпочити. 6. Вона прийшла до нас у гості. 7. Він зупинився на півдорозі до будинку. 8. Діти гралися на майданчику. 9. Собака чекав господаря біля воріт.



2 Прочитайте речення, визначте обставини. Розберіть їх за поданою схемою.

Зразок:

Обставина:	несподівано
Вид обставини:	способу дії
На яке питання відповідає:	як?
Від якого слова залежить:	підіймається
Чим виражена:	прислівником

1. Серед рівного безкрайого степу несподівано підіймається гора. 2. Без наполегливості не буде хорошого результату. 3. Ми ходили далеко в поле. 4. Тато прийде на обід після першої години. 5. Вони читають голосно кожен рядок вірша. 5. Удень піднялася сильна буря. 6. На вітрі зелене листя тремтіло дуже тихо. 7. Цьогоріч випускники та випускниці складатимуть чо-

тири обов'язкові іспити. 8. Уночі розцвіли тюльпани. 9. Від спеки загорілася суха трава. 10. Людина все витримає заради своєї дитини. 11. Ванесса плакала дуже тихо.



3 Попрацюйте у групах. Перепишіть речення, підкресліть обставини способу дії (I), міри й ступеня (II).

I дії

1. Хлопець тихенько піднявся з ліжка (*І. Андрусяк*). 2. Сумовито рипить дуб (*Остап Вишня*). 3. Вітерець делікатно повівав, нараз дмухнув шпарко і сильно (*В. Кава*). 4. Громада з увагою слухала свого ватажка (*І. Франко*). 5. Небо освітілося ясно й погожо (*Гр. Тютюнник*). 6. Свій пес як укусить, то найгірше болить (*Народна творчість*). 7. Щасливо там, де гуртом роблять (*Народна творчість*). 8. Дрімає сад, і гостро пахне м'ята (*В. Сосюра*). 9. Човен плив рівно і скоро, ніс його так і розрізав воду (*Панас Мирний*). 10. Різні експерти підбадьорливо сиплять прогнозами.

II міри й ступеня

1. Швидко пісня співається, та не швидко складається (*Народна творчість*). 2. Тихий вітер ледве ворушився (*Іван Нечуй-Левицький*). 3. Була тільки п'ята година, а навкруги вже зовсім сутеніло (*Олесь Гончар*). 4. Музики грали тим часом з усієї сили (*Б. Грінченко*). 5. Горобця не запрошують до танцю журавлі — у нього надто короткі ноги (*Народна творчість*). 6. Про життя своє я міг би написати або дуже багато, або зовсім мало (*М. Коцюбинський*). 7. Це було сказано занадто голосно (*О. Кобилянська*). 8. Квітень-переплітень, бо переплітає трохи зими, трохи літа (*Народна творчість*). 9. От уже третій раз приходить Маруся сюди (*Г. Хоткевич*). 10. Хто багато має, той ще більше шукає (*Народна творчість*).



Ілюстрація Віктора Боковні до оповідання «Фазани» (збірка «Мисливські усмішки» з книги «Дітям» Остапа Вишні (1989))



4 Перепишіть речення, підкресліть обставини **причини (I)** й **мети (II)**.

I причини

1. Скільки гине одважних через мене (*Леся Українка*).
2. Навіть про їжу забув через ту роботу (*Ю. Збанацький*).
3. За сльозами й слова не скаже (*Панас Мирний*).
4. Бульба з нагоди приїзду синів запросив усіх сотників і всю полкову старшину (*М. Гоголь*).
5. Син від розкоші вередує.
6. Маруся себе не тямила від радощів (*Г. Квітка-Основ'яненко*).
7. Від хвилювання Тетяна не могла спокійно говорити (*С. Васильченко*).
8. Кайдаш спересердя грюкнув дверима (*Іван Нечуй-Левицький*).
9. Брови й плечі його полізли високо вгору від здивування (*О. Довженко*).

II мети

1. Він зумисне трохи раніше зачинив свою крамницю, щоб мати час усе доглянути (*М. Коцюбинський*).
2. Стомилися хлопці, присіли спочити (*П. Воронько*).
3. Зосина мати спересердя відмовилася від доньки (*М. Стельмах*).
4. Ми приходили у світ для любові (*Г. Чубач*).
5. Працювати вдвоє стала, все заради немовлят (*П. Грабовський*).
6. Я робив це в інтересах справедливості (*Гр. Тютюнник*).
7. На згадку про діда Остап почув щось тепле у грудях (*М. Коцюбинський*).
8. Тоді я склав план відновлення кількох площ і вулиць міста задля його благоустрою (*О. Довженко*).
9. Діти поїхали відпочивати.



Філонов Іван.
Зображення
з обкладинки
книги Михайла
Коцюбинського
«Дорогою ціною»



5 Перепишіть речення, підкресліть обставини **умови (I)** й **допустовості (II)**.

I умови

1. Можливо, при нагоді я розповім детальніше, а зараз дуже поспішаю (*В. Дрозд*). 2. Олексій дав оправити портрет у рамки за скло і послав при нагоді до матері (*П. Куліш*). 3. Не знайшовши броду, не лізь прожогом у воду (*Народна творчість*). 4. Полюбила козаченька при місяці стоя (*Народна творчість*). 5. Я обіцяла школярці передати при нагоді книжку з малюнками (*Ганна Барвінок*). 6. Він любив поспати і при найменшій нагоді не відмовляв собі в цьому (*Олесь Гончар*).

II допустовості

1. Попри сумніви і вагання, вона крокувала уперед. 2. А в небі, незважаючи на спеку, вилися жайворонки (*М. Рильський*). 3. А дуб стоїть незламно всім напастям наперекір (*І. Цюпа*). 4. Незважаючи на складне життя, він дуже любив співати. 5. А Грицько, як нарочито не тільки не слухає, а ще і наперекір робить (*Панас Мирний*). 6. Хоч і зима, вітерець був теплий.

СЛОВНИК

благоустрій — közművesítés
 витримає — kitart
 всупереч — ellenére, dacára
 грюкнути — csapkod, becsap (ajtót)
 дрімає — szendereg, félálomban van
 навмисне — szándékosan
 напасть — balszerencse, balsors
 наперекір — ellenére, ellenében
 немовлята — csecsemők
 одважні — bátrak
 переплітає — összefonódik
 спересердя — haragjában, mérgében



Гавриленко Григорій.
 Ілюстрація з книги
 Панаса Мирного
 «Хіба ревуть воли,
 як ясла повні?»

§ 52–53. **Порівняльний зворот**

Összehasonlító fordulat

Порівняльний зворот — це обставина способу дії, приєднана за допомогою порівняльних сполучників як, мов, немов, наче, неначе, мов, мовбито, ніби, нібито.

Відокремлюємо комою, якщо:

1. У порівняльних зворотах є сполучники мов, наче, неначе, немов, ніби: Дівчина струнка, наче берізка.

2. Сполучник як тільки порівнює:

Хмара, як ніч, налетіла (П. Гулак-Артемовський).

3. Є звороти зі словами як правило, як звичайно, як завжди, як зараз, як раніше, як тепер, як навмисне:

Мати, як завжди, читає книгу синові.

Зверніть увагу! Якщо зворот розташований на початку чи в кінці речення, то його виділяємо однією комою:

Дорога за селом в'ється, як полотняний рушник.

Якщо зворот розташований посередині речення, то коми ставимо з обох боків, тобто використовуємо парні розділові знаки:

Зі степу, як із вогкої печери, тягло свіжою прохолодою.

Не відокремлюємо комою:

1. Порівняльний зворот = присудок: Була ти наче царівна.

2. Порівняльний зворот = фразеологізм або є слова майже, зовсім: Дощ ллє як із відра — дуже сильно.
Мій син думає майже як дорослий.



I Прослухайте вірш. Прочитайте вірш. Знайдіть порівняльні звороти. Якими сполучниками вони приєднані? Прокоментуйте розділові знаки. Подумайте, з чим можна порівняти звучання рідної мови.

Коли ти плакаєш слово,
Мов струна, воно бринить.
Калиново, барвінково
Рідна мова пломенить.

Коли мовиш як належить,
Слово чисте, як роса,
І від тебе теж залежить
Мови рідної краса.

(Д. Білоус)



2 Визначте у поданих реченнях порівняльні звороти. Поясніть правила використання розділових знаків.

1. Очі кішки, немов зорі, світилися в темряві. 2. Його слова, як листя восени, беззвучно падали на землю. 3. На новому місці вони почувалися зовсім як удома. 4. Він говорив повільно і вдумливо, наче старий мудрець. 5. Її голос, як спів солов'я, відлунював у моєму серці. 6. Вона захищала своїх дітей майже як левиця.



3 Доповніть речення порівняльними зворотами з довідки. Знайдіть в інтернеті картини Сальвадора Далі. Опишіть зображене на одній із них 2–3 реченнями з порівняльними зворотами.

Сальвадор Далі був так само незвичайний, як і Уява художника була такою безмежною, мов Далі змішував реальність і фантазію у своїх творах. Його творіння були таємничі, наче Сни у творах Далі виглядали так реалістично, немов Його мистецтво було глибоким, ніби... .



Сальвадор Далі

***Довідка:** його картини, наше життя, океан його думок, туманний світанок, незліченні годинники на його полотнах.*



4 Складіть по 2 речення з порівняльними сполучниками: **мов, наче, ніби, неначе**. Підкресліть усі члени речення та зазначте частини мови, до яких вони належать.



5 Спишіть речення, розставляючи, де потрібно, розділові знаки. Підкресліть порівняльні звороти.

1. Це місто прекрасне як усмішка долі (Л. Костенко). 2. Козак сік ворогів немов капусту (З. Мензатюк). 3. Андрій спав як убитий коли його прийшли будити опівночі (Іван Багряний). 4. Під вербами вода була наче зеленаста (М. Коцюбинський). 5. Губи так стулені мов у роті вода (В. Нестайко). 6. Чорні хмари ніби великі хвилі насуваються одна на другу (М. Коцюбинський).

СЛОВНИК

здивування — meglepetés
налагодитися — rendbe hozni

опівночі — éjfél
реальність — valóság

§ 54.

Розвиток мовлення. Стислий письмовий переказ розповідного тексту з елементами опису місцевості (за складним планом)

Elbeszélő szöveg írása a területleírás elemeivel



1 Прослухайте текст «Місце для дракона» в електронному додаткові.



2 Дайте відповіді на запитання до тексту.

- | | |
|-----------------------------|---------------------------|
| 1. Який був день? | 5. Якими були люди? |
| 2. Які були сни? | 6. Що сталося з військом? |
| 3. Що заборонив князь? | 7. Чим тривожився князь? |
| 4. Що сталося в князівстві? | |



3 Напишіть переказ за поданим планом.

ПЛАН

1. Полудень у князівстві.
2. Які настрої панували у князівстві?
3. Які зміни відбулися в Люботині за часів нового князя?
4. Коли князь тривожився? Чому?

СЛОВНИК

баталії — csaták
 бездіяльність — tétlenség
 брусаки — diákok (kolostorban élő diákok)
 дзижчання — zümmögés
 задрипаний — rongyos
 засне — elalszik
 затишшя — nyugalom
 колотнеча — zűrzavar

лінь — lustaság
 нудотливе — hányingerkeltő
 нудьга — unalom
 полудниця — délidő
 порипування — nyikorgás
 прокрадалися — észrevétlenül
 lopakodtak
 розмореність — bágyadtság
 серп — sarló

§ 55.

Односкладні речення. Типи односкладних речень. Означено-особові речення

Az egytagú mondatok. Az egytagú mondatok fajtái.
A határozott személyű mondat

Односкладне речення — це речення, у якому є лише один головний член речення (або підмет, або присудок). Односкладні речення можуть бути поширеними та непоширеними.

Види односкладних речень

Називні — з головним членом речення у формі підмета:
Море. Небо. Вітри...

Дієслівні (головний член речення — присудок):

Означено-особові:

Люблю чернігівську дорогу... (Л. Костенко)

Неозначено-особові: Завдання вирішують колективно.

Узагальнено-особові: У своєму оці й колоди не бачать.

Безособові: Стемніло на вулиці.

В означено-особових реченнях присудок указує на певну особу. Він може бути виражений дієсловом у формі 1-ї або 2-ї особи теперішнього чи майбутнього часу дійсного способу:

Поцікавився у родичів.

Чи наказового способу:

Співаймо щиро та гордо, мої друзі!



I Прочитайте речення. Визначте граматичну основу. Яким є кожне з речень: **односкладним** чи **двоскладним**?

1. Принесли хліб і на стіл поклали.
2. Пані повела їх до кімнати в будинку.
3. Посадили над могилою козака явір та калину.
4. Український народ дуже любить спів солов'я.
5. Сядьмо сміливо у швидкі човни!
6. Не люблю холодні вечори.
7. Учителька навчала



дітей гарно співати. 8. Допоможи мені в цій роботі! 9. Наприкінці літа почали збирати врожай. 10. Білий сніг. 11. Дощ був холодний. 12. Вік живи — вік учись. 13. На небі з'явився повний місяць.



2 Прослухайте текст в електронному додатку. Перепишіть. Визначте в кожному реченні головні члени. Вкажіть вид речення: односкладне чи двоскладне.

БІЛКА І ДОБРА ЛЮДИНА

Ішла собі лісом Добра Людина. Дивилася на трави і квіти ласкавими очима. Не наступала на квіти, бо помітила їх. Ось підійшла Добра Людина до високої сосни. Побачила білочку. Тваринка стрибала по гілках, а за нею гнався якийсь рудий звірок. Добра Людина впізнала куницю. Це лютий білчин ворог. Ось-ось куниця наздожене білку й розірве своїми лютими пазурами. З жалем і болем у серці глянула Добра Людина на бідолаху. Побачила білочка очі Доброї Людини, стрибнула з дерева їй на плече. А зла куниця втекла в темний ліс. Погладила Добра Людина білочку та й сказала: — Стрибай собі до свого дупла.



Глянула білочка вдячно Добрій Людині у вічі й пострибала додому. Дітки давно вже чекали на неї. Вона розповіла їм про Добру Людину.

(За В. Сухомлинським)



3 Перепишіть речення, надаючи поданим у дужках дієсловам зазначеної форми. Визначте види односкладних речень. Підкресліть присудки.

1. Яюсь (довідатися — минулий час, 3-тя особа, однина, чоловічий рід) про цікаву, а може, й сумну історію (В. Скуратівський). 2. (Любити — теперішній час, 1-ша особа, множина) Вкраїну, та не сліпо, щирим серцем, чистою душею (О. Підсуха). 3. Ясени, ясени, (бачити — теперішній час, 1-ша особа, множина) вас за селом край дороги (Д. Гнатюк). 4. (Повернути — наказовий спосіб, 2-га особа, однина) золоті її очі, сині

хвилі і вітер весни (Є. Маланюк). 5. (Ловити — наказовий спосіб, 2-га особа, однина) летючу мить життя (Олександр Олесь). 6. Вечірнє сонце, (дякувати — теперішній час, 1-ша особа, однина) за день! (Л. Костенко). 7. (Любити — наказовий спосіб, 2-га особа, множина) Україну, як сонце (любити — наказовий спосіб, 2-га особа, множина)... (В. Сосюра). 9. Вечірнє сонце, (дякувати — теперішній час, 1-ша особа, однина) за втому! (Л. Костенко).



4 Зробіть з односкладних означено-особових речень двоскладні.

1. Шукай в телефоні мій слід, цілуй у вікно мої губи... (С. Вакарчук). 2. Буду ходити з кутка в куток, будитиму тишу сонну (Л. Первомайський). 3. Припливайте до колиски, лебеді, як мрії (В. Симоненко). 4. Назриваю в гаю запашного зілля, вибуялих трав (В. Чумак). 5. Пам'ятаєш перший клас? (Д. Павличко). 6. Стоїш і не одвернешся (Л. Костенко). 7. Люблю похмурий день (М. Стельмах). 8. Не бійтесь заглядати у словник (М. Рильський).



5 З поданими присудками утворіть односкладні означено-особові речення:

поважайте

будемо читати

не боюся

запам'ятай

складіть

співаємо

СЛОВНИК

втома — fáradtság

гостина — vendégség

далечина — messzeség

довідатися — tájékozódni

зопалу — elhamarkodottan

могила — sír, sírhalom

похмурний — felhős

спомин — emlékezet, visszagon-
dolás

стрибати — ugrani

човен — csónak

шанувати — tisztelni

Виконай вправи
в інтерактивному
електронному додатку
<https://is.gd/9KHbHa>



§ 56.

Розвиток мовлення. Навчальне аудіювання

Hallás utáni szövegértés



I Прослухайте текст «Климко». Прочитайте уривок, акцентуючи наголоси. Виконайте тестові завдання до тексту в електронному додатку.

Климко жив удвох з дядьком Кирилом, відколи осиротів. Жили вони в залізничному бараці при самісіньких коліях. І коли мимо гуркотів важкий ешелон, барак теж ніби зривався з місця: двигтіли стіни, дрижала підлога, бряжчали шиби у вікнах, а барак мчав і мчав. Потім, коли ешелон даленів, гуркочучи тихіше й тихіше, барак знову зупинявся і стояв, як і раніш, і під вікнами в нього знову цвірінчали горобці.

Дядько Кирило був машиністом великого паровоза ФД і ходив на роботу коли як: то вранці, то вдень, то посеред ночі, коли Климко вже спав. Повертався він завжди несподівано — з залізною скринькою в руці, зморений очима і усміхнений до Климка.



Паровоз ФД-1979

— Як тут мій помошничок?

Не боявся сам уночі? — питався, бувало, знімаючи шкіряного картуза з білими молоточками, від якого на лобі лишався червоний тугий пружок, що ніколи не встигав зійти до чергової зміни.

Потім дядько вмивався над великою мідною мискою, довго, з хрускотом у пальцях, тручі руку об руку, хоч і сам він, і Климко знали, що руки все одно не одмиються.

— Ось побільшаєш, Климе, і гайда до нас на паровоз, — казав дядько. — Вивчимо тебе на помічника машиніста і заживемо: разом на роботу, разом з роботи... А так не бачу, коли ти в мене й ростеш.

Умившись, дядько надівав чисту сорочку і сідав до столу.

— А давай лишень свої граматки, подивимося, що там у тебе з науками.

Це була найбільша радість Климкова — покласти перед дядьком чепу́рно списані зошити, а самому заходитись по-ратися: винести миску з дьогтяною водою, витерти підлогу, де набризкано, і тихо, по́крадьки, щоб дядько не обернувся, насипати йому юшки, якої сам і наварив, — гарячої та запашної. Про зошити він ніколи не боявся, бо тільки з письма інколи мав «посередньо».

— О! — дивувався дядько, розгинаючись над столом. — А це що? Треба було написати «холодно», а в тебе «хохолодно»...

Климко на те знічено одказував:

— То в мене, дя, після великої перерви руки дуже померзли, от воно й хохокнуло.

Дядько, вдоволений, що знайшов помилку, відкладав зошити і брався до юшки.

— Ай добра ж, — хвалив, ледь відсьорбнувши з ложки. — У-у-у, такої не всяка й куха́рка зварить. Візьми ж отам у скриньці гостинець.

Климко знав, що дядько неодмінно скаже ці слова, проте завжди хвилювався: а що як ні? Що як забуде?

(Гр. Тютюнник
Джерело: «Укрліб»)

СЛОВНИК

бряжчали — zörgött
двигтіли — zörrentek
дрижала — rezgett
ешелон — vonatszerelvénny
картуза — kalap
машиніст — mozdonyvezető
мисочка — tálka
нахолоняла — megfagyott
несподівано — váratlanul

обвішана — teleaggatva
павутина — pókháló
паровоз — gőzmozdony
помошничок — segéd
роса — harmat
стерня — tarló
тугий — szoros
хрускотом — ropogással
чепурно — ügyesen

Виконай вправи
в інтерактивному
електронному додатку
<https://is.gd/3CLIRH>



§ 57.

Неозначено-особові речення

A határozatlan személyű mondatok

У неозначено-особових реченнях дію виконує невизначена особа. Присудок у цих реченнях виражений дієсловом у формі 3-ї особи множини теперішнього чи майбутнього часу або у формі множини минулого часу й умовного способу:

Через кілька тижнів (вони) прикрашатимуть ялинку.
(вони) Подарунки вже приготували.



1 Перепишіть речення, підкресліть присудок. Визначте тип односкладних речень. Надпишіть час, особу й число дієслова.

1. За мирного часу в таких бункерах зберігають вино *(Олесь Гончар)*. 2. Докоряли їй за всякі провини *(Панас Мирний)*. 3. Ні слова нікому. А то його вб'ють *(А. Головка)*. 4. Задзвонили у Констанці рано в усі дзвони *(Т. Шевченко)*. 5. Стояли під брамою довгими рядами *(І. Франко)*. 6. Цінують його на службі, це правда *(Олесь Гончар)*. 7. Валі порадили йти на роботу *(Ю. Збанацький)*. 8. Вино мудрості п'ють із келиха розчарувань *(А. Коваль)*. 9. Просять тебе не втручатися в мої особисті справи *(А. Головка)*.



Констанц — місто в Німеччині



2 Утворіть неозначено-особові речення, записуючи дієслова в дужках у зазначеній формі.

1. (Вести — минулий час, множина) людей на заслання *(А. Тесленко)*. 2. Над лиманом (білити — теперішній час, 3-тя

особа, множина) синім, (білити — теперішній час, 3-тя особа, множина) білим над лиманом (*М. Вінграновський*). 3. До дівочого вінка (в'язати — теперішній час, 3-тя особа, множина) кольорові стрічки (*О. Воропай*). 4. (Висунути — минулий час, множина) мене кандидатом у депутати (*Ю. Яновський*). 5. (Поховати — минулий час, множина) громадою, як слід, по закону (*Т. Шевченко*). 6. Яр (перегороджувати — теперішній час, 3-тя особа, множина) товстою дамбою (*Олесь Гончар*).



Куяльницький лиман



3 Утворіть односкладні неозначено-особові речення так, щоб присудками були подані дієслова.

співають

будуть відповідати

похвалили

будуть дзвонити

не побачать

відкрили



4 Опишіть зображене на ілюстраціях, використовуючи вивчені типи односкладних речень.

СЛОВНИК

висунути — *javasolni*дамба — *gát*жати — *learatni; nyomni*жито — *rozs*

Виконай вправи
в інтерактивному
електронному додатку
<https://is.gd/Q8VaaU>



§ 58.

Узагальнено-особові речення*Az általános személyű mondatok*

В узагальнено-особових реченнях присудок вказує на дію, яку може виконувати будь-яка особа. Вони означають загальне судження, правило, закономірність. Присудок здебільшого виражений дієсловом у 2-й особі однини теперішнього або майбутнього часу чи дієсловом у наказовому способі, рідше в інших особах.

Узагальнено-особові речення — це переважно прислів'я та приказки. Їх використовують у художньому та публіцистичному стилях мовлення.

Було, та за водою пішло.

Вище себе не підскочиш.



1 Прочитайте. Серед поданих односкладних речень знайдіть узагальнено-особові. Визначте особу, число і час дієслова-присудка.

1. Хочу зробити щось для своєї України, для родини!
2. Походіть трохи по лісу, дослухаючись до шелестіння листя й трави.
3. З дурнем ніколи не сперечайся.
4. Готували страви лише з рослин.
5. Із пісні слова не викинеш.
6. Нічого не хочу знати про твої особисті справи.
7. Лінію долі не зітреш із долоні.
8. Ніч туманна, глуха, моторошна.
9. Держи язик за зубами.



2 Перепишіть прислів'я. Підкресліть головний член речення, охарактеризуйте присудки.

1. Поспішай не язиком, а ділом.
2. Раніше, аніж наказувати, навчись коритися.
3. Чесне діло роби сміло.
4. Згаяного часу конем не доженеш.
5. Судженого конем не об'їдеш.
6. Лїнївим не находишся, ледачим не наробишся.
7. Учи дітей не страхкою, а ласкою.
8. Журбою біді не пособиш.
9. Брехнею далеко не заїдеш.
10. Від своєї совісті не втечеш.



3 Відтворіть прислів'я. На місці пропуску впишіть пропущені слова з довідки. Підкресліть у них присудки.

1. Вір своїм очам, а не ... речам.
2. Друга шукай, а ... тримай.
3. З гармат ... не стріляють.
4. Десять разів подумай,

а ... скажи. 5. Решетом ... не наносиш. 6. Учи народ, учися і 7. Шилом ... не нагрієш. 8. На переправі ... не міняють. 9. Хоч ... вий. 10. Не кажи ..., доки не перескочиш.

Довідка: раз, води, в народу, вовком, «гон», чужим, коней, знайдеш, по горобцях, моря.



4 Перекладіть прислів'я та приказки українською мовою. Чим виражений головний член речення?

Ajándék lónak ne nézd a fogát. Ha kidobják az ajtón, bemegy az ablakon. Jobb félni, mint megijedni. Feni a fogát valamire. Ha jöttök, lesztek, ha hoztok, esztek. Lassan jarj, tovább érsz. Úgy még sohasem volt, hogy valahogy ne lett volna. Elvetia súlykot. Két szék közt a pad alá esik. Ne fuss olyan szekér után, amelyik nem vesz fel. Szöget ütött a fejébe. Két tűz között van.



5 Випишіть з інтернет-джерел або художньої літератури 12 прислів'їв, у яких головний член речення виражений присудком.



6 Доберіть до ілюстрації прислів'я про дружбу. Визначте, чи є воно односкладним реченням.

СЛОВНИК

гармата — ágyú
журба — szomorúság, bánat
коритися — aláveti magát
наказувати — elrendelni,
parancsolni
пособити — segédkezn



Виконай вправи
в інтерактивному
електронному
додатку
<https://is.gd/ML72I5>



§ 59.

Безособові речення

A személytelen mondatok

У безособових реченнях головний член називає дію або стан, які не мають виконавця чи носія або реалізуються незалежно від них.

Безособове дієслово

Біля річки сильно гуло.

Особове дієслово в безособовому значенні

У лісі пахне грибами.

Прислівник (зі зв'язкою або без неї)

Було тихо вчора на вулиці.

Дієслівна форма на -но, -то

Одяг було пошито вчасно.

Інфінітив / інфінітив + прислівник

Як любо йти улюбленою дорогою додому.

Слова нема, не було, не буде, стало, стає, стане...

Не було дощу цього тижня.

Запам'ятайте! Якщо присудок виражений безособовим дієсловом, то речення може означати:

Природні явища:

Світає.

Наявність чи відсутність чогось:

Бракує часу. Знань вистачає.

Фізичний чи психічний стан:

Матері не спалося. Мене морозить.

Дію невизначених сил, обставин:

Мені пощастило.



I Перепишіть речення, укажіть засоби вираження присудка.

1. Пломеніти, горіти, любити Землю-матір! (А. Кашченко).
2. Жити чесно, трудитися для людей вчили його вдома і в школі

(Д. Бедзик). 3. Навкруги вже зовсім сутеніло (Олесь Гончар). 4. Виставку відкрито з нагоди ювілею художника (Ю. Федькович). 5. За тим димом не видно, за громом не вчуєш (Ю. Федькович). 6. Ще було зовсім темно (Гр. Тютюнник). 7. Це було сказано занадто голосно (О. Кобилянська). 8. Там нічого не було (Гр. Тютюнник).

 **2** Прочитайте. Визначте, чим виражений присудок. Запишіть речення так, як їх подано у таблиці на с. 146.

1. Ким було її скривджено? (Я. Новицький). 2. Із степу, як з вогкої печери, тягло свіжою прохолодою (Олесь Гончар). 3. Заморосило осінь у сльозу (Л. Костенко). 4. І жити спішити треба... (В. Симоненко). 5. Із можливого в чудесне перекинуто мости (М. Рильський). 6. Можна вибрати друга і по духу брата, та не можна рідну матір вибирати (В. Симоненко). 7. Світлішає в житті і на душі (О. Підсуха). 8. Завіяло, заговорило снігом у полі, попід садом і в саду (М. Вінграновський). 9. Один лиш раз на все життя не вистачає каяття (С. Вакарчук). 10. І все на світі треба пережити (Л. Костенко).

 **3** Прочитайте подані речення. Випишіть лише односкладні безособові речення.

1. Подивіться на рай тихий, на свою країну... 2. За що, не знаю, називають хатину в гаї тихим раєм (Т. Шевченко). 3. З поля тягне холодом. 4. Хоч вовком вий (Народна творчість). 5. Мої світлі спогади. 6. Учора тільки про тебе говорили. 7. Шануй усіх старших. 8. Для добрих друзів відчиняю двері. 9. Надворі тихо та затишно. 10. Бачили та відчули холодний дощ. 11. У горах швидко сутеніє. 12. Ніколи батьків не вибирають.

 **4** Подані двоскладні речення перебудуйте за зразком так, щоб утворити односкладні безособові.

Зразок: Туман заповнив галявину. — Туманом заповнило галявину.

1. Весняні струмки залили лісові стежки. 2. Ми хочемо отримати подарунки. 3. З кав'ярні смачно пахла кава. 4. Траву вкрив перший приморозок. 5. Він нездужає уже тиждень. 6. Вони вчасно зібрали конструктор на конкурс.

СЛОВНИК

грім — mennydörgés
пломеніти — lángolni

скривджений — megsértődött
сутеніє — sötétedik, esteledik

§ 60.

Називне речення

A nominális mondat

Називні речення — це ті, у яких головним членом речення є підмет: **Небо**.

Підмет найчастіше виражений іменником у називному відмінку, рідше — займенником. Ці речення, називаючи той чи той предмет, повідомляють про його наявність у реальній дійсності, існування.

Називні речення можуть поширювати означеннями:

Сучасний ремонт.

Зверніть увагу! Якщо в реченні поряд є будь-яка обставина, то воно не називне, а двоскладне з пропущеним присудком, тобто неповне: **Серед лісу ставок.**



1 Порівняйте речення. Які з них односкладні називні, а які — двоскладні неповні з пропущеним присудком? Розподіліть у дві колонки.

1. На вулиці сильний дощ.
2. Ніч глибока над містом.
3. Пішоходи.
4. Ось місяць, зорі, солов'ї.
5. Над ними тиша.
6. Темне небо.
7. Тихий ліс.
8. Перший диктант у школі.
9. Веселі діти на подвір'ї.
10. Спів пташок у полі.
11. Чорні хмари на небі.
12. Сонячна сторона.
13. Дитячий спів у дворі будинку.
14. Шкільне подвір'я.
15. Зелені ліси влітку.
16. Колосисте поле восени.



Вінсент Ван Гог. Зоряна ніч



2 Опишіть зображене на картині, використовуючи називні речення.



3 Прочитайте односкладні речення. Визначте вид кожного з них.

1. Що посієш, те й пожнеш (*Народна творчість*).
2. Росли на зеленому полі.
3. Навколо світало.
4. Темні хмари.
5. Зачитай фрагмент із тексту.
6. Люблю спів пташок навесні.
7. Зелені ліси.
8. Не чути дитячі голоси на вулиці.
9. На вулиці ввечері блискало.
10. Не хочеш почути поганих слів, не кажи їх сам (*Народна творчість*).
11. Будуть співати в лісі.
12. Пам'ятаєш його перші слова?
13. Голубе небо.
14. Розкажи

мені правду. 15. Не кажи «гоп», доки не перескочиш (*Народна творчість*). 16. Зелені листочки верби.



4 Прочитайте текст. Які речення використано для опису початку дня? За зразком поданого тексту складіть власний на будь-яку тему, використовуючи називні речення.

СВІТАНОК

Світ... Ранкова зоря. Ніжно-тепла роса. Повільне пробудження усього...

Багряно-рожеве сонце. Волошково-блакитне небо.

Свіжо-прозоре повітря. Танок...

Метушіння мурашок-трудівниць. Пісня новому дню солов'я. Сонне дзижчання джмеля, ранкова прогулянка бджоли. Поскрипування криничного журавля. Неквапні і швидкі людські кроки. Звукова симфонія.

Світанок...

(За Н. Нешпір)



5 Перетворіть двоскладні речення в односкладні називні речення.

Зразок: Хліб був свіжий учора. — Свіжий хліб.

1. На столі спечені пиріжки. 2. Торік зима була холодна. 3. Вулиці були темними у всьому місті. 4. Невідремонтований міст через нашу річку. 5. Завтра в нас буде перший екзамен. 6. Тихий спів пташок було чути в лісі. 7. Хвилі моря були високими. 8. Вікна були розмальовані морозом. 9. Через ліс бігла заросла стежка. 10. На полі маки були червоними. 11. У селі є фруктові садки. 12. Завтра буде сильна гроза.



6 Складіть односкладні називні речення з поданими іменниками:

вечір

літо

океан

день

сонце

квіти



7 Прослухайте вірш «*Закарпаття*» в електронному додатку. Які речення у ньому вжиті?

СЛОВНИК

колосисте — kalászos

пожнеш — learatod

§ 61.

Повні та неповні речення. Типе в неповних реченнях

A teljes és hiányos mondatok. Kötőjel a hiányos mondatokban

Повне речення — двоскладне або односкладне речення, яке містить усі члени речення, необхідні для розуміння:

У горах зима найхолодніша.

Неповне речення — двоскладне або односкладне речення, у якому пропущено член речення. Неповні речення допомагають уникнути невиправданих повторів слів у спілкуванні.

Мама готує смажену картоплю, а сестра — борщ (*готує*).

Запам'ятайте! Неповними можуть бути як двоскладні, так і односкладні речення. Пропущене слово у неповних реченнях можна відновити:

за допомогою контексту:

Улітку ми побували в горах, а вони (*побували*) — на морі.

з наступного речення:

Про нього знає кожен українець. Це — Тарас Шевченко.

зі змісту самого речення:

З одного боку біля нього стояв стіл, з іншого — стілець.

із ситуації мовлення тощо



I Перепишіть речення та охарактеризуйте його (**двоскладне / односкладне, повне / неповне**). Поясніть, як можна відновити пропущений член у неповних реченнях.

1. Іванка — старанна учениця школи.
2. Весна красна квітками, а осінь — плодами (*Народна творчість*).
3. Данило вчить вірш Т. Шевченка, а Ніна — Лесі Українки.
4. Запам'ятай мої слова назавжди!
5. Знання — дорога до вершин.
6. Одна людина багата золотом, а інша — вірними друзями.
7. Виконали гімн України на центральній площі.
8. Учні восьмого класу були першими на конкурсі.
9. Ранні пташки росу

п'ють, а пізні — слізки ллють (*Народна творчість*). 10. Сьогодні почало світати о п'ятій ранку.



2 Перепишіть прислів'я та приказки. Біля кожного речення зазначте пропущений член речення.

1. У добрім житті кучері в'ються, а в поганім — січуться.
2. Дурень любить хустину, розумний — людину.
3. Коня керують уздами, а чоловіка — словами.
4. Лагідні слова роблять приятелів, а гострі слова — ворогів.
5. Шабля ранить тіло, а слово — душу.
6. Літо дає коріння, а зима — насіння.
7. Перемагай труднощі розумом, а небезпеку — досвідом!
8. Пташка красна своїм пір'ям, а людина — своїм знанням.
9. Козла бійся спереду, коня — ззаду, а лиху людину — з обох боків.
10. Дерево міцне корінням, людина — друзями.

В усному мовленні при пропущеному членові речення робимо паузу, а на письмі — ставимо тире.

Тире ставимо:

- ✓ на місці пропущеного присудка:

Смерть і життя — у владі язика (з *Біблії*).

- ✓ коли пропущений член речення легко відновити за змістом попередньої частини і на місці пропуску робимо паузу:

Я люблю смакувати тістечка, а моя подруга — м'ясо.

Тире не ставимо:

- ✗ якщо на місці пропущеного члена речення в усному мовленні немає паузи: Ми (живемо) на рідній землі.

- ✗ Якщо пропущено не присудок, а інший член речення, то тире можемо використовувати, проте не завжди:

Правда з молотком, лід із язиком.



3 Прочитайте речення, переписуйте їх. Усно поясніть використання тире.

1. Гарбузи в'ються поміж картоплею, спинаються на вишні, далі — на тин (*Є. Гуцало*).
2. Малі діти не дають спати, а великі — дихати (*Народна творчість*).
3. Малишко любив свою матір, а в ній — своє походження... (*Д. Павличко*).
4. На одній ниві пшениця, на другій — жито (*Олесь Гончар*).
5. Брехня стоїть на одній нозі, а правда — [стоїть] на двох [ногах] (*Народна творчість*).
6. Знаєте, сонце вміє жити: ранком воно веселе, вдень — працює, увечері — задумливе, коли

за обрій відходить, а біля нього купчаться хмари, обгортають сонце; воно задумливе, як мудрець (М. Хвильовий). 7. Три явори посадила сестра при долині, дівчина заручена — червону калину (Т. Шевченко). 8. У дитини заболить пальчик, у матері — серце (Народна творчість). 9. Крізь шибку виднілись білі колони тераси, а за ними — квітник (М. Коцюбинський). 10. В зелене Журавлине летять журавлі, а лебеді — у Лебедин (П. Воронько).



Ч Перепишіть прислів'я та приказки, перетворюючи повні речення на неповні. На місці пропущеного члена речення поставте тире.

Зразок: *Одежа краща нова, друзі кращі старі. — Одежа краща нова, друзі — старі.*

1. Літо дає коріння, а осінь дає насіння. 2. Сонце зігріває повітря, друг зігріває душу. 3. Пробуй золото вогнем, а друзів пробуй грішми. 4. Од господаря повинно пахнути вітром, а од господині повинно пахнути димом. 5. На вогонь дров не наберешся, а на піт не наберешся сорочок. 6. Лисому не треба гребеня, глухому не треба музики, а сліпому не треба дзеркала. 7. У всякої Домашки свої замашки: одна любить ложки та чашки, а інша любить сережки та пряжки. 8. Весна красна квітками, а осінь красна плодами. 9. Зима багата снігами, а осінь багата снопами. 10. У Петрівку бджоли роблять на панів, а в Спасівку роблять на себе.



СЛОВНИК

вершина — csúcs, hegycsúcs
гребінь — fésű
замахати — csapdosni
заручена — eljegyzett
кучері — tincs, fűrt

насіння — mag
походження — származás
сніп — kéve
тин — kerítés, palánk
явір — jávorfa, juhar

§ 62.

Слова-речення

A mondatszók

Звіт про виконану роботу

Beszámoló az elvégzett munkáról

Серед простих речень вирізняється особлива група слів-речень, у яких думку виражає повнозначне або службове слово, зокрема частки, вигуки, фразеологічні звороти і навіть звуко-наслідувальні слова:

На все добре. Будь здоровий!

Слова-речення виконують комунікативну функцію: передають реакції, емоції, почуття мовця, які стосуються певної ситуації.

Різновиди слів-речень:

Заперечні

Ні!

Питальні

Точно?

Спонукальні

Подивись!

Емоційно-оцінні та ін.

Ех. Ой.

Речення-звертання

Оленко! Допоможи.

Незакінчені або обірвані (перервані) речення

Ліс, дерева, квіти...

Стверджувальні слова-речення

Тільки так.



I Перепишіть слова-речення та вкажіть їхній різновид.

1. — На гарбі сидітимеш, коні поганятимеш. Добре?
— Добре (*Остап Вишня*).
2. — Ой! — скрикнув Остап, ухопившись за груди, і захитався (*М. Коцюбинський*).
3. Ні! Рука не випускала вперто вірного невтомного пера (*М. Рильський*).
4. — Я загадаю — кому що. — Гаразд, отамане (*Б. Грінченко*).
5. О, ні! Безсмертя не убити! (*В. Сосюра*).

6. Тпру! Де ж це ми? (С. Скляренко).
7. Так! У справедливих армій доля завжди прекрасна (Олесь Гончар).
8. А зорі які. Господи! (Л. Костенко).
9. О слово! Будь мечем моїм! (Олександр Олесь).



2 Заповніть таблицю, добираючи по 3 приклади слів-речень до кожної з груп.

1. Стверджувальні слова-речення.
2. Заперечні.
3. Питальні.
4. Спонукальні.
5. Емоційно-оцінні та ін.
6. Незакінчені або обірвані (перервані) речення.
7. Речення-звертання.



3 Прослухайте текст в електронному додатку. Прочитайте українську народну казку, выпишіть із неї слова-речення.

ЛИСИЦЯ ТА ЇЖАК

Поверталася стара лисиця з невдалого полювання. У животі бурчить від голоду. Іде, солодкими оченятами позирає. Назустріч їжак.

— Здоров був, їжаче!

— Здоровенькі й ви будьте, — відповів їжак і згорнувся клубочком.

— Як здоров'ячко?

— Спасибі.

— А давно ми не бачилися, голубчику. Ану ж бо на radoщах поцілуємось.

Згорнувся їжак іще тугіше, засопів.

— Не можу, — відповідає. — Я ще не вмивався.

— А знаєш, — каже лисиця, — я тепер уже не їм м'яса, самі овочі. Сьогодні цілий ранок з кроликами на капусті паслася. Та й наїлася ж!..

— Та що ви кажете?! А я оце саме хотів вам сказати, що біля старої вільхи виводок тетеревенят пасеться.

— Де це? — так і підскочила лисиця.

— За струмочком праворуч. Та куди ж ви?



— Побіжу, бо нема коли... — лисиці — як не було.
Розвернувся їжак:
— Піди-но, побігай! Нас, голубонько, не обдуриш...
Та й потупав далі.

(Українська народна казка)



Ч Складіть діалог на тему «Традиції в моїй сім'ї», використовуючи слова-речення.

Звіт — це письмове повідомлення про виконання певної роботи (завдань, доручень за певний проміжок часу).

Звіти бувають статистичні (цифрові) й текстові. Статистичні звіти оформляють на спеціальних друкарських бланках. Текстові звіти здебільшого виконують довільно, але існують усталені вимоги до їхнього оформлення.

Реквізити:

1. Назва виду документа.
 2. Заголовок (зазначають установу, напрям діяльності, звітний період).
 3. Текст, який має такі частини:
 - вступ (вказують коло завдань, які було поставлено перед установою (особою) за звітний період);
 - основна частина (опис та аналіз виконаної роботи);
 - висновки (пропозиції, зауваження, плани на майбутнє).
 4. Підпис керівника установи або особи, відповідальної за складання звіту.
 5. Дата.
- Печатка.

ЗРАЗОК

ЗВІТ

КЛАСНОГО КЕРІВНИКА 8-Б КЛАСУ ПИЛИПЕНКА О. С.

**ПРО ЕКСКУРСІЮ УЧНІВ 8-Б КЛАСУ
ДО ПАЛАЦУ ШЕНБОРНІВ**

13 травня 2024 р. учні 8-Б класу (20 осіб) перебували на екскурсії в палаці Шенборнів.

Мета проведення екскурсії: ознайомитися з історією замку, побачити інтер'єр та екстер'єр, а також парк, який його оточує.

Розповідь про замок була цікавою та змістовною. Учні протягом години слухали історію пам'ятки, оглядали експонати місцевих музейних кімнат. Після цього протягом наступних двох годин діти прогулювалися парком, обідали та відвідали тварин, які живуть у парку.

Пропозиції:

1. Провести бесіду з учнями на уроці історії, перевірити засвоєння матеріалу.
2. На уроці української мови написати твір обсягом на одну-півтори сторінки на тему «Моя шкільна екскурсія».

14 травня 2024 р.

Підпис

Розшифрування підпису



- 5** Напишіть звіт про виконану роботу, наприклад, про проведення будь-якого шкільного свята або заходу.

СЛОВНИК

доручення — megbízás
заперечувати — tagadni

стверджувати — állítani
хитатися — hintázni

Виконай вправи
в інтерактивному
електронному додатку
<https://is.gd/z9tTLG>



Самостійна робота
в інтерактивному
електронному додатку
<https://is.gd/z9tTLG>



ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Які речення називають односкладними?
2. Які види односкладних речень ви знаєте?
3. Наведіть приклад односкладного означено-особового речення.
4. Складіть односкладне неозначено-особове речення.
5. Наведіть приклад односкладного безособового речення.
6. Створіть односкладне узагальнено-особове речення.
7. Наведіть приклад односкладного називного речення.
8. У чому полягає різниця між односкладними реченнями?

Ускладнені прості речення

§ 63.

Ускладнені прості речення. Речення з однорідними членами

A bonyolult egyszerű mondatok. Az egynemű (halmozott) mondatrészeket tartalmazó mondatok



Розгляньте таблицю. Як змінюється значення речень?

Види ускладнення простого речення

Звертання

*Олю, дивися, які цікаві відео опублікував Давид.
Дивися, які цікаві відео опублікував Давид.*



Однорідні члени речення

*На фотографії зображено батька, маму,
сестер і брата.
На фотографії зображено сім'ю.*



Відокремлені члени речення

*Чарлі Бакет дуже здивувався,
побачивши золотий квиток.
Чарлі Бакет дуже здивувався.*



Вставні слова, словосполучення, речення

*На щастя, Андрій Шевченко забив гол.
Андрій Шевченко забив гол.*



Прості речення можуть бути ускладнені однорідними членами, відокремленими членами, звертаннями, вставни-

ми словами та словосполученнями. Такі речення називаємо ускладненими простими реченнями.



2 Прослухайте текст в електронному додатку. Прочитайте. Які речення є ускладненими?

Веснянки (гаївки) — це символіка стародавніх українських обрядів, що включали хороводи, фігури, пісні, рухи, міміку. Як відомо, веснянки, гаївки сягають сивої давнини. Це цілком оригінальні самобутні шедеври, витворені українським народом ще у дохристиянські часи. Всі образи, мотиви глибоко символічні, сердечні, щирі. Наприклад, у веснянках найголовнішим образом-фігурою було коло / колесо, яке символізувало святе і життєдайне Сонце. Веснянки «ворота», «мости» символізували «небесні ворота», «через які проходять з неба-вирію новонароджені душі, через них і відходять душі — душі Лада, дідів; через ці ворота приходить і радість — весна і всетворяще Сонце, і тепло, і урожай...» (За С. Килимником).



3 Прочитайте речення. Визначте, чим вони ускладнені.

1. Весняне сонце заливало ліс та садки (*Іван Нечуй-Левицький*).
2. Мабуть, тяжко буде взимку зайти в нетоплену хату.
3. Та ще й днина видалась на диво гарною, щедро позолоченою ясним промінням (*М. Сиротюк*).
4. Славний той міст знаменитими чотирма вороними бронзовими кіньми (*Остан Вишня*).
5. Іншим разом Василько, дивлячись на Дмитрика, нестримно зареготав би, але тепер йому було не до сміху (*Ю. Керекеш*).
6. І місяць піднявся ще вище, ховаючи лиця бліді (*П. Скунець*).
7. Марку, допоможи, будь ласка, розблокувати користувачку в інстагра-

мі. 8. Багатьом сподобався серіал «Хазяїн», знятий за мотивами однойменної п'єси Івана Карпенка-Карого. 9. Це, до речі, дало мені можливість випустити з себе всю отруту, що накопичилась у цьому містечку (*І. Роздобудько*). 10. Українські дівчата і хлопці перемогли на міжнародному хакатоні, розробивши застосунок, який допомагає вивчати жестову мову (*З інтернету*).



Ч Ускладніть подані речення, використавши слова з довідки. Зазначте вид ускладнення.

1. Світить сонце. 2. Несприятливі погодні умови не дають змоги виконати деякі дорожні роботи. 3. Марк став популярним. 4. З висоти добре видно вулиці. 5. Навіщо заблокував мій телефон!

Довідка: ліси, озера, річки; гріє; Сергію; розробивши унікальний детектор брехні; на жаль.



5 Прослухайте вірш «**Закарпаття, золотом гаптоване**» в електронному додатку. Знайдіть ускладнені речення. Назвіть ускладнювальні компоненти.

СЛОВНИК

вид ускладнення — bonyolítás típusa

висловити думку — kifejezni a gondolatot

відокремлені члени речення — elkülönített mondatrészek

давнина — régmúlt, ősidők

дзеркала — tükrök

жестова мова — jelnyelv

життєдайне Сонце — életet adó Nap

коралі — korallók

обрядодій — szertartás, rituálé

однорідні члени речення — egynemű (halmozott) mondatrészek

певно — bizonyára, valószínűleg

перемогли — győztek

прядиво — szövés, szövete

святе — szent

символіка — szimbolika

словосполучення — szókapcsolatok

сріблені — ezüstözött

трави — fű, füvek

ускладнені речення — bonyolult mondatok

Виконай вправи
в інтерактивному
електронному додатку
<https://is.gd/P7kwVa>



§ 64.

Розвиток мовлення**Beszédkésztség fejlesztése**

1 Прослухайте текст «**Неймовірна сила і краса гір**» в електронному додатку.



2 Дайте відповіді на запитання.

1. Які відчуття переживає людина, коли підіймається високо в гори?
2. Чому природа гір здається людям цікавою, за словами автора?
3. Скільки країн охоплює гірська система Карпат? Які саме держави?
4. Чому Карпати називають «зеленими легенями континенту»?
5. Скільки природоохоронних об'єктів є в Українських Карпатах?



3 Знайдіть у тексті інформацію про природу Карпат і складіть короткий список із цікавих фактів, які виокремлюють Карпати серед інших гірських систем. Використайте узагальнювальні слова.



4 Напишіть короткий опис вашого улюбленого місця в природі. Що вас у ньому приваблює? Які емоції викликає?

Виконай вправи
в інтерактивному
електронному додатку
<https://is.gd/cRujQg>



§ 65.

Розвиток мовлення**Beszédkésztség fejlesztése**

I Прослухайте текст в електронному додатку. Прочитайте текст. Придумайте і запишіть заголовок до нього. Знайдіть односкладні речення, выпишіть їх.

Ужгород — місто на Заході України, яке славиться своєю унікальною архітектурною спадщиною та творчим духом. Однією із найцікавіших форм вираження мистецтва стали мініскульптури, які розсіпані по всьому місту в очікуванні здивування й захоплення відвідувачів і відвідувачок.

Ці дрібні шедеври виготовлені з різноманітних матеріалів і розташовані в різних куточках Ужгорода: на вулицях, площах і набережних, у парках, біля житлових будинків, торговельних центрів, ресторанів і кав'ярень. Вони можуть ховатися в наймальовничіших місцях, іноді навіть у найнесподіваніших. Кожна мініскульптура має свою власну історію та особливу енергію, яка привертає увагу перехожих.

Найпершою мініскульптурою став мініатюрний пам'ятник помічнику Святого Миколая, якого почали ніжно називати Миколайчиком. Оселився він на поруччі на центральній частині однієї з ужгородських набережних у грудні 2010 року. Відтоді його добре обличчя і тепла усмішка радує всіх, хто до нього наближається. Крім того, вірять, що якщо потерти носик Миколайчика і загадати при цьому бажання, воно обов'язково здійсниться.

Усього за кілька місяців після цього в центрі Ужгорода з'явився ще один «мініжитель», найвідоміша скульптура міста, — маяк «Унгвар». Маленький ліхтарик у її руці безперестанно блимав удень і вночі. «Свободка» — справжня модниця міста, оскільки скульптуру регулярно вдягають у різне вбрання залежно від подій, що відбуваються в місті.

В Ужгороді регулярно з'являються мініскульптури. 8 вересня 2024 року до Дня міста відкрили сімдесяту мініскульптуру, присвячену угорському живописцю Шимону Голлоші, а 13 вересня — 71-шу, ведмеда з колесом.

Близько 40 мініскульптур, які прикрашають Ужгород та інші міста Закарпаття, створені однією людиною — Михайлом Колодком. І кожен з них скульптор пов'язав із рідним краєм.

Нині туристи та самі ужгородці мають на меті знайти усі скульптури (З інтернету <https://tinyurl.com/2p9rsmk2>).



2 Дайте відповіді на запитання.

1. У яких куточках Ужгорода розташовані мініфігурки, виготовлені з різноманітних матеріалів?
2. Кому треба потерти носика, щоб загадане бажання здійснилося?
3. Назвіть найвідомішу скульптуру міста.
4. Скільки скульптур відкрили до Дня міста?



3 Заповніть пропуски в реченнях.

1. Ужгород — місто на Заході України,
2. Ці дрібні шедеври ... та розташовані в різних куточках Ужгорода: ... біля житлових будинків, торговельних центрів, ресторанів і кав'ярень.
3. Найпершою мініскульптурою став мініатюрний пам'ятник помічнику
4. Крім того, люди вірять, що якщо ... і загадати при цьому бажання,
5. «Свободка» — ..., оскільки скульптуру регулярно одягають у різне вбрання залежно
6. Близько ..., які прикрашають Ужгород та ... , створені однією людиною ... Михайлом Колодком.

СЛОВНИК

живописець — festőművész
здивування — csodálkozás
ліхтарик — kis lámpás
маленькі шедеври —
apró remekművek
мініжителі —
«mini lakó» (miniszobor)
мініскульптури — miniszobrok
найнеочікуваніші —
legváratlanabb
обов'язково здійсниться —
biztosan valóra válik

оселився — elhelyezkedett,
letelepült
поруччя — korlátokon
різноманітних — különböző
славиться — híres
творчим духом —
kreatív szellemmel
унікальною архітектурною
спадщиною — egyedi építészeti
örökséggel

§ 66.

Однорідні члени речення

Az egynemű (halmazott) mondatrészek



I Прослухайте текст в електронному додатку. Прочитайте текст. Доберіть до нього заголовки. Зверніть увагу на виділені слова та використані розділові знаки. З'ясуйте, чи поєднані між собою ці слова за допомогою сполучників.

У селі Горінчово розташована унікальна буйволина **еко-ферма і туристичний комплекс «Райський куточок»** — місце, де природу відчуваєш душею. Тут ви побачите **буйволів, оленів**, африканських **страусів, павичів**, декоративних **качок**, свійських **курей, фазанів, куріпок, коней і косуль**. Для кожного тут є своя **територія** і свій **нічліг**. Знайомство з фермою проводить досвідчений екскурсовод.



Ферма відома ще тим, що тут виготовляють **власні** екологічно **чисті молочні** продукти: **вурду, бринзу, кефір, сметану** з буйволиного молока. Воно дуже корисне.

Також на території ферми є **кімнати** для відпочинку і дитячий **майданчик**. На великій території відвідувачі можуть покататися на **конах** (*Із сайту «Туристичний довідник Карпат» <https://tinyurl.com/3s6bvf3x>*).

Однорідними називаємо члени речення, якщо вони:

- ✓ відповідають на те саме питання;
- ✓ стосуються того самого члена речення;
- ✓ виконують однакову синтаксичну функцію.

Кожна професія цікава, потрібна і захоплива (О. Копиленко).

Однорідними можуть бути і головні, і другорядні члени речення, тобто підмет, присудок, означення, додаток, обставина: Садівник обкопав і підрізав дерева й кущі.

Однорідні члени речення бувають **непоширені** (якщо вони не мають при собі залежних слів) і **поширені** (мають при собі залежні слова).

поширене

У месенджері подруга надіслала мені **смішну картинку та смайлик**.

непоширене



2 Прочитайте речення. Зверніть увагу на виділені слова. На яке питання вони відповідають? Якого слова стосуються? До яких членів речення належать?

1. **Івась і Грицько** йшли по боках і доглядали овечок (*Панас Мирний*). 2. Не було і дня, щоб ми не приносили що-небудь додому: їжачка з пап'є-маше, кошеня з пляшечкою молока, мишку у горіховій шкаралупі, вертушки, малюнки, аплікації... (*Анна Гавальда*). 3. Ясна смуга на воді все **ширшає, більшає** та **довшає** (*Іван Нечуй-Левицький*). 4. **Справа і зліва** віяло **свіжістю** і **ароматом** води (*Ю. Смолич*). 5. Сама морквина **дрібненька, біла** й зовсім **несолодка** (*О. Довженко*). 6. То тут, то там розсипані були **червоні, жовті** й **сині** бризки (*С. Скляренко*). 7. Надворі дужчає вітер. Він **ударяє** об стіни хатини, **оббігає** її, **грімає** нетерпляче у маленькі вікна, **колише** тривожно стару яблуню й **шумить** у довгій стрісі... (*Ф. Потушняк*).



3 Перепишіть речення, знайдіть однорідні члени. Поставте до них питання, підкресліть відповідно до виконаної синтаксичної ролі.

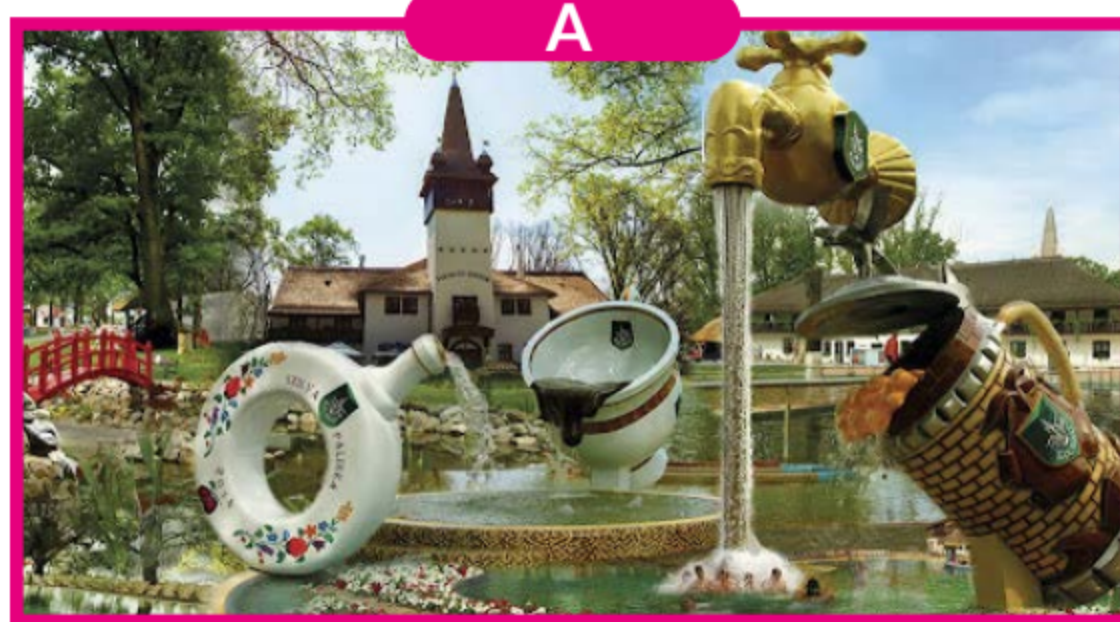
Пахне яблуками, сіном, черемхою (*О. Довженко*). Бачу перед собою море, небо і гори (*І. Франко*). І земля, і небо, і всі дерева, і кожна билинка напоєні свіжістю і цілющим бальзамом (*М. Коцюбинський*). Молоді співають і веселяться (*П. Тичина*). Квіти, трави і птахи вітають новий день.



4 Уявіть, що вам вдалося побувати в ситуаціях або місцях, зображених на світлинах. Опишіть свої враження, використовуючи речення з однорідними членами.



Освячення кошиків
на Великдень



Оздоровчо-рекреаційний
комплекс «Косино»



Музей історії вузькоколіїних
залізниць села Колочава



- 5** Прослухайте текст в електронному додатку. Прочитайте текст. Знайдіть однорідні члени речення.

ІСТОРІЯ ВОЄВОДИНО

Десь на Перечинщині, що на закарпатських землях, в 1996 році Сергій Мошак — ідейник, мотиватор і натхненник, а за сумісництвом професійний мисливець, поїхав до лісу на полювання. Натхнений красою рідної землі, він повертався додому з непереборним бажанням створити в цій місцевості щось затишне й сімейне та збудувати будиночок для себе і своєї родини неподалік від урочища Воєводино.



Гармонія природи та спокою воєводинських земель зачарувала друзів і родичів Сергія, які часто приїжджали в гості й хотіли залишитися тут якомога довше. Так виникла ідея створити територію відпочинку для всіх. Ця ідея була втілена в будівництво перших 8 котеджів. Саме тоді, в 1997 році, Сергій Мошак започаткував компанію «Воєводино».

У 2000 році комплекс уже повноцінно функціонував, запрошував і приймав гостей. Саме Сергій Мошак вдихнув життя в туризм на Закарпатті, створивши перший приватний туристичний комплекс «Воєводино».

Майже кожна локація тут є пам'яткою про предків пана Сергія, його родинні цінності. Наприклад, храм Святої Катерини, до якого веде стежка Хресної дороги, є винятковим місцем у серці Сергія Мошака, бо збудований у пам'ять його матері.

Парк Шенборна — перлина курорту «Воєводино». Тут можна прогулятися широкими алеями довкола озера з острівцем, контури якого точно відтворюють кордони Австро-Угорської імперії. А також побачити камені-мандрівники, пройти хресною дорогою Via Dolorosa, зайти в кельтський сад і відвідати водяний млин.

Протягом 27 років свого існування курорт вклав багато сил та ідей для створення цікавих локацій і розвитку регіону. І так рік за роком із затишного сімейного будиночка в урочищі Воєводино виріс багатофункціональний потужний курорт, «де все з любов'ю та все від душі», куди хочеться приїжджати.

(Із сайту «Історія Voevodyno»).



6 Дайте відповіді на запитання.

1. Коли і чому Сергій Мошак вирішив заснувати комплекс «Воєводино»?
2. Які перші споруди з'явилися на території комплексу?
3. У пам'ять про кого Сергій Мошак збудував храм Святої Катерини?
4. У чому особливість озера в парку Шенборна?
5. Що можна побачити та відвідати в парку Шенборна?



7 Творче завдання. Знайдіть у мережі світлина комплексу «Воєводино». Опишіть, яке враження на вас справили парк Шенборна, храм Святої Катерини та інші локації. Які емоції викликав би відпочинок на цьому курорті?



8 Дослідницьке завдання. Дізнайтеся більше про історію Австро-Угорщини та поясніть, чому Сергій Мошак вирішив відтворити кордони цієї держави на території комплексу.



9 Опишіть зображене на ілюстрації, використовуючи однорідні члени речення. Яке місце хочеться відвідати?



Смислові зв'язки між однорідними членами речення виражаємо сполучниками сурядності (єднальними, протиставними, розділовими) або без них.



Однорідні члени речення вимовляємо з перелічувальною інтонацією. На кожен із них падає логічний наголос. Якщо сполучника немає, то між однорідними членами речення робимо паузу.

За протиставлення однорідних членів речення перший із них вимовляємо з висхідною інтонацією, а другий – спадною.

Увага! Не є однорідними членами:

1. Повторювані однакові слова:

Ой, на горі два дубки, два дубки, та й взялися докупки (Народна творчість).

2. Фразеологізм із повторюваним сполучником **і... і, ні... ні**:

На їхніх головах творився і сміх і гріх (П. Загребельний).

3. Однакові за формою дієслова, що означають ускладнену дію:

Давид пішов подивитися, чи готова вечерея.



10 Перепишіть. Знайдіть речення з однорідними членами. Укажіть, до якого слова вони належать, поставте до них питання. Визначте, з якою інтонацією вимовляються та яку синтаксичну роль виконують. Зазначте вид зв'язку між ними, користуючись поданою схемою.

Буде ще після цього простір лиману, і вітер попутний, і біла заметіль чайок над головою (Олесь Гончар). 2. Сипле, сипле, сипле сніг з неба (І. Франко). 3. Софійка уклалась до ліжка й думала (М. Павленко). 4. Я маю великий жаль до

вас, великий жаль (*Леся Українка*). 5. Знайшла, братику, знайшла, що давно шукала. 6. Життя — не прогулянка, не забава, а важка праця (*І. Цюпа*). 7. Чую і землю, і квітку, і траву, і дерева (*М. Сингаївський*). 8. Куди вже там бабі ходити на збори: і сміх і гріх (*М. Стельмах*).



Колесников Віталій.
Перший сніг



I I Утворіть речення, додаючи замість крапок однорідні члени. Підкресліть їх відповідно до синтаксичної ролі.

1. Купили і ..., і 2. Працював з ... та 3. Говорив про ..., ... і 4. Не знають ні ..., ні 5. Співали і про ..., і про ..., і про 6. Грала ..., ...,



I 2 Розгляньте картину. Опишіть побачене, використовуючи речення з однорідними членами.

СЛОВНИК

бринза — juhsajt
буйволине молоко — bivalytej
вурда — túrószerű tejtermék
декоративні качки — díszkacsák
дитячий майданчик — játszótér
досвідчений — tapasztalt
екологічно чисті — környezetbarát, természetes
екоферма — ökolgazdaság

косулі — őzek
куточок — sarok, zug
нічліг — szálláshely
страуси — struccok
туристичний комплекс — turisztikai komplexum
унікальна — egyedülálló
фазани — fácánok

Виконай вправи
в інтерактивному
електронному додатку
<https://is.gd/AFPI7h>



§ 67.

Однорідні та неоднорідні означення

Az egynemű és nem egynemű jelzők

Означення розрізняють однорідні й неоднорідні.

Однорідні	Неоднорідні
Характеризують предмет чи дію за однією ознакою (кольором, розміром, формою, матеріалом тощо): У саду цвіли білі, жовті, червоні троянди.	Характеризують предмет чи дію із різних боків: У саду цвіли дрібненькі червоні троянди.
Є суто позитивними або суто негативними за значенням: На уроці іноземної мови ми чули незрозумілі, невідомі слова.	Виражені сполученням якісного та відносного прикметників: У нас гарні дерев'яні двері.
Ужиті в переносному значенні (епітети): Якісь солодкі, любі спогади та думки колисали його серце (М. Коцюбинський).	Виражені сполученням якісного і присвійного прикметників: Ніколи не забудемо улюблену мамину пісню.
Наступне з них уточнює або підсилює значення попереднього (між ними можна вставити сполучник <i>тобто</i>): Якось раз над містечком стояла тиха, місячна, літня ніч (І. Нечуй-Левицький).	Перше є займенником, а друге — прикметником або дієприкметником: Мої дорогі однокласники.
Перше є непоширеним, а друге — поширеним (здебільшого дієприкметниковий зворот): Золотий, прикрашений декількома діамантами перстень приверне до себе велику увагу.	Перше є поширеним, а друге — непоширеним: Прикрашений декількома діамантами золотий перстень приверне до себе велику увагу.

Стоїть після означуваного слова:

Сад великий, густий, зарослий бур'яном.

Кожне попереднє з неоднорідних означень стосується наступного слова:

які? унікальні

карпатські праліси

які? дивовижні

унікальні карпатські праліси

Увага! Якщо означення пов'язані між собою сполучниками або стоять після іменника, то вони завжди однорідні. Однорідні означення можна поєднати сполучником *і (й)*.

Зверніть увагу! Неоднорідні означення вимовляємо без перелічувальної інтонації, на письмі їх не виділяємо комами. Єднальні сполучники між ними поставити не можна.



1 Прочитайте речення вголос із відповідною інтонацією. Визначте у реченнях означення. Поясніть уживання розділових знаків.

1. Тяжкі удари підкопали його добробут, нужда зламала його вільну, здорову вдачу, і нині тільки неясні, давні споми-ни нагадують правнукам щасливіше життя предків. 2. Сонце доходило вже полудня і сипало гаряче, золотисте проміння на тухольські гори. 3. Високі, стрімкі береги тухольської кітловини покриті були темним смерековим лісом. 4. Правда, життя серед лісів і недоступних диких гір було тяжке... 5. Ліси густі, непрохідні закривали майже весь її простір... (За І. Франком).



Жан-Батіст-Каміль
Коро. Ліс Фонтенбло



2 Доберіть прикметники до зображеного на картині. Запишіть у зошит. Один із них провідмінійте.



3 Прочитайте. Визначте речення спочатку з однорідними, а потім з неоднорідними означеннями. Поясніть свою думку, використовуючи таблицю із правилами.

1. Кущ калини махав нам білою квітучою рукою (Л. Дмитерко). 2. Оранжеві й рожеві снігурі були на цьому дереві немов оздоба. 3. Вирівнялась Оленка, зробилась хороша, струнка (А. Тесленко). 4. На полиці стояла велика цікава книга (В. Сухомлинський). 5. Справжні твори мистецтва мають пізнавальне, виховне значення. 6. Вишнева шовкова сукня надзвичайно пасувала дівчині. 7. На заході небо вкривали рожеві, фіолетові, золотаві хмари.



4 За поданим зразком створіть власну характеристику певного предмета чи явища та обґрунтуйте вживання розділових знаків.

Зразок

1. Жовтий, оранжевий, синій **вогник** — ознаки однакові (за кольором).
2. Маленький жовтий **вогник** — ознаки різні (розмір і колір).
3. **Вогник** жовтий, маленький — стоїть після означуваного слова.
4. Маленький, лихий **вогник** — епітет.
5. Яскраві, запалені в Новорічну ніч **вогники** — перше непоширене, а друге — поширене (дієприкметниковий зворот).



5 Перепишіть речення. Визначте однорідні та неоднорідні означення. Розставте потрібні розділові знаки.

1. Біла кучерява хмарка застигла в синьому небі (О. Донченко). 2. Український транспортний літак АН-225 «Мрія» встановив сотню світових рекордів. 3. За шкільними партами схилились чорняві біляві русяві голівки (І. Цюпа). 4. Ніч розкинула над селом своє темне усипане зорями шатро (І. Цюпа). 5. Пахло жовтавим листом кленовим і бур'яном. 6. На сході ледь помітно розгортає завісу новий бадьорий ранок (Ю. Збанацький). 7. Сонце вдарило з-за лісу червоним потужним промінням на київські гори (Іван Нечуй-Левицький). 8. Я застеляю вишиту мамину скатертину.



Транспортний літак
АН-225 «Мрія»

6 Знайдіть в інтернеті інформацію про літак «Мрія». Запишіть 3–4 речення, вживаючи означення.



7 Робота в парах. Поширте речення однорідними і неоднорідними означеннями.

1. пташка летіла над будинком.
2. Розпочався ранок.
3. Поорали поле.
4. Ми відпочивали біля річки.
5. У місті вулиці.
6. Раптом пролунав телефонний дзвінок.

СЛОВНИК

відносного — viszonyító
дивовижні — csodálatos
дію — cselekvést
добробут — jólét
епітети — epithetonok
колисали — altatták
невідомі — ismeretlen
непоширеним — nem bővített
непрохідні — járhatatlan
потреба — szükség
переносному — átvitt
перстень — gyűrű
підсилює — fokozza
поширеним — bővített

присвійного — birtokos
проміння — sugarak
розрізняють — megkülönböztetik
смерека — lucfenyő
спогади — emlékek
сполученням — kombinációja
суто — teljesen
удари — ütések
унікальні — egyedi
уточнює — pontosítja
характеризують — jellemeznek
якісний — minőséges
яскраві — ragyogó

§ 68.

Розділові знаки в реченнях з однорідними членами

Írásjelek az egynemű mondatrészeket tartalmazó mondatoknál

Однорідні члени можуть бути пов'язані сполучниковим зв'язком, зокрема за допомогою сполучників сурядності, які поділяються на три групи:

1. Єднальні: і, й, та (у значенні і), ні... ні;
2. Розділові: або, то, чи, хоч;
3. Протиставні: а, але, та (у значенні але), зате, проте, однак.

Залежно від типу зв'язку між однорідними членами речення ставлять або не ставлять розділові знаки.

Кома при однорідних членах речення**Не поєднані сполучниками**

О, О, О

Жийте мирно, у любові, в згоді між собою (В. Ґренджа-Донський).

Поєднані протиставним сполучником: а, але, та (у значенні але), зате, проте, однак

О, але О

Істинне призначення людини жити, а не виживати (Джек Лондон).

Поєднані повторюваними сполучниками

і... і, та... та, то... то, або... або

то О, то О

А поет усе то грає, то щось пише на папері (Леся Українка).

Утворюють пари, з'єднані повторюваними сполучниками

О і О, О і О

Співають дзвінко сонячного дня птахи і листя, вітер і хмарини (Олег Ольжич).

Порівняйте! На онлайн-платформах усі можуть монтувати, обрізати, пришвидшувати, сповільнювати відео. О, О, О, О

На онлайн-платформах усі можуть і монтувати, і обрізати, і пришвидшувати, і сповільнювати відео. **і О, і О, і О, і О**

На онлайн-платформах усі можуть монтувати й обрізати, пришвидшувати і сповільнювати відео. **О й О, О і О**

На онлайн-платформах усі можуть монтувати й обрізати та пришвидшувати і сповільнювати відео. **О й О та О і О**

Кому НЕ ставимо:

1. Якщо однорідні члени поєднані єднальним сполучником **та (= і)**.

2. Між з'єднаними повторюваними єднальними сполучниками (і або ні), якщо вони утворюють тісну смислову єдність чи є фразеологізмами:

і сміх і гріх, і туди і сюди, ні пуху ні пера тощо.



1 Прослухайте вірш «**Блудні сини**» в електронному додатку. На слух установіть однорідні члени речення та запишіть їх у зошит. Вкажіть, у який спосіб вони з'єднані між собою.



2 Перепишіть речення, розставляючи розділові знаки. Поясніть їхнє вживання. Відтворіть схему кожного речення.

1. Сьогоднішня ніч темна тепла і тиха. 2. Часто стираються з пам'яті імена події факти з нашого життя. 3. Мені добре знайомі і ці вулиці і ці будинки і ці люди. 4. У книжці були цікаві та повчальні історії але неілюстровані. 5. Роланда зацікавила творчість закарпатського українського письменника етнографа й археолога та педагога Федора Михайловича Потушняка. 6. У творах художньої літератури розповідається про життя людини і природу про почуття думки мрії бажання і сподівання багатьох поколінь людей.



3 Перепишіть речення, виправляючи пунктуаційні помилки.

1. Ні зір, ні сонця ні весни без краю рідного немає (*Олександр Олесь*). 2. Нечутно під'їхав ззаду спинився зазирнув щоб побачити її роботу (*О. Сайко*). 3. Світ не розділений на хороших, і поганих, у кожному є і темна і світла сторона, головне в тому, яку ти вибрав — це визначає все (*Дж. Ролінг*). 4. Стояла тиха, тепла красива ніч (*Яків Баш*). 5. За тисячу років і сльози і кров народ твій пролив у неволі (*В. Гренджа-Донський*). 6. Ми маємо

право на сум, і любов, на щастя на сонце, і трави (В. Симоненко). 7. Людська рука може брати, і давати карати і милувати. 8. Справа і зліва віяло свіжістю, і ароматом води (Ю. Смолич).

Крапка з комою та тире

Крапку з комою ставимо між поширеними однорідними членами речення, особливо якщо всередині хоча б одного з них є коми:

Діждали весни — город Мотря скопала, засадила; хату вимазала, обліпила (Панас Мирний).

Тире ставимо між однорідними членами речення із безсполучниковим протиставним зв'язком (замість сполучника *а*):

Не вітер — буря над землею в замети клала білий сніг (Л. Первомайський).



Ч Прочитайте текст. Знайдіть речення з однорідними членами. Поясніть уживання розділових знаків. Перепишіть другий абзац. Підкресліть однорідні члени відповідно до їхньої синтаксичної ролі.

Закарпатський музей народної архітектури та побуту — місце, де зберігаються найцінніші предмети побуту, громадські, господарські й культові споруди мешканців етнічних груп, національних меншин і населення Закарпаття. Територія скансена на південному схилі Замкової гори обмежена замковими бастіонами та крутосхилом. Музей «Старе село» в Ужгороді офіційно почав свою роботу наприкінці червня 1970 року. Площа цього своєрідного поселення — 5,5 гектара.



З усієї області сюди привезли два десятки житлових, господарчих і культових споруд. Музей сплановано не лише як виставку народної архітектури Закарпаття, а й як невелике самотійне село. Тут встановлено церкву, дзвіницю, каплицю, школу, хати, корчму, водяний млин, кузню.

Планування повторює карту регіону. Із заходу на схід музею спочатку розташувалися садиби з рівнинних районів Закарпаття. Потім житла давніх жителів Карпат — лемків, бойків та гуцулів, також представлені будівлі етнічних угорців і румунів, що здавна проживають у регіоні.

Серед споруд — хата, збудована з великих колотих ясеневих колод 250 років тому; трикамерна хата незаможного селянина із села Довгого Іршавського району; стара хата із села Тибава зі Свалявщини; дерев'яна корчма; типова для угорців хата із чотирисхилим дахом із Вишкова (1879) на Хустщині.

Особливо цікава хата-ґражда, яка справді унікальна! Сьогодні такий тип гуцульських замкнутих дворів із приміщеннями для овець і великої рогатої худоби на Закарпатті майже не зберігся. Це єдиний архітектурний ансамбль, до складу якого входить житловий будинок і господарські будівлі. Гуцульська ґражда привезена із села Стебного на Рахівщині. Вона нагадує маленьку дерев'яну фортецю.

Скансен зачаровує кожного, хто побував тут хоча б раз у житті, адже переносить у минуле нашого краю, демонструє унікальні архітектурні пам'ятки і традиції (З інтернету).



5 Дайте відповіді на запитання.

1. Де саме розташований музей-скансен в Ужгороді?
2. Коли музей розпочав свою роботу? Яку площу він займає?
3. Що з архітектурних пам'яток різних етнічних груп Закарпаття встановлено в музеї?
4. У чому особливість планування музею?
5. Які унікальні споруди представлені в музеї?
6. У чому важливість музею?



6 Випишіть із тексту назви етнічних груп Закарпаття, а також населених пунктів, архітектура яких представлена в музеї.



7 Творче завдання. Уявіть, що ви екскурсовод у скансені. Складіть коротку розповідь (3–4 речення) про одну зі споруд музею, наприклад про ґражду або хату з Вишкова, щоб зацікавити відвідувачів.



8 Запишіть речення, доповнюючи їх однорідними членами з довідки. Поставте розділові знаки. Підкресліть однорідні члени відповідно до їхньої синтаксичної ролі. Запишіть схеми речень.

1. Відео було коротке зате ...
2. Сонце світило але ...
3. У лісі живуть як олені так і ...
4. Морозиво холодне але ...
5. Поїздка коштувала дорого проте була ...
6. Мої очі зелені а не ...

Довідка: смачне, блакитні, фазани, цікава, не гріло, змістовне, якісне.



9 Складіть 5 речень, ускладнених однорідними членами, за однією з поданих ситуацій (на вибір). Скористайтесь поданими в рамці схемами.

1. Ви хочете викласти в інстаграм нове відео про цікаву подію у вашому житті і просите поради та допомоги.
2. Ділитесь зі співрозмовником враженнями про побачений фільм.

не лише О, а й О

і то О, і то О

або О, або О

ні О, ні О

О, але

Зверніть увагу! Можливі випадки, коли в реченні є не один ряд однорідних членів, а два і більше:

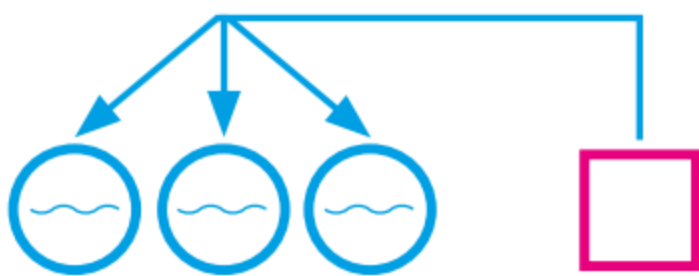
Думав про матір, про прості її заповіді, про віру в людей, віру в добро, в щирість, у любов, у посвяту заради величного й прекрасного
(Іван Багряний)

О1, О1, О1, О1, О2, О2, О2, О2, О3 й О3.

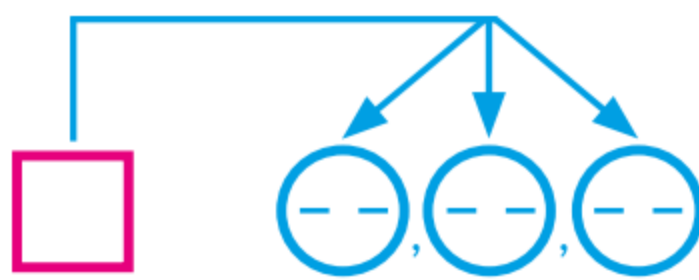


10 Складіть і запишіть речення за поданими схемами.

Який?



1.



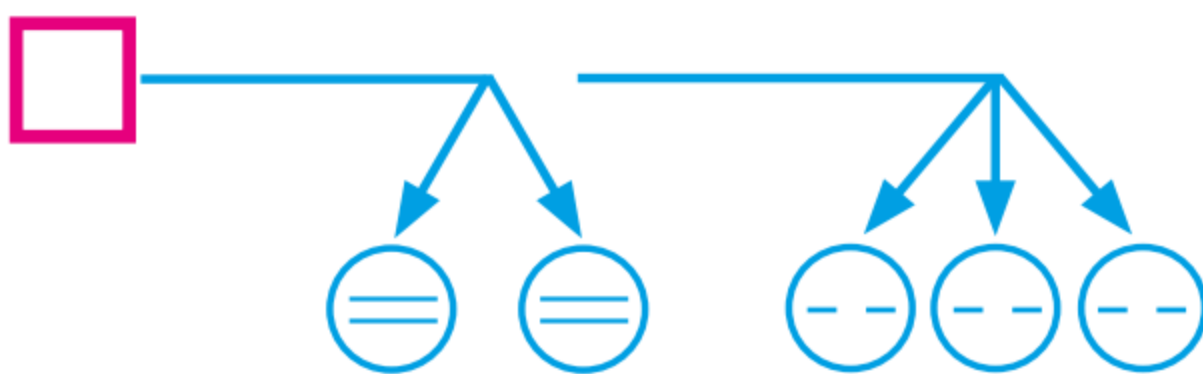
2.



3.

Що робили?

Де робили?



4.

СЛОВНИК

археолог — régész

безсполучниковий — kötőszó nélküli

етнічний — etnikai

залежно — függően

особливо — különösen

сурядності — mellérendelő

§ 69.

Узагальнювальні слова в реченнях з однорідними членами. Двокрапка і тире при узагальнювальних словах

Az általánosító szavak az egynemű mondatrészeket tartalmazó mondatokban. Kettőspont és kötőjel használata

При однорідних членах речення можуть бути узагальнювальні слова.

Узагальнювальні слова виражають загальні поняття або є родовими щодо тих понять, які називають однорідні члени. Вони можуть бути виражені займенниками (*усе, всі, ніщо, ніхто, такі, всякі та ін.*); прикметниками (*всілякі, різні та ін.*); іменниками (*овочі, фрукти, ріки та ін.*); прислівниками (*скрізь, всюди, кругом, ніде, ніколи та ін.*).

Узагальнювальні слова можуть стояти як перед однорідними членами речення, так і після них. Узагальнювальне слово виступає тим самим членом речення, що й однорідні члени:

Все зникло наче в казці: і місто, і гори, і поле, і гай (*Леся Українка*).

Якщо узагальнювальне слово стоїть перед однорідними членами речення, то голос на ньому знижуємо, а перед однорідними членами робимо невелику паузу. Якщо узагальнювальне слово стоїть після однорідних членів речення, то його вимовляємо з підвищенням голосу, а після однорідних членів тримаємо тривалу паузу.

При узагальнювальних словах уживаємо такі розділові знаки:

- якщо узагальнювальне слово стоїть перед однорідними членами, то перед першим однорідним членом ставимо двокрапку:

Ніщо не зупинить перед виходом на вулицю: ні холод, ні вітер, ні дощ.
▲: О, О, О.

- якщо узагальнювальне слово стоїть після однорідних членів, то після них ставимо тире:

Ні холод, ні вітер, ні дощ — ніщо не завадить мені вийти на вулицю.
О, О, О — ▲.

- якщо узагальнювальне слово стоїть перед однорідними членами, а після них речення продовжується, то перед однорідними членами ставимо двокрапку, а після них — тире:

Ніщо: ні холод, ні вітер, ні дощ — не завадить мені вийти на вулицю.

▲: О, О, О — .

Якщо перед однорідними членами речення стоять слова **як-от, а саме, наприклад**, то перед цими словами ставимо кому, а після них — двокрапку

Євген Чеславський, 12-річний хлопець з аутизмом, навчився грати на 10 музичних інструментах, а саме: фортепіано, електропіаніно, скрипці, акордеоні, електрогітарі, класичній гітарі, сопілці, окарині, цимбалах, домрі-контрабасі.

▲, а саме: О, О, О.



1 Прочитайте речення з відповідною інтонацією. Чим відрізняються речення у парах? Визначте однорідні члени речення та узагальнювальні слова (якщо вони є).

1. У ресторані можна замовити і стейки, і відбивні, і ребра — різні м'ясні страви. — У ресторані можна замовити різні м'ясні страви: і стейки, і відбивні, і ребра.

2. Антон любить боулінг, дартс, гандбол, петанк, пейнтбол і кіберспорт. — Антон любить різні види спорту: боулінг, гандбол, петанк, пейнтбол і кіберспорт.

3. На шкільному подвір'ї росте сосна, ялина, смерека, ялівець, модрина. — Сосна, ялина, смерека, ялівець, модрина — хвойні дерева, які ростуть на шкільному подвір'ї.



2 Доповніть речення узагальнювальними словами з довідки.

1. До м'яса доречні такі... : паприка червона мелена, базилік, орегано, майоран, часник, імбир. 2. У новому магазині «Мода і стиль» широкий асортимент... : чоботи, черевики, ботильйони, туфлі, босоніжки, сандалі. 3. Мурахи, оси, бджоли, комарі, мухи, терміти — різні... заселяли наш сад. 4. У ботанічному саду росте багато видів хвойних... , зокрема: тис, метасеквоя, кипарис болотний. 5. Барвисті весняні...: фіалки, магнолії, шафрани, дерен — першими тішать наші очі.

Довідка: рослин, квіти, взуття, спеції, комахи.



3 Доповніть речення однорідними членами.

1. Підлітки спілкуються у різних соціальних мережах: 2. ... — усе це допомогло мені у навчанні. 3. Я побував усюди: 4. Біля багатоповерхівки є автомобілі різних марок:



4 Прочитайте. Визначте однорідні члени. Випишіть речення з узагальнювальним словом після однорідних членів речення. Розставте потрібні розділові знаки.

1. Запорозька Січ дала видатних полководців, славних державних діячів Наливайка Сагайдачного Сірка Брюховецького. 2. Козаки мали чимало вогнепальної зброї мушкетів пістолів рушниць. 3. Іван Богун Данило Нечай Максим Кривоніс ці підручні гетьмана були відомі всім. 4. Готуючись створити полотно «Запорожці пишуть листа турецькому султану», Ілля Рєпін під час подорожей зобразив багато різних замальовок побуту, природи, історичних артефактів. 5. Картина «Запорожці» є для України важливою, бо вона змальовує чимало рис наших людей дух свободи, здатність сміятися в обличчя ворогу та сміливість відправити під три чорти тирана, який вважає себе страшним і всемогутнім.



Ілля Рєпін. Запорожці пишуть листа турецькому султанові



5 Перебудуйте подані речення за зразком. Підкресліть однорідні члени та узагальнювальні слова.

***Зразок.** У садах, на площах, на вулицях зацвіли тюльпани. У садах, на площах, на вулицях — всюди зацвіли тюльпани. Тюльпани зацвіли всюди: у садах, на площах, на вулицях. Усюди: у садах, на площах, на вулицях — зацвіли тюльпани.*

1. Туристи за тиждень підкорили Говерлу, Бребенескул, Піп Іван, Петрос. 2. У Хусті, Виноградіві, Ужгороді, Мукачевому, Перечині та Лумшорах цвітуть сакури. 3. На першому уроці чудово працювали Яків, Сашко, Тимур.



6 Складіть перелік необхідних предметів, а також продуктів, напоїв до святкування дня народження. Використайте речення з однорідними членами та узагальнювальними словами.

СЛОВНИК

вживання — használat

картина — kép

пауза — szünet, megállás

підкорили — meghódították

подорож — szabadság

полководець — hadvezér

свобода — szabadság

соціальні мережі — közösségi oldalak

узагальнювальні — általánosító

хвойні дерева — tűlevelű fák

Виконай вправи
в інтерактивному
електронному додатку
<https://is.gd/PiRkYv>



ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Які речення називаємо ускладненими?
2. Які члени речення є однорідними?
3. Назвіть ознаки однорідних членів речення. Наведіть приклади.
4. Назвіть типи зв'язків однорідних членів речення.
5. Чи є однорідними такі сполучення слів, як *дивитися не надивитися, і вдень і вночі, ні риба ні м'ясо*?
6. За допомогою яких сполучників виражаємо смислові зв'язки між однорідними членами речення?
7. Чим відрізняються однорідні означення від неоднорідних? Наведіть приклади.
8. Коли між однорідними членами ставимо кому?
9. Поясніть, що таке узагальнювальні слова.
10. Розкажіть про вживання розділових знаків при узагальнювальних словах.
11. Знайдіть однорідні члени речення та охарактеризуйте їх:
Струмок вибігає з гущавини лісу, впадає в озеро, потім, по другім боці озера, знов витікає й губиться в хащах (*Леся Українка*).

§ 70.

Вставні слова, сполучення слів, речення*A közbevetett szavak, szókapcsolatok, mondatok*

Вставними є слова (словосполучення, речення), які грама-тично не пов'язані із членами речення і виражають ставлення мовця до висловленого, його оцінку, характеризують спосіб оформлення думки тощо.

Ти на мене пилинці не дозволила б, **мабуть**, упасти (Є. Летюк).

Вставний компонент іноді може бути виражений реченням.

Або, як кажуть у нас у Чорнухах, вихвалявся гриб гарною шап-кою, та що з того, коли під нею голови нема... (В. Шевчук).

Порівняйте! Сьогодні пишемо контрольну роботу.

На жаль, сьогодні пишемо контрольну роботу.

На щастя, сьогодні пишемо контрольну роботу!

Вставні слова не є членами речення.

Вставні слова, словосполучення на письмі завжди відокремлюємо розділовими знаками. Неважливо, де при цьому вони розташовані в реченні — у кінці, на початку чи в середині. Найчастіше відокремлюємо комами:

На щастя, синоптики передають сонячну погоду.

Сьогодні, за даними синоптиків, цілий день світитиме сонце.

Якщо вставні слова і речення виражають додаткові повідомлення чи зауваження, то їх виділяють **дужками** або **тире** (рідше).

У всьому світі **(не секрет!)** зростає наш авторитет (С. Олійник).

Свято садіння столітнього дерева — так учні називають дуб — у школі стало традицією (В. Сухомлинський).



I Прочитайте текст. Визначте вставні слова. Яку роль вони відіграють у реченнях?

Кажуть, що українець співає цілий рік і цілий вік. Так, **мабуть**, нам від Бога дано. Було заборонене слово, **письмо**, **чіпляли** до нашої культури те, що їй було невластиве. Але нація збереглася, безперечно, завдяки майже півмільйонному пісенному вінку, у який була завітчана Україна. На щастя, добрі, щирі, талановиті люди не перевелися



серед нас. Авжеж, немає сірих непомітних людей, кожен має свою душу. А в кожній душі, здається, свій чутливий світ.

(За журналом)



2 Спишіть речення. Вставте відповідне слово чи словосполучення з довідки. Підкресліть головні та другорядні члени речення.

1. Але йому, ..., і на думку не спало, що такі мандри автомобілем можуть зле скінчитися (Я. Гашек). 2. Бо зараз не чесні люди бій ведуть, а, ..., ті, що не працювати, а грабувати хочуть (У. Самчук). 3. Особливо коли вони чогось хотіли від мене, а бабця не контролювала ситуації, бо саме виходила на веранду, ..., приготувати для них какао (Ю. Андрухович). 4. Я почав робити те, що, ..., могло дати користь народові (Остан Вишня). 5. Люди, ..., не ушкоджені — встигли сховатись у бомбосховищі (О. Романчук). 6. ..., ніколи не було так темно, як в оці перші затемнені ночі (Олесь Гончар). 7. Моя робота, ..., цілком захопила мене (Б. Бойчук). 8. ..., певний час мені довелося збирати про вас інформацію без вашого відома.

Довідка: здається, на мою думку, на жаль, на диво, проба́че, на щастя, ма́буть, напри́клад.



3 Прочитайте речення, дотримуючись правильної інтонації. Назвіть вставні речення та з'ясуйте їхню роль. Прокоментуйте розділові знаки.

1. Він виявив бажання (доволі неприємне для мене) вхопити мене за ногу замість привітання (М. Рильський). 2. За вікном — з гори було видно — шуміло, вирувало залите сонцем місто (С. Скляренко). 3. І вже потім (їхав чи йшов кудись, зустрічався з кимсь чи працював) мимоволі згадувалося дерево горобини у зоряному багатстві (За Є. Гуцалом). 4. Ще малим — і шести не минуло мені — на майдан повела мене мати за руку (О. Підсуха). 5. Співак Макс Барських (справжнє прізвище Микола Бортник) придумав собі сценічне ім'я під час участі у проєкті «Фабрика зірок». 6. В щирім серці, в чесних грудях — вірю, знаю! — квіти є (В. Симоненко). 7. До речі, учитель української мови та літератури дав мені й чисто українське ім'я «Олесь» (доти я звався просто Сашком). (Олександр Олесь). 8. Там батько, плачучи з дітьми (а ми малі були і голі), не витерпів лихої долі... (За Т. Шевченком).

За значенням вставні слова і словосполучення можна поділити на такі розряди:

1. Вставні слова і словосполучення, що виражають модальну оцінку мовцем міри реальності повідомлюваного (впевненість, невпевненість, передбачення, можливість, неможливість, вірогідність, сумнів тощо):

безсумнівно, безумовно, звичайно, ймовірно, можливо, мабуть, здається, напевно, очевидно, либонь, без сумніву, зрозуміло, правда, безперечно, може, може бути тощо

2. Вставні слова і словосполучення, що виражають почуття (радість, здивування, співчуття, застереження тощо) мовця у відповідь на повідомлення:

на щастя, на жаль, як на біду, як на зло, як на гріх, як навмисне, нівроку, шкода, на радість, на диво тощо

3. Вставні слова і словосполучення, що привертають, активізують увагу співрозмовника:

чуєте, чуєш, знаєте, дивись, дивіться, бач, бачите, погодьтесь, повірте, уявіть собі, майте на увазі, зверніть увагу, прошу вас, даруйте, між нами кажучи тощо

4. Вставні слова і словосполучення, що вказують на джерело повідомлення:

кажуть, як кажуть, повідомляють, за висловом..., на думку..., на мою думку, по-моєму, по-твоєму, по-нашому, по-вашому, за теорією..., на погляд... тощо

5. Вставні слова і словосполучення, що допомагають упорядкувати думки, пов'язати їх між собою, вказати на послідовність викладу:

по-перше, по-друге, нарешті, з одного боку, до речі, між іншим, навпаки, наприклад, отже, словом, значить, виявляється, зокрема, зрештою, повторюю, насамперед, виходить тощо

6. Вставні слова і словосполучення, що виражають емоційність вислову, підкреслюють його експресивність:

даруйте, пробачте, легко сказати

7. Вставні слова і словосполучення, що вказують на оцінку міри того, про що йдеться, а також на міру його звичайності:

найбільше, найменше, у крайньому випадку, буває, бувало
тощо

8. Вставні слова і словосполучення, за допомогою яких робиться висновок, встановлюється зв'язок із попередньою думкою:

отже, взагалі, словом, значить, виходить, навпаки



4 Прочитайте речення, знайдіть у них вставні слова, словосполучення чи речення. Поміркуйте, до якої групи за значенням вони належать. Скористайтесь даними з таблиці.

1. Але чим усе це скінчилось, на жаль, я так і не встиг побачити (*І. Роздобудько*). 2. Вже почалось, мабуть, майбутнє... (*Л. Костенко*). 3. Обряд, з одного боку, інсценізує минуле, а з іншого боку, програмує майбутнє (*За М. Ткачем*). 4. Ну а ви, я бачу, здружилися (*М. Трублаїні*). 5. Мій учитель дивився нам завжди в очі своїм щирим, як мені здається сьогодні, відвертим поглядом (*М. Рильський*). 6. Вишивкою, за свідченням Геродота, був прикрашений одяг скіфів (*А. Ярещенко*). 7. А мати Сібіл, між іншим, не сама — вона має й сина; вродливий, певно, хлопець! (*О. Вайльд*).



Убрання скіфів



5 Користуючись таблицею, доберіть замість крапок вставні слова зі значенням, вказаним у дужках. Запишіть утворені речення, розставляючи потрібні розділові знаки.

1. ... (*невпевненість*) завтра краща буде погода. 2. Він сьогодні поповнив рахунок, батьки ... (*послідовність викладу думок*) дали йому гроші. 3. ... (*указує на джерело повідомлення*) проблема була не в тому, що ти казала, а в тому — як. 4. Цього року ... (*почуття незадоволення*) ціни на все ростуть. 5. Голос у телефоні ... (*виражають упевненість*) належав Кароліні з 8-А. 6. ... (*привертає увагу співрозмовника*) інстаграм встановлює обмеження для облікових записів неповнолітніх! 7. Ти бачила тільки його фото і листувалась ... (*робить висновок*) не

знаєш, як він насправді виглядає. 8. ... (почуття задоволення) не було жодних сумнівів: наша команда перемогла.

Порівняйте!

На мою думку, потрібно уникнути конфлікту.

Ви ніколи не звертаєте увагу на мою думку.

Зверніть увагу! Ніколи не бувають вставними: **адже, навіть, принаймні, нібито, все-таки, неначебто.**

Сполучники **однак** і **проте** виконують функцію вставних слів лише всередині речення. Якщо ці слова стоять на початку речення, вони є сполучниками й комами не виділяються:

Він ні в чому не зізнався, однак ув'язнили його на 10 років.

Його, однак, ув'язнили на 10 років.

Порівняйте!

Вставні слова (виділяємо комами)	Члени речення (не виділяємо комами)
Можливо, візит із Космосу був, ми просто ще не знайшли його слідів? (І. Мозговий)	Полетіти в космос — це дорого, але можливо.
Видно, було вже пізно, бо ніде по хатах не світилося (Панас Мирний).	Не стало видно ні неба, ні землі ... (Панас Мирний)



6 Розставте, де потрібно, пропущені розділові знаки.

1. Ні здається момент не дуже добрий, треба мабуть подождати (В. Винниченко). 2. Між іншим ці книжки до ваших послуг пане професоре і ви можете вільно користуватися ними (Ж. Верн). 3. Справді протягом деякого часу кілька кораблів зустрічали на морі «якусь величезну річ» (Ж. Верн). 4. Бачу ти й справді побожний єгиптянин... (Б. Прус). 5. Здавалось, дівчинку привів весняний вітерець (Оксана Сайко). 6. І раптом який жах! виявилось, що човна на місці не було (О. Копиленко). 7. Перебування в Києві уяви собі багато дало мені для п'єси (О. Довженко). 8. Може це правда, а може людська фантазія творить нову легенду про велику любов (В. Симоненко). 9. Людський організм може самотійно боротися з хворобами (В. Дрозд).



7 Прочитайте діалог. Визначте, чим ускладнені репліки. Установіть за допомогою значення вставних слів і словосполучень.

— Батьку, я не можу знайти свій телефон. Скажи, будь ласка, ти не бачив його?

— Ні, синку, не бачив. Може, я передзвоню тобі, а ти шукатимеш, де дзвонить?

— На жаль, це не допоможе, тому що телефон на беззвучному.

— Слухай, телефон можна знайти за допомогою різних сервісів чи програм. Наприклад, на сайті [android.com](https://www.android.com) за допомогою електронної адреси можна визначити розташування смартфона.

— Справді, варто спробувати. Дякую, тату, ти мені дуже допоміг.

— Радий тобі допомогти, сину!



8 Напишіть два діалоги, використовуючи речення зі вставними словами та звертаннями.



9 Прослухайте текст в електронному додатку. Прочитайте текст. Знайдіть вставні слова.

МОЄ БАЧЕННЯ МАЙБУТНЬОГО

У своєму майбутньому, безсумнівно, я бачу багато можливостей і викликів.

По-перше, я планую завершити навчання, оскільки освіта, на мою думку, є основою для досягнення успіху. У мене є намір продовжити навчання в університеті, наприклад, вивчати нові технології та іноземні мови. Це відчинить мені двері до різних кар'єрних шляхів, тому я старанно працюю над своїми навичками.

По-друге, я мрію подорожувати, адже світ такий великий і цікавий! Я б, наприклад, хотів відвідати різні країни, ознайомитися з їхньою культурою та традиціями. Можливо, навіть зможу жити за кордоном деякий час. Також, як я сподіваюся, знайду гарну роботу, яка принесе мені задоволення та дасть змогу реалізувати свої амбіції.

Упевнений, що зусилля та прагнення допоможуть мені досягти бажаного майбутнього.

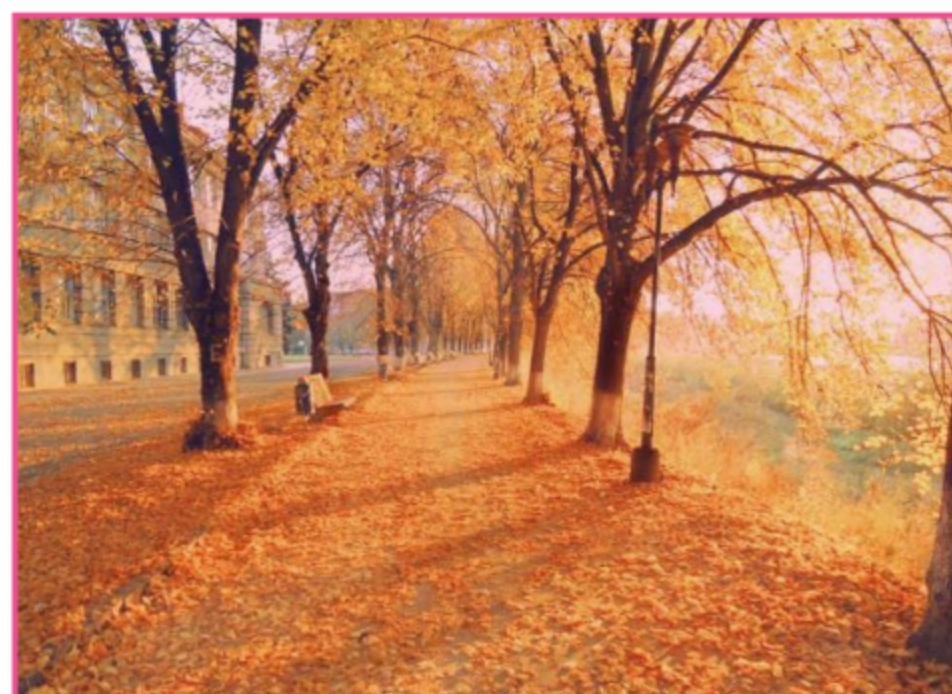


10 Напишіть, яким ви бачите своє майбутнє. У реченнях вживайте вставні слова різних за значенням груп.



11 Прослухайте текст в електронному додатку. Прочитайте його. Доповніть окремі речення (на вибір) вставними словами.

Особлива родзинка міста Ужгород — липова алея, що є найдовшою в Європі — більше двох кілометрів. Вона простяглася двома рядами вздовж набережної річки Уж. Квітучі дерева тут засадили чеські ботаніки 1928 року. Тоді на алеї було 300 дерев. Зараз деякі засохли або їх пола-



мали, а окремі вирубали. Залишилися 191 липа, а також 4 туї та 2 дуби. Була спроба висадити кілька саджанців лип на тих ділянках, де давно не росли дерева, однак деякі з них зламали.

Липова алея — улюблене місце для прогулянок. І не дивно, адже шість сортів лип зацвітають один за одним з травня по липень. Цвітіння кожного сорту триває приблизно два тижні, тому насолоджуватися ароматом запашних квітів можна упродовж тривалого часу.

За легендою, під одним із липових дерев чеські біологи сховали капсулу з посланням майбутнім поколінням. Поки що ніхто не знає її точного розташування.



12 Прослухайте текст в електронному додатку. Прочитайте його. Знайдіть вставні слова (словосполучення, речення). До якої групи за значенням вони належать?

СВІТЛИЙ ПОНЕДІЛОК — ПОЛІВАНКИ

Великдень, без сумніву, вважають родинним святом, тому в перший день ніхто не ходить у гості. Проте наступного дня, у Світлий Понеділок, а після цього й у вівторок, хресні матері, або, як їх іще називають, маточки, дарують своїм похресникам крашанки і писанки. З цього моменту всі ходять одне до одного в гості!

У понеділок на Великдень без зупинки б'ють усі церковні дзвони. Щороку тільки на це свято подзвонити у дзвони можуть усі молоді парубки. А ще, кажуть, якщо на Пасху постояти під дзвоном, то здоров'я буде міцним увесь рік!

Також існує традиція, що до Великодня кожен має купити собі обновку. Це пов'язано з пробудженням природи, весною, оновленням усього живого. На Закарпатті в кожному селі і місті святкова служба проходить і в понеділок, після якої віряни обходять церкву три рази з хоругвами — це прекрасна можливість для незаміжніх дівчат показати усім свою обновку. А вже після служби, за традицією, відвідують хресних батьків, дідусів і бабусь, щоб виявити свою повагу.

Понеділок на Великдень називають Обливаним, або Поливаним. За давньою традицією, хлопці поливають дівчат водою, хоча сьогодні частіше — парфумами. Молоді панночки можуть віддячити парубкам тим самим у вівторок.

(З інтернету)

<https://tinyurl.com/mr23s89k>



13 Дайте відповіді на запитання.

1. Чому Великдень вважають родинним святом?
2. Які подарунки хресні матері дарують своїм похресникам у Світлий Понеділок?
3. Хто може дзвонити у дзвони під час Великодніх свят?
4. Яка традиція пов'язана з оновками перед Великоднем?
5. Що хлопці роблять у Світлий Понеділок, а дівчата можуть зробити у вівторок?



14 Напишіть коротке есе (орієнтовно 1–1,5 сторінки) про те, чому важливо зберігати сімейні традиції. Зосередьтеся на значенні Великодня та традицій, пов'язаних із цим святом.



15 Творче завдання. Придумайте власну сімейну традицію, яку ви хотіли б започаткувати на Великдень. Опишіть, що це за традиція, які дії вона охоплюватиме і чому вона важлива для вашої сім'ї.

СЛОВНИК

виклад — gondolatmenet
 висновок — következtetés
 відокремлюємо — elkülönítjük
 вірогідність — valószínűség
 впевненість — bizonyosság
 зв'язок — kapcsolat
 невпевненість — bizonytalanság

передбачення — előrejelzés
 підсумки — összegzés
 послідовність — sorrend
 прискорений — gyorsított
 розряди — kategóriák
 ставлення — hozzáállás
 сумнів — kétség

§ 71–72.

Речення зі звертаннями, вставними словами

Megszólítást tartalmazó mondatok

Звертання. Розділові знаки при звертаннях

A megszólítás. Írásjelek használata



I Послухайте усмішки. Прочитайте твори Юрія Шипа. Знайдіть звертання. Яку роль вони відіграють у реченні? Визначте, якими частинами мови вони виражені.

ПОХВАЛИВСЯ

Мати ледь не плаче
(дивиться в корзину):
— Тут я мала жуйок пачку!..
Ти не бачив, синку?..

Ніжно пригортає:
— Пожував, рідненький?
— Що ви? Я ковтав їх,
Мамочко, ціленькі!

РОЗУМНИК

Журисть батько строго
Забудька Панаса:
— Голову для чого
Маєш ти на в'язах?

А синок до нього:
— Як для чого, татку?
Голова для того,
Щоб носити шапку!

БІДА БЕЗ ОДЯГУ

У зимовий день у парку
Поцікавилась Марися:
— Чом така тут студінь, Марку?
— Бо дерева роздяглися!

Звертання — це слово або група слів, що називають особу, а іноді неживий предмет, до якого звертається мовець:

Живи, Україно, живи для краси (Олександр Олесь).

Основна функція звертання — привертати увагу того, до кого звертаються, до повідомлення.

Найчастіше звертання виражаємо іменником у кличному відмінку. Інколи ним можуть бути слова, що належать до інших частин мови, ужиті в значенні іменника:

За мене не бійтеся, рідненькі (В. Малик).

Запам'ятайте! Звертання не є членами речення та не утворюють з іншими членами речення словосполучень.

Види звертань за будовою

Непоширені

(виражені одним словом)

Заграй же нам пісню вчорашню, друже (Марійка Підгірянка).

Поширені,

(виражені кількома словами)

Мій друже Ковалю, затягнемо пісню (М. Матола).



2 Прочитайте речення, дотримуючись правильної інтонації. Знайдіть звертання. Визначте, чим вони виражені.

1. Де ви, сини мої? Чи діждуся вас? (А. Шиян). 2. Південний краю! Як тепер далеко лежиш від мене ти! (Леся Українка). 3. Вийди, вийди, Іванку, заспівай нам веснянку (Народна творчість). 4. Я дружина твоя, я козачка твоя, пане полковнику мій синьоокий (Н. Галковська). 5. Краю мій, колиско пісні й танцю! (С. Пушик). 6. Моя любове! Я перед тобою (Л. Костенко). 7. Грайте, грайте голосніше, скрипки і цимбали! (С. Жупанин). 8. Не хилися, червона калино, маєш білий цвіт. Не журися, слава Україні, маєш вільний рід (С. Чарнецький).



3 Виразно прочитайте речення. Попрацюйте в групах: **перша група** — назвіть речення з поширеними звертаннями, **друга** — з непоширеними. Поясніть розділові знаки при звертаннях.

1. Ой прийди, прилинь ти, яснее сонце, то я тебе пущу та й через віконце (Нар. тв.) 2. Зоре моя вечірняя, зійди над горою, поговорим тихесенько в неволі з тобою (Т. Шевченко) 3. Гей, Орфею, небораче! Де ти змандрував від нас (Леся Українка) 4. Любіть свою Вітчизну, діти (М. Рильський) 5. Грай же, коханий, благаю! (Леся Українка). 6. Ти вже вільна, моя Україно (В. Сосюра). 7. Ось тут, мушу зазначити, любий читачу, Ідея Іванівна абсолютно не має рації (М. Гримич). 8. Кобзарю, знаєш, нелегка епоха оцей двадцятий невідомий вік (Л. Костенко). 9. Зброє моя, послужи воякам краще, ніж служиш ти хворим рукам (Леся Українка).

10. Громадяни, прошу заходити, скоро почнеться вистава (А. Дімаров). 11. Зараз, синку, зараз подивишся зблизька (Г. Тютюнник). 12. Ти мене більше не любитимеш, старший брате, бо я не наймогутніший дракон у вашому будинку (К. Штанко).

На письмі звертання виділяємо комами. Проте якщо звертання стоїть на початку речення і його вимовляємо з окличною інтонацією, то після нього ставимо знак оклику, а наступне слово в такому разі пишемо з великої букви:

Життя моє! Дозволь тебе любити (А. Стеценко).

Якщо слова **о, ой** підсилюють звертання, перетворюючись на частку, то після них перед звертанням кому не ставимо:

Ой дядечку, не кажіть тільки мамі! (В. Ладижець).

Ой ти гілко, гілко вербова! (Народна творчість).

Інші вигуки відділяємо від звертання комами:

Ой, Панасе, Панасе, як тепер будемо жити? (М. Стельмах).



4 Перепишіть речення. Визначте звертання. Яке воно за будовою? Поставте пропущені розділові знаки.

1. Як тебе не любити Києве мій (Д. Луценко). 2. Та годі тобі репетувати друже! (Т. Манн). 3. Старий сину будеш як усе знатимеш (Панас Мирний). 4. Чого це Марійко твої кури увесь огорог обсіли? (М. Стельмах). 5. Все все я вам бабусю покажу і все вам розкажу (Остап Вишня). 6. Спи ж мій малесенький пізній бо час (Леся Українка). 7. Ой зійди зійди ти зіронько вечірняя (Нар. тв.). 8. «Ох голово ти моя мила!» — каже Сомко (П. Куліш). 9. Ой повій вітре з глибокого яру (Нар. тв.). 10. Бий, бий, бий, барабане! (Гео Шкурупій).



5 Спишіть мікродіалоги. Слова в дужках поставте у кличному відмінку.

1 мікродіалог

- Привіт, (Марія)! Куди ти йдеш?
- Привіт, (Давид)! Я іду на автобусну зупинку. Чому ти питаєш?
- Мені теж туди треба.
- Тоді ходімо разом!

2 мікродіалог

- (Марк), принеси мені, будь добрий, ручку.
- Так, (пані вчителька). Я вже несу.

3 мікродіалог

- (Галина Петрівна), куди ми поїдемо на канікулах?
- Розповім завтра, (Сергій).

4 мікродіалог

- Алло, (мама)! Я після уроків хотів би піти гуляти з друзями. Ти не проти?
- (Іван), у тебе багато домашніх завдань. Крім того, о 19:00 йдемо в гості до твоїх хрещених батьків.
- (Дорога та рідна моя матуся), обіцяю, буду недовго і домашні завдання швидко зроблю.
- Ну добре, (син). Іди, погуляй трішки. Будь удома вчасно!

Кличний відмінок		
Рід	Називний відмінок	Кличний відмінок
чоловічий	- □ пан, брат, Іван друг, Бог — г-ж юнак — к-ч	-е пане, брате, Іване дру ж е, Бо ж е юна ч е
	-о Петро, Павло	-е Петре, Павле
	- □ Андрій, Сергій, учитель	-ю Андрію, Сергію, учителю
	- □ син, дід, тато, дядько	-у сину, діду, тату, дядьку
жіночий	-а мама, дочка, по- друга, викладачка	-о мамо, дочко, по- друго, викладачко
	-я бабуся, Галя, Наталя	-ю бабусю, Галю, Наталю
	-ія Софія, Марія	-іє Софіє, Маріє
середній	місто, сонце	місто, сонце



6 Перебудуйте речення за зразком так, щоб іменники у називному відмінку (підмети) стали звертаннями. Розставте потрібні розділові знаки.

***Зразок:** Оленка гарно виступила на змаганнях. — Оленко, ти гарно виступила на змаганнях.*

1. Літній дощик ласкаво полив квіти та дерева. 2. Друзі поспішали на літак. 3. Мрії часто супроводжують мене. 4. Суворі ріки Черемош кидається на гострі прибережні скелі. 5. Чудова українська пісня стає більш популярною. 6. Козак спав міцним сном.



7 Запишіть подані слова і сполучення слів у кличному відмінку. З чотирма на вибір складіть речення так, щоб ці слова були то підметами, то звертаннями. Утворені речення запишіть.

директор

Олександр Дмитрович

подруга

однокласники

сонце

країна

дід

брат

Аліна Йосипівна

друг

вчителі



8 Складіть діалог на тему «**Моє хобі**», «**Мій улюблений фільм**». Використайте мінімум два звертання.



9 Запишіть речення, розставляючи потрібні розділові знаки при звертаннях, вставних словах і словосполученнях, однорідних членах. Підкресліть однорідні члени відповідно до їхньої синтаксичної ролі.

1. Найгірше Івановичу коли звинувачують невинну людину. 2. Ти ж мабуть знаєш, що під Крутами з тисячами ворогів билися кілька сотень молодих хлопців. 3. Напевне та особа й щоденник у себе тримає. 4. Юрко побачив просто перед собою кімнату круглий стіл і трьох чоловіків. 5. Словом, це безцінні свідчення очевидця й учасника того бою. 6. Бульдог спершу посунув за ним та враз завмер зиркнув на злочинців примружив око і повернувся. 7. Пес на диво послушався. 8. Тому паничу гімназисте краще не встрявай у сумнівні справи.

(З творів А. Кокотюхи)

СЛОВНИК

відіграють — játszának (szerepet)

звертання — megszólítás

колиско — bölcső

окличною інтонацією —
felkiáltó hangsúllyal

похвалився — dicsekedett

роздяглися — levetkőztek

Виконай вправи
в інтерактивному
електронному додатку
<https://is.gd/vP89EE>

**ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ**

1. Які члени речення можуть бути однорідними?
2. На яке питання відповідають однорідні члени речення?
3. Як можуть поєднуватися однорідні члени?
4. Якими розділовими знаками відокремлюємо однорідні члени?
5. Що таке ряди однорідних членів?
6. Поясни, що таке узагальнювальні слова.
7. Як позиція узагальнювального слова щодо однорідних членів речення впливає на розділові знаки між ними?
8. Що називаємо звертанням? З якою метою звертання використовують в усному та писемному мовленні?
9. Які бувають звертання за будовою? Наведіть по 2 приклади кожного виду.
10. Як виділяємо звертання в усному мовленні та на письмі?
11. Що таке вставні слова (словосполучення, речення)?
12. На які групи за значенням поділяємо вставні слова?
13. Яка роль вставних слів у мовленні?
14. Чи можуть звертання і вставні слова бути членами речення?
15. Чим вставні словосполучення і речення відрізняються від вставних слів?
16. Розкажи про розділові знаки при вставних словах, словосполученнях, реченнях.
17. Чим ускладнено речення?
Дорога моя хрещена мамо, дякую тобі, що навчила мене приймати складні рішення, цінувати труднощі, які зроблять мене сильнішою / сильнішим, адже, як кажуть у народі, життя прожити — не поле перейти.

§ 73.

Речення з відокремленими членами. Розділові знаки при відокремлених членах речення

Kiemelt mondatrészek a mondatban. Írásjelek használata kiemelt mondatrészeknél

Відокремлення — це смислове та інтонаційне виділення членів речення для посилення їхнього значення.

Відокремленими членами речення найчастіше бувають другорядні члени речення (додатки, означення, прикладки, обставини):

На світі все знайдеш, крім рідної матері (Народна творчість).

Люди йдуть — веселі, дужі (В. Коломієць).

Не нагодувавши коня, далеко не заїдеш (Народна творчість).

Жив на Дніпрі Тарас, на прізвище Сторчак (П. Куліш).

В усному мовленні відокремлені члени речення виділяємо інтонацією (паузами) та вимовляємо повільніше, ніж основний текст, а на письмі — комами (інколи — тире):

Яковенко, не ризкуючи більше розсідатися на палубі, як базарна перекупка, нахилився і, стрибаючи на одній нозі, став стягати з другої чобіт (П. Загребельний).

Зверніть увагу! У середині речення відокремлюємо з обох боків парними знаками.



I Прочитайте речення з відповідною інтонацією. Якими членами речення є виділені слова? З'ясуйте, яку додаткову інформацію вносять у їхній зміст відокремлені члени.

1. У лісі бродив туман, **підзолочений сонячним промінням** (Гр. Тютюнник).
2. Розгойдане море, **вже брудне й темне**, наскakuвало на берег і покривало скелі (М. Коцюбинський).
3. **Стурбована**, стояла біля вікна княгиня (С. Склярєнко).
4. А там далеко, **край степу**, мріє Чорне море (Іван Нечуй-Левицький).
5. Сторож, **несучи снідання**, стукнув дверима (Панас Мирний).
6. **Піднявшись на перевал**, усі завмерли (І. Фремов).
7. Купався не раз там Богдан, **стрибаючи з хлопчиками зі скелі в ласкаву дніпровську воду** (Олесь Гончар).
8. Я вже говорив, що, **на відміну від моїх звичайних батьків**, Ромчині були бізнесмени (В. Нєстайко).
9. Сьогодні не існувало нічого, **окрім його дочки** (В. Дрозд).



2 Прочитайте. Уставляючи, якщо потрібно, пропущені літери, спишіть речення у такій послідовності: спочатку речення з відокремленими означеннями, потім — із відокремленими обставинами, відтак — із відокремленими додатками. Підкресліть відокремлені члени відповідно до їхньої синтаксичної ролі.

1. Спрямувавш..сь до в..ршини, мат..меш с..редину.
2. Усе на світі м..нає, окрім любові. 3. Не любить сер..це, не бачачи краси. 4. Похи..ки друзів, за винятком зради, ми повинні зносити або виправляти. 5. Багато хто, не маючи сили щось ..робити, не вірит.., що можуть те інші. 6. На дубі, що пох..лився до води, сидів Орел.

(За Г. Сковородою)



3 Підкресліть відокремлені члени речення і поясніть, чому вони відокремлені розділовими знаками.

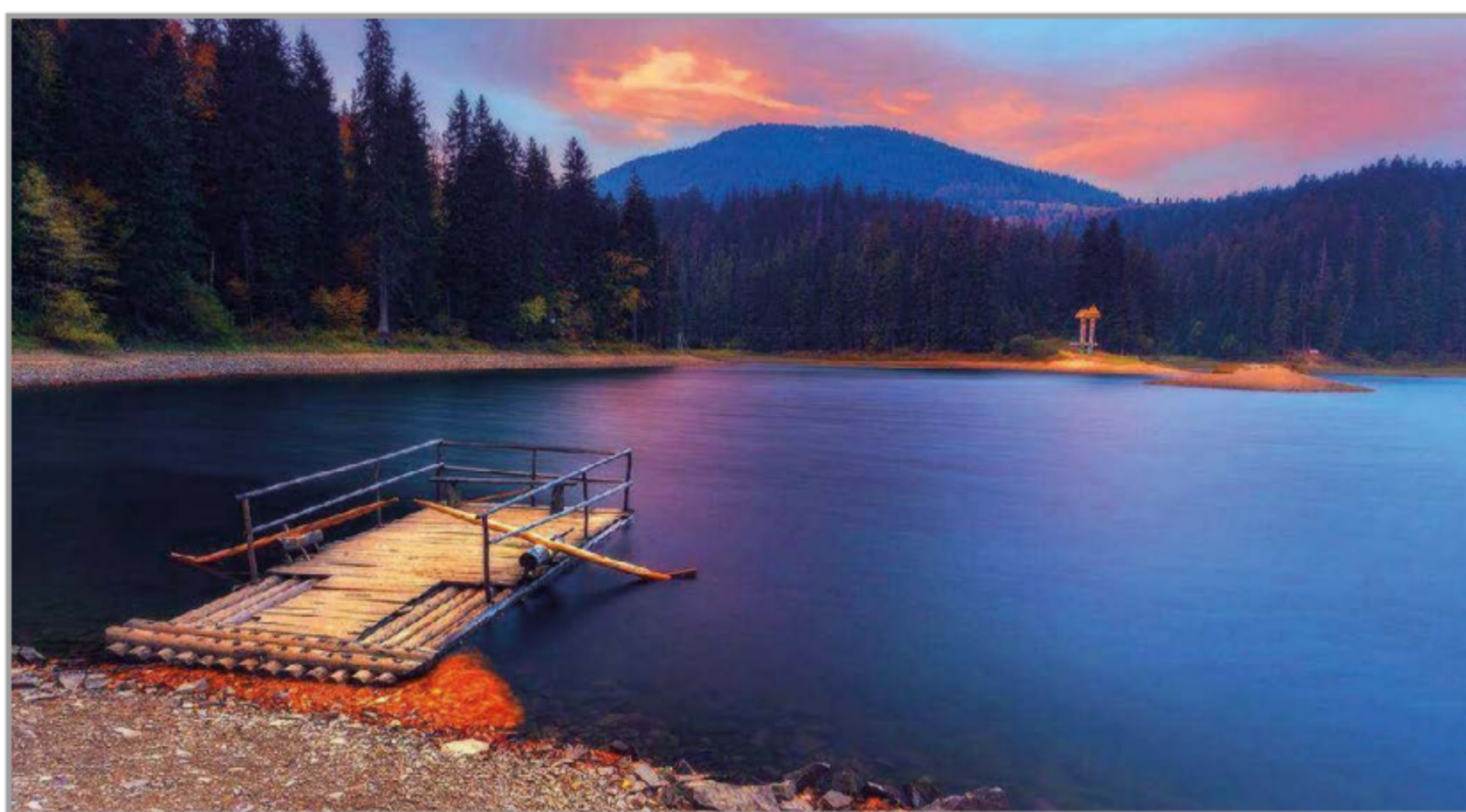
1. Вона стояла, **зіщулена від холоду**, і чекала на автобус.
2. Листя, **засипане снігом**, укрило землю білим килимом.
3. **Говорячи про науку**, ми завжди згадуємо її важливість для майбутнього.



4 Допишіть речення з легенди, доповнивши їх відокремленими членами речення з довідки.

У давні-давні часи у цих місцях, ... , вільно жили богатирі, полювали, розводили худобу. Але чомусь вони страшенно вимирали, доки не залишився один-єдиний з-поміж них, Заговкли мисливські голоси. По здобич Синевир ходив тепер сам,

Єдиною втіхою була для нього донечка Чіла, а найбільшою гордістю — білий бик. Але усемогутні боги обрали собі цей куток землі, ..., своїм осідком і повернулися до богатиря непривітним обличчям.



Озеро Синевир

..., Синевир із полювання і не застав ні Чіли, ні бика. Довго блукав темними лісами, врешті, ..., сів на камінь і не зводив очей із блискучого місця на болоті. Потім устав і, ..., кидав туди, де загинули ті, кого найбільше любив. Коли виривав величезний камінь, ударив із-під скелі могутній струмінь води і, ..., поніс до болота. За хвилю котловина наповнилася водою, богатир зник, і лише могила, ..., залишилася островцем серед щойно утвореного озера.

***Довідка:** Повернувшись із полювання, на ймення Синевир, геть стомлений, підхопивши Синевира, усіма забутий, біля великого болота, сумно повертаючись додому, з велетенською силою ламаючи каміння і близькі скелі, накидана богатирем.*



5 Розгляньте серію кумедних картинок на тему карантину на Закарпатті, яку презентувала «Наша файта» 2020 року. Колективно опишіть їх, використавши відокремлені члени речення.



6 Доберіть (з інтернету, художніх творів) п'ять прикладів речень із відокремленими членами. Поясніть уживання розділових знаків.

СЛОВНИК

бродив — járkált
виділення — kiemelés
дужі — erőteljes
інтонаційне — hangsúlybeli, intonációs
кумедні — humoros
нахилився — lehajolt
палуба — fedélzet

перевал — hágó
посилення — megerősítés
скеля — szikla
сміслові — jelentésbeli
сонячне проміння — napfény
сторож — őr
стурбована — aggódva
чобіт — csizma

§ 74.

Розвиток мовлення**Beszédkésztség fejlesztése**

I Прослухайте текст та виконайте тестові завдання до нього в електронному додатку.

МОЯ УЛЮБЛЕНА СПРАВА

Подорожі — це моя найбільша пристрасть. Кожна нова поїздка для мене — це можливість вийти за межі звичного життя та зануритися в інші культури. Мені подобається досліджувати нові міста, куштувати місцеву їжу та спілкуватися з людьми, які мають різний досвід і світогляд. Кожна поїздка приносить незабутні враження і дарує важливе для мене відчуття свободи.

Крім того, саме подорожі допомагають мені рости як особистості. Я вчусь адаптовуватися до нових умов, вирішувати щось просто зараз і відкривати нові горизонти. Чи це самотня подорож, чи в компанії друзів, кожен момент стає частиною моєї історії. Завдяки подорожам я не лише пізнаю світ, а й глибше розумію себе, отримуючи нові спогади, які залишаються зі мною назавжди.



2 Дайте відповіді на запитання.

1. Чому автор любить подорожувати та які відчуття отримує під час своїх подорожей?
2. Які подорожі допомагають автору вчитися нового?
3. Які цікаві речі автор хоче дізнатися про інші культури?
4. Які спогади з подорожей є для автора найприємнішими?



Виконай вправи
в інтерактивному
електронному додатку
<https://is.gd/LnfEjb>

СЛОВНИК

адаптуватися — alkalmazkodni

відчуття свободи —
szabadságérzet

гнучкість — rugalmasság

горизонти — látóhatárok

зануритися — belemerülni

захоплення — érdeklődés, rajongás

незабутні враження —
felejthetetlen élmények

основа — alap, ok

особистість — személyiség

подорожі — utazások

пристрасть — szenvedély

самотня подорож — egyedüli
utazás

світогляд — világnézet

справа — dolog, tevékenység

§ 75.

Розділові знаки при відокремлених означеннях*Írásjelek használata kiemelt jelzőknél*

Означення відокремлюємо комою, якщо:

1. Означення стосується особового займенника:

Тихий і спокійний, він не любив фестивалів.

2. Поширене означення (прикметниковий або дієприкметниковий зворот) розташоване після означуваного слова:

І раптом побачив далекі гори, залиті радісним сонцем
(М. Коцюбинський).

3. Означення відділені від означуваного слова іншими членами речення:

Срібним маревом повиті, коло сіл стоять тополі
(Леся Українка).

4. Означення мають додаткове обставинне значення (умови, причини та ін.):

Наляканий громовицею, кінь тихенько заіржав
(М. Стельмах).

5. У реченні є два означення або більше, які стоять після означуваного слова. перед яким уже є залежне від нього означення: Стояла темна ніч, холодна, вітряна (Є. Гуцало).

Кому не ставимо, коли:

1. Два означення, які виражені дієприкметниковими зворотами, з'єднані сполучником і (й):

На підвіконні стоять квіти,
куплені восени і привезені з різних куточків району.

2. Поширені означення, виражені дієприкметниковими зворотами, стоять перед означуваним іменником і не мають додаткових обставинних відтінків значення:

Стоять налиті сонцем дні (М. Луків).

Якщо відокремлене означення має виразне експресивне значення, то його можемо виділяти за допомогою тире:

Іду по землі — молодій, аж травневій (Г. Світличний).

Порівняйте!

Можна повернути товар, куплений в інтернеті.

Куплений в інтернеті товар можна повернути.

Товар, куплений в інтернеті, можна повернути.



1 Прочитайте вголос речення, відповідно інтонуючи відокремлені означення. Зверніть увагу на вживання розділових знаків. Поясніть їх.

1. Сповнений любові, я йду по вулиці вузькій (*В. Сосюра*).
2. Надворі зненацька сипнув дощ — рівний, теплий, рясний (*Яків Баш*).
3. Схвильована словами Івана, Оксана мовчала (*А. Головка*).
4. І зброя на воякові — прегарна, блискуча, без найменшої плямки або цятки (*Н. Королева*).
5. Як я, бідна, тут горюю, прийди, подивися (*І. Котляревський*).
6. Вузькі, низенькі трамвайні вагончики скригикають, похитують нас, колесують ранковою вулицею (*О. Гученко*).
7. Ясні, охоплені багрянцем гори стояли до самого небокраю (*Олесь Гончар*).
8. Незвична музика біла, безголоса живе, тремтить на одній ноті (*Є. Гуцало*).
9. У глибоких долинах, зелених від винограду і повних сизої імлі, тіснились кам'яні громади, рожеві від вчорашнього сонця (*М. Коцюбинський*).



2 Перепишіть речення, укажіть означення. З'ясуйте, якого слова стосується кожне з них, чим виражене. Підкресліть відокремлені означення.

Напередодні свята дівчата і молодиці йдуть рвати запашне зілля. У неділю люди вдягали святкове вбрання. Дівочі голівки уквітчані барвінком і чебрецем. Розвиваються по вітру різнокольорові стрічки, вплетені в коси. У руках кожної дівчини букетик, складений з полину, барвінку і любистку. Дівчата одягнені у білі сорочки. Парубки, перетягнені червоними, зеленими й синіми поясами, ступають поважно. Жінки похилого віку ідуть скромно.

(За О. Воропаєм)



3 Спишіть речення, розставте пропущені розділові знаки. Підкресліть означуване слово як відповідний член речення.

1. Наснились сині проліски мені, і я щаслива плакала ввісні (*І. Христенко*).
2. Мокрі стомлені але радісно усміхнені ми входимо в ліс (*М. Стельмах*).
3. Оточена зеленим шумовинням в кущах розлогих дикої тернини стоїть похила хата лісникова (*А. Малишко*).
4. І настав довгожданий ранок теплий та про-

зорий (*Яків Баш*). 5. Лагідний і м'який від природи вихор був твердий у своїх переконаннях (*І. Чендей*). 6. Дівчина бачила там життя залите світлом своєї юності (*Олесь Гончар*).



4 Зі словосполучення в дужках утворіть означення, переписіть речення у двох варіантах: у першому варіанті означення стане відокремленим, а в другому — не відокремленим.

***Зразок.** Алея (обсадити сакури) розташована недалеко від мого будинку. — Алея, обсаджена сакурами, розташована недалеко від мого будинку. Обсаджена сакурами алея розташована недалеко від мого будинку.*

1. Яблуня (посадити декілька років тому) зацвіла і цієї весни.
2. Друзі швидко витратили гроші (отримати від батьків).
3. Туристи поїхали в місто Виноградів (заснувати в X–XI столітті)
4. Перстень (покрити білим золотом) подарували мені хрещені батьки.
5. Край городу милується молода груша (її обліпив білий цвіт).
6. Журавлі (зігріло лагідне сонце) піднялися високо в небо.



Сакури в м. Виноградів



5 Доповніть речення поширеним або непоширеним відокремленим означенням.

1. Подув холодний вітер.
2. Ми не боялися грому.
3. Квитки в кіно залишили в машині.
4. Він часто ходить у спортзал.
5. Документи надіслали мені на електронну адресу.
6. Жителі міста чекають на новий автобус.
6. Яблуні вже зацвіли в нашому саду.

СЛОВНИК

дієприкметниковий зворот —
melléknévi igeneves fordulat
означуване слово — jelzett szó
особовий займенник —
személyes névmás
оточена — körülvelt
повернути — visszaadni

поширене — bővített
причини — ok
радісно усміхнені — örömtelien
mosolygók
стомлені — kimerült
умови — feltétel

§ 76.

Відокремлені прикладки*A kiemelt értelmező jelzők*

Відокремлена прикладка — це іменниковий зворот, який у реченні є різновидом означення.

Поширені та непоширені прикладки відокремлюємо комами, якщо:

1. Прикладка стосується особового займенника:

Колись давно він, **Гриць**, не раз задивлявся в синє бездонне небо (*І. Цюпа*).

2. Прикладка поширена і стоїть після означуваного іменника (часто власної назви):

До матері на наболілі груди вклонивсь Михайло, **ще молодший син** (*М. Бажан*).

3. Приєднується словами *або, на ім'я, на прізвище, родом, походженням, на ймення, так званий, як-от, а саме, тобто, або (тобто), чи (тобто), наприклад, зокрема, особливо та ін.*:

У Сквирі лікар був, **на прізвище Рушилов** (*М. Рильський*).

4. Прикладка приєднується до означуваного слова за допомогою сполучника як і має додатковий відтінок причини:

Ти, як кращий знавець історії, з легкістю підготуєш доповідь про історичне минуле нашого краю.

Увага! Не відокремлюємо прикладки, які разом зі словом як указують на інші додаткові відтінки, відповідають на питання «у ролі кого?», «у ролі чого?»:

Соняшник як декоративна рослина прикрашає кімнату.

Прикладку переважно відокремлюємо комами. Однак для підсилення інтонаційного виділення, якщо прикладка має уточнювальне значення або додатковий обставинний відтінок, у середині або в кінці речення можемо відокремлювати за допомогою тире:

Падало, падало листя — золоті сльози осені (*М. Стельмах*).
Мандрівник вічний — невблаганний час — іде вперед, його не зупинити (*Л. Дмитерко*).



1 Прочитайте, виділяючи інтонацією відокремлені прикладки. Перепишіть речення. Визначте поширені та непоширені прикладки, підкресліть їх відповідно до синтаксичної ролі. З'ясуйте, якого слова вони стосуються.

1. А він, орел, шумить, клекоче, мов людям розказати хоче про поєдинок у яру (*Т. Шевченко*). 2. Урочисто вишикувалася проспектами зелена варта каштанів — почесна варта весни (*Олесь Гончар*). 3. Із тебе, першої моєї вулиці, почав я відкривати білий світ (*В. Тарасенко*). 4. Людський хлопець, дядька Лева небіж, Лукаш на імення (*Леся Українка*). 5. Нема без кореня рослини, а нас, людей, — без батьківщини (*М. Чернявський*). 6. Це їхній син — Ілля — не вижив у тій аварії (*О. Радущинська*). 7. Як рибалка, я повинен бути людиною поважною і розсудливою (*Ю. Збанацький*).



2 Прочитайте речення. Знайдіть відокремлені прикладки. Поясніть уживання розділових знаків.

У селі Клішківці Хотинського району Чернівецької області 28 січня 1951 року народився Леонід Каденюк, перший космонавт незалежної України. За його польотом у космос схвильовано стежила мати, колишня вчителька. Про випробування, які довелося пройти, перш ніж досягти мети, згадує пані Віра Каденюк, дружина космонавта. З 19 листопада до 5 грудня 1997 року Леонід Костянтинович здійснив політ на «Колумбії» — американському транспортному космічному кораблі. Леонід Каденюк перший підняв у космос державний символ України — блакитно-жовтий прапор.

(З інтернету)



Леонід Каденюк
з іншими
астронавтами
місії «STS-87»
у Космічному центрі
імені Ліндона
Джонсона, NASA,
вересень 1997 року



- 3** Прочитайте речення, визначте синтаксичну роль виділених слів. З двох речень утворіть одне з відокремленою прикладкою (за зразком).

***Зразок:** Петро — найкращий кухар. Ми змагалися за перемогу в кулінарному шоу з Петром, найкращим кухарем.*

1. Пес Патрон — український **собака-винюхувач** вибухівки. Він став дуже популярним. 2. Давид — **капітан** команди. Ми часто обговорювали стратегію гри з Давидом. 3. Ірина Петрівна — учителька музики. Вона організувала рок-гурт разом з учнями та ученицями 8 класу. 4. Дочка Ярослава Мудрого Анна викликала повагу сучасників, бо була дуже освічена. Анна — королева Франції. 5. Пісні Артема Пивоварова миттєво стають хітами та посідають перші рядки рейтингів. Артем Пивоваров — прогресивний український музикант і виконавець.



Пес Патрон



- 4** Перепишіть речення, розставляючи пропущені розділові знаки. Підкресліть відокремлені прикладки як члени речення.

1. У літописців є найстрашніша зброя замовчування (П. Загребельний). 2. Гей, був на Січі старий козак на прізвище Чалий (Народна творчість). 3. Вечірня зірка далека невідома красуня алмазно світить з неба (Олесь Гончар). 4. А в небі бриніли завзяті співці весняні незримі жайворонки (С. Черкасенко). 5. Несподівано рано зацвів нарцис крихітне сонечко з візерунчатою червоною окрайкою (В. Дрозд). 6. Командує нами староста на прізвище Гришуха худощокій суворий з лиця дитбудинківець (Гр. Тютюнник). 7. У південних степах утворилися солончаки неродючі солоні ґрунти. 8. Із Любечем давньоруським містом пов'язані долі багатьох князів (М. Тищенко). 9. Навколо Сонця рухається хмара дуже маленьких планет астероїдів.

СЛОВНИК

бриніли — zúgtak
власна назва — tulajdonnév
додатковий відтінок —
kiegészítő árnyalat
іменниковий зворот — főnévi
fordulat

різновид — változat
синтаксична роль — mondattani
szerep

§ 77.

Відокремлені додатки

A kiemelt tárgy

Відокремлені додатки, виражені іменниками з прийменниками **крім, окрім, опріч, замість, за винятком, зокрема, особливо, на відміну від** та інші, — це синтаксичні конструкції, які мають значення долучення, залучення або заміщення одного предмета іншим:

За винятком баби Оришки, малий Чіпка нікого не любив (*Панас Мирний*).

На письмі відокремлені додатки виділяємо **комами**:

1. Непоширені і поширені додатки зі значенням долучення, заміщення, що починаються словами **крім, особливо, замість, за винятком, навіть** та інші. Вони поєднуються з іменником у родовому відмінку:

Усі, за винятком Бойчука, здивовано дивились на свого шкіпера (*М. Трублаїні*).

2. Непоширені і поширені додатки з уточнювальним значенням, які починаються словами **тобто, або, а саме, так званий**:

Одна із улюблених козацьких страв — це куліш, тобто густа пшоняна каша з м'ясом, яку готували в казанах під час походів.

3. Додатки з приєднувальним значенням, при яких стоять слова **та й, зокрема, причому, крім** та інші:

Хлопець отримав на НМТ досить високі бали з усіх предметів, зокрема з математики.

Зверніть увагу! Додаток не відокремлюємо, якщо прийменник **замість** можна замінити прийменником **за**:

Я це зроблю замість неї. На території залишили собаку замість охоронця.



I Прочитайте речення. Яку роль у них виконують виділені словосполучення? Поясніть відповідь, використовуючи подані відомості.

1. **На відміну від безплідних кучугур**, земля тут така, що могла б усе родити (*Олесь Гончар*). 2. І ніхто того не чує, не знає й не бачить, **крім Марка маленького** (*За Т. Шевченком*).

3. Особливе місце в літературі для дітей посідає поезія, **зокрема для наймолодших читачів** (В. Бичко). 4. А я не знаю нічого ніжнішого, **окрім берези** (Леся Українка). 5. Проте через кілька секунд він знову крадькома зиркнув на чужинців, **зокрема на Івана Семеновича** (В. Владко). 6. Не хочу я нікого за невістку, **опріч Мотрі** (Іван Карпенко-Карий). 7. Та Даруся знає: **окрім як з татом**, вона вже ні з ким у житті не заговорить (М. Матіос).



2 Прочитайте речення, правильно інтонуючи їх. Знайдіть у реченнях відокремлені додатки. Поясніть умови їхнього відокремлення.

1. Нікого тут нема, крім мене й господині. 2. Усе, крім риби, він на світі занедбав... (М. Рильський). 3. На лівобережжі, замість верб і чагарників, видно темні смуги (За М. Стельмахом). 4. Замість майстерні художника, Тарас опинився на панській кухні (П. Федченко). 5. У мальовничому селі Криворівня Франко написав багато художніх творів, зокрема «Великий шум» і «Терен у лузі». 6. Усупереч очікуванню селян, письменник був простим і доступним. 7. Він працював постійно, за винятком тих годин, коли ходив у ліс по гриби. 8. Крім І. Франка, у цьому затишному куточку Верховини неодноразово бували М. Коцюбинський, Леся Українка, В. Стефаник та інші.



Криворівня — село на Гуцульщині



3 Спишіть речення, розставляючи, де потрібно, пропущені розділові знаки. Підкресліть відокремлені додатки.

1. До наших днів дійшло тридцять промов філософа Демосфена зокрема найвідоміша — про жінок (В. Молдован).
2. Кожній людині властиво помилятися але нікому крім

дурнів не властиво бути впертим у помилці (*Аристотель*). 3. Замість квіток шаблі виблискують у долині (*П. Тичина*). 4. Усі інші мешканці джунглів були його ворогами за винятком власного племені (*Е. Барроуз*). 5. Ніхто з живих істот крім людини не піде на смертельний ризик заради істини (*Р. Іванчук*). 6. У невеличкій кімнаті крім стола засідань стояла шафа з книгами та документами (*В. Кучмук*). 7. Шматочки мармуру на вулицях Помпеї колись служили замість ліхтарів (*Л. Дмитренко*). 8. Окрім усього Сократ не вельми шанує самого себе (*Ю. Мушкетик*).



4 Утворіть із двох речень одне з відокремленим додатком, використовуючи слова з довідки.

***Зразок:** Емілії подобалися усі предмети. Не любила вона тільки фізику. — Емілії, крім фізики, подобалися усі предмети.*

1. Учні та учениці 8 класу поїхали на екскурсію. Ерік єдиний із класу, хто не захотів їхати.

2. Руслан запросив своїх родичів у гості. Марта і Марко теж були запрошені.

3. Музику Артема Пивоварова часто описують як «електронний рок» або «електропоп». Альона Савраненко читає і виконує реп.

4. Туристи відвідали всі термальні басейни Закарпаття. Термальні чани у селі Лумшори їх не зацікавили.

***Довідка:** окрім, на відміну від, зокрема, за винятком, крім.*



Артем Пивоваров



Альона Альона



5 Складіть і запишіть речення, використовуючи подані сполучення слів як відокремлені додатки. Поясніть розділові знаки.

За винятком моїх знайомих

Крім смартфона

Особливо фентезі

На відміну від сусіда

Навіть сусіди



6 Поєднайте відокремлені додатки з реченнями, яких вони стосуються. Запишіть утворені речення, розставляючи розділові знаки. Підкресліть відокремлені додатки.

Початок

1. Подруга дала кілька важливих порад...
2. Вони швидко йшли вулицями, але за рогом побачили багатоповерхівки...
3. Її погляд, спрямований удалечінь, не знаходить нічого...
4. Після смачного сніданку діти пішли прогулятися, але раптово почався дощ, тому повернулися всі швидко...
5. На березі річки вона почувалася спокійно і затишно...
6. Моя подруга готує багато страв...

Продовження

- А. крім зеленуватого острівця молоденького лісу.
- Б. за винятком Михайлика.
- В. на відміну від гамірного і метушливого міста.
- Г. особливо щодо одягу під час походу в гори.
- Ґ. зокрема їй подобається пекти різноманітні тістечка.
- Д. замість великого парку із затишними алеями.

СЛОВНИК

взамін — helyett, cserébe
 замість — helyett
 заміщення — helyettesítés
 опріч — kivétel
 прийменники — előjárósók

§ 78.

Відокремлені обставини*A kiemelt határozó*

Відокремлені обставини — це виділені за допомогою інтонації та розділових знаків члени речення, що виконують функції різних обставин.

Відокремленими обставинами бувають:

дієприслівники

прислівники

прийменниково-відмінкові форми іменників

порівняльні звороти

дієприслівникові звороти

Найпоширенішим видом відокремлених обставин є дієприслівниковий зворот.



I Прочитайте речення. Пригадайте, який член речення називають обставиною. Визначте обставини в поданих реченнях. Поставте до них питання. Чим вони виражені?

1. Хлопці стояли тихо, наче й не дихаючи. 2. Цю вулицю в центрі, за традицією, досі називають Каштановою. 3. На світанку, разом з сонцем, прокинулися і галасливі горобці. 4. Раптом він засміявся, і так щиро, що аж мені смішно стало (За М. Ткачем).

Обставину відокремлюємо комами, якщо вона виражена:

1. Дієприслівниковим зворотом, незалежно від позиції в реченні:

Він ішов, швидко поглядаючи на номери вагонів (Гр. Тютюнник).

2. Одиначним дієприслівником, якщо він вказує на додаткову дію або час, умову, причину цієї дії:

А той ворог тебе, не шукаючи, знайшов (Б. Лепкий).

3. Іменниками зі словами **незважаючи на, починаючи з, закінчуючи**: **Починаючи із середи, буде дощова погода.**

4. Дієприслівником або дієприслівниковим зворотом, що приєднується словами **мов, немов, наче, ніби**:

Свіжим вітром день сміється, ніби кличучи до себе (М. Губко).

Зверніть увагу!

Відокремлюємо непоширені й поширені обставини зі значенням уточнення, якщо вони стоять після означуваного слова:

Звідси, з біленької селянської хатки, рушила у світи творчість народної художниці (Олесь Гончар).

За бажанням автора можна також відокремлювати обставину, виражену іменником з прийменниками **всупереч, наперекір, завдяки, внаслідок, за умови, у зв'язку з, відповідно до**:

У зв'язку з певними обставинами, Віктор не зміг приїхати вчасно на роботу.

Не відокремлюємо комами:

1. Одиничні дієприслівники, що означають спосіб дії і своїм значенням наближаються до прислівника:

Співають ідучи дівчата (Т. Шевченко).

2. Дієприслівникові фразеологічні звороти **сидіти склавши руки, бігти висолопивши язика, бігти не чуючи землі під ногами** тощо:

Нащадки графа Раймунда і маркіза де Монфоро не сиділи склавши руки (О. Романчук).

3. Дієприслівниковий зворот, утворений однорідною з невідокремленою обставиною (з'єднані сполучниками **і (й), та**):

Учень читав швидко і не задумуючись про зміст тексту.

4. Дієприслівник чи зворот, який розпочинає підсилювальна частка **і**: **І працюючи він постійно озирався.**



2 Прочитайте речення. Знайдіть відокремлені обставини. З'ясуйте, чим вони виражені, яких слів стосуються. Поясніть розділові знаки.

1. Тихо стоять верби, журливо схиливши свої віти над водою (А. Шиян). 2. Підеш собі зажурившись гаєм по долині

(Т. Шевченко) 3. Мокрий асфальт світився, відбиваючи вогні фар (О. Радущинська). 4. Неподалік, підпираючи сосну й схрестивши на грудях руки, стояв, усміхаючись, Ігор (Дара Корній). 5. Тримаючи в руках скрипку, людина не здатна зробити погане (Г. Сковорода). 6. Сікач, незважаючи на свою чималу вагу й короткі ноги, дуже прудко бігає (Остан Вишня). 7. Зваривши обід і подавши на стіл, Маруся заливалася слізозоньками (Г. Квітка-Основ'яненко). 8. Дівчата зачіпали Миколу, жартуючи (Іван Нечуй-Левицький).



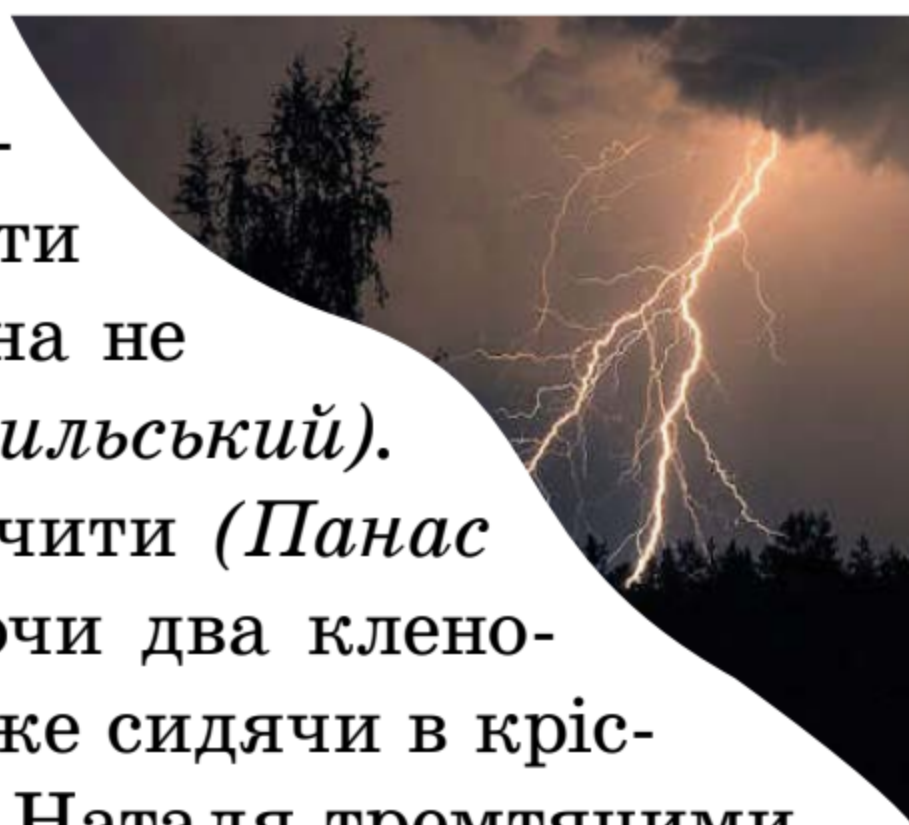
3 Прочитайте речення. Знайдіть відокремлені обставини. Чим вони виражені (дієприслівниками, дієприслівниковими зворотами, прислівниками, іменниками з прийменниками, порівняльними зворотами)? Поясніть використання розділових знаків.

1. Він стояв, захоплено слухаючи музику. 2. Вона йшла, важко дихаючи, через всю вулицю. 3. Ми, незважаючи на дощ, вирушили в подорож. 4. Вони працюють, не відриваючись від справ. 5. Прийшов, ховаючи обличчя від сонця, у темному капелюсі. 6. Читаючи вголос вірші, вони змогли поділитися своїми почуттями.



4 Спишіть речення, розставляючи розділові знаки. Зверніть увагу на умови відокремлення обставин. Усно поясніть, якими правилами ви керувалися.

1. Грім сердито гупає дахівкою світу затуляючи зорям шлях до землі (Дара Корній). 2. Я міг працювати не втомлюючись (О. Довженко). 3. Вона не звикла сидіти склавши руки (М. Рильський). 4. Чіпка вибившись із сил приліг спочити (Панас Мирний). 5. Плавню кружляли падаючи два кленових листки (К. Пісоцький). 6. Пишу вже сидячи в кріслі не лежачи (Леся Українка). 7. Пані Наталя тремтячими руками налила склянку чаю і розплюскуючи по дорозі подала студентові (М. Коцюбинський). 8. Микола все стояв похнюпившись (Іван Нечуй-Левицький). 9. Дівчинка помовчала перебираючи в думках свої потаємні мрії (О. Радущинська).





5 Складіть речення, використовуючи дієприслівникові звороти або інші види відокремлених обставин. Поясніть використання розділових знаків у цих реченнях.

Повернувшись з роботи

Ідучи в магазин

Вона йшла

Діти граючись на майданчику

... не покладаючи рук.



6 Прочитайте. За поданим зразком виправте помилки у реченнях з відокремленими обставинами, вираженими дієприслівниковим зворотами. Відредаговані речення запишіть.

***Зразок:** Розливши випадково молоко, Оксану вигнали з кухні. — Коли Оксана випадково розлила молоко, її вигнали з кухні.*

1. Наближаючись до лісу, нас налякав грім. 2. Дочитавши захопливу книгу, уже настала ніч. 3. Замітаючи двір, несподівано сяйнула блискавка. 4. Минаючи міську браму, годинник пробив шосту годину. 5. Купуючи телевізор, у нас виникли сумніви.



7 Уважно прочитайте подані речення з обставинами. Перепишіть їх, виправляючи пунктуаційні помилки. Поясніть.

1. Перед нами, розкинувшись серед хлібів відкрилося село (Б. Харчук). 2. Стомившись від напливу вражень білий кінь Шептало нашорошив вуха і сторожко скосив очі (В. Дрозд). 3. Чемпіонат України з мотокросу унаслідок несприятливих умов, перенесли на тиждень. 4. Співали пташки славлячи, весну (О. Довженко). 5. Княгиня, не сідаючи за стіл усе ходила слідом за дівчатами. 6. Бійці сиділи певний час, задумавшись (Олесь Гончар). 7. Він був настільки переляканий, що мчав, не переводячи духу. 8. Не чуючи ніг, дітлахи втікали від сердитого сусіда.

СЛОВНИК

внаслідок — következtében
найпоширеніший —
legelterjedtebb
наперекір — ellenére
незалежно — függetlenül

підсилювальна частка —
nyomatékosító részecske
прийменниково-відмінкові
форми — előjárós ragozott
formák
умови — feltételek

§ 79.

Відокремлені уточнювальні члени речення

Pontosító szerepű kiemelt mondatrészek

Уточнювальними є члени речення, які конкретизують, пояснюють зміст попередніх членів речення, звужуючи або обмежуючи їхнє значення. Вони відповідають на питання: *а де саме? а коли саме? а як саме? хто саме?* тощо. Уточнювальний член речення стоїть безпосередньо після слова, яке він уточнює:

Колись, давненько вже (коли саме?), поїхав я навесні до одного мого доброго приятеля (*Остан Вишня*).

Уточнювальні члени речення бувають поширені й непоширені.

Уточнювальним може бути будь-який член речення — і головний, і другорядний, але найчастіше — обставина місця й часу:

На краю села, над самою дорогою, ріс каштан, світився їжакуватими плодами (*Є. Гуцало*).

Уточнювальний і уточнюваний член речення виконує ту саму синтаксичну функцію, тобто є одним членом речення:

Унизу, між крутими скелями, в'ється маленька річечка Уж.

Уточнювальне значення мають члени речення зі словами *тобто, себто, а саме, чи, або, наприклад, особливо, навіть* тощо:

Книжки за старих часів, **тобто в XVII–XVIII століттях,** продавали у друкарнях (*В. Шевчук*).

На письмі уточнювальні члени речення завжди відокремлюємо **комами (або тире)**, а в усному мовленні виділяємо **інтонацією**.

Зверніть увагу!

- ✓ Ніколи не буває уточнення до прислівника **десь**, який вказує на невизначеність місця:

Десь на околиці міста дзвінко торохкотіли трамваї.

- ✓ Якщо обставини різні за значенням, то кому між ними не ставимо:

(коли?) **Серед ночі (де?) над степом** ані хмаринки (*В. Підмогильний*).



1 Прочитайте виразно речення. Назвіть уточнювальні члени речення. Визначте, до яких груп вони належать — поширених або непоширених. З'ясуйте їхню синтаксичну роль.

1. Отут, в низькій цій хатині, моя любов жила колись (А. Малишко). 2. Це було літом, у жнива (М. Коцюбинський). 3. Колись, у моєму дитинстві, яблука були солодші (А. Фарион). 4. Там, далеко на Вкраїні, сяє сонечко ясне (П. Грабовський). 5. На позолоченій яхті прибув принц-регент, майбутній король Британії (О. Довженко). 6. Небо над головою було прозоре, голубуватого відтінку, схоже на ріку в повінь (Ю. Мушкетик). 7. І водночас бриніла бандура, ця українська арфа (Олесь Гончар). 8. Улюблена гра дітей у дворі, футбол, зібрала багато глядачів.



2 Доповніть речення уточнювальними обставинами з довідки. Утворені речення запишіть, розставляючи потрібні розділові знаки.

1. Унизу ... розташувалося старе місто (Р. Іваничук). 2. У суботу прокинулись пізніше 3. Там ... ще розкошувало сонце (І. Цюпа). 4. Сніданок відбувається в саду ... надзвичайним краєвидом на бухту й океан (О. Довженко). 5. Наступного дня ... до матері приїхав син із далекого села (В. Сухомлинський). 6. Калину, ..., садили біля воріт. 7. Перекладати Микола Лукаш почав рано,

Довідка: на горах, між вінком горбів, ще в шкільні роки, годині о десятій, надвечір, біля будинку серед квітів, священний для українців кущ.



3 Перепишіть речення, розставляючи пропущені розділові знаки при відокремлених уточнювальних членах. Визначте їхню синтаксичну роль, підкресліть їх.

1. Під синім склепінням високого неба розкинувся широкий аж до самого обрію степ (Ю. Бедзик). 2. Людям хотілося жити себто творити. 3. Десь у середині зими наприкінці січня — на початку лютого прокидаються ранні квіти. 4. Морозник або сніжна троянда квітне і взимку (За А. Волковою). 5. Щоб привернути увагу Галі, Котигорошко порадив Вітькові заспівати їй любовну пісню, тобто серенаду (В. Чемерис). 6. Стежка підіймалася ще вище на саму гору під якою западав Чорний яр (В. Врублевська).



4 Складіть і запишіть речення, використовуючи подані слова й словосполучення як уточнювальні члени речення. Як наголошуємо виділене слово?

о 8-й ранку

особливо біля піцерії

у долині

тобто до середи

за скелями

на видному місці



5 Уявіть, що ви організовуєте концерт вашого улюбленого гурту. Напишіть оголошення, вживаючи уточнювальні члени речення (день, число, місяць, рік, точний час, місце).

СЛОВНИК

давненько — régen

друкарня — nyomda

звужуючи — szűkítve

їжакуватий — sündisznó szerű

каштан — gesztenye

обмежуючи — korlátozva

перш за все — mindenekelőtt

приятель — barát

уточнювальні — pontosító

Самостійна робота
в інтерактивному
електронному додатку
<https://is.gd/PIETsn>



ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Які члени речення можуть відокремлюватися?
2. Яку функцію виконують відокремлені члени речення?
3. Як виділяють відокремлені члени речення у вимові та на письмі?
4. За яких умов відокремлюємо означення?
5. Коли відокремлюємо прикладки?
6. Які слова зазвичай вживаємо, щоб відокремити додатки?
7. Чим виражені відокремлені обставини?
8. За яких умов відокремлюємо обставини?
9. Що таке відокремлені уточнювальні члени речення?
10. Наведіть 4–5 прикладів речень із відокремленими уточнювальними членами.
11. Знайдіть у реченні відокремлені члени речення, визначте їхню синтаксичну роль.

Там, на зеленій лавці, обкладеній дерниною, сперши голову на руки, сидить білява панночка (М. Коцюбинський).

§ 80.

Розвиток мовлення

Beszédkésztség fejlesztése



I Прослухайте тексти-загадки в електронному додатку. Визначте, хто ким працює. Зверніть увагу на слова-фемінітиви. Що ви про них знаєте? Чи є вони в угорській мові?

В українській мові фемінітиви мають дуже давню історію. Вони є у творах давньоруської літератури, у староукраїнських пам'ятках XVI–XVIII століть, у словниках початку XX століття. Фемінітиви позначають жінок за різноманітними характеристиками — роль у родині, національність, професія, посада, сфера діяльності. Вони можуть бути парним відповідним поняттям чоловічого роду:

вчитель і вчителька, продавець і продавчиня.

В українській мові є понад 13 суфіксів, за допомогою яких можна утворити фемінітиви. Найбільш часто вживаними є **-к-**, **-иц-**, **-ин-** та **-ес-**. Під час творення фемінітивів від іменників чоловічого роду діють такі правила:

- ✓ якщо можемо утворити слово за допомогою суфікса **-к-**, то утворюємо: **актор — акторка**;
- ✓ якщо з **-к-** не вдається, тоді вдаємось до **-ин-** чи **-иц-**: **фахівчиня, службовиця**;
- ✓ до іншомовної основи додаємо **-ес-**: **баронеса, поетеса**;
- ✓ фемінітиви можуть утворюватися і за допомогою закінчення **-а**: **чергова**.

Зверніть увагу! Фемінітиви утворюємо тільки від іменників-істот.



2 Утворіть фемінітиви від поданих слів за допомогою суфіксів **-к-**, **-иц-**, **-ин-**, **-ес-** чи закінчення **-а**. Перевірте утворені слова за онлайн-словником фемінітивів. Запишіть парами.

інспектор

видавець

лідер

клоун

керівник

журналіст

лікар



3 Напишіть, ким стали, стануть або хочуть стати ці люди. Утворіть у разі потреби фемінітиви від поданих у довідці слів, користуючись наведеними правилами.

***Зразок:** Петро захоплювався математикою і завжди хотів навчати дітей. Він став учителем.*

1. Марія вивчала право в університеті. Вона стала
2. Ліза обожнювала тварин і завжди хотіла допомагати їм. Вона хоче стати
3. Данило любив малювати будинки і креслити плани. Тепер він працює
4. Оксана любила літати і мріяла допомагати пасажирам. Вона стала
5. Ігор із дитинства добре розумівся на грошах і фінансах. Він мріє стати
6. Тетяна завжди любила фотографувати природу. Вона хоче працювати

***Довідка:** ветеринар, архітектор, банкір, юрист, фотограф, стюардеса.*



4 Використовуючи подану інформацію, напишіть, хто, ким і де працює. Запишіть відповіді, виправляючи помилки у вживанні фемінітивів.

***Зразок:** Ганна, вихователька, дитячий садок. — Ганна працює вихователькою в дитячому садку.*

1. Олег, інженер, будівельна компанія.
2. Ірина, лікар, клініка.
3. Сергій, учитель, школа.
4. Марія, менеджер, офіс.
5. Петро, програміст, ІТ-компанія.



5 Усно дайте відповіді на запитання.

***Зразок:** Ким хочуть стати твої брати — вчителями чи науковцями? — Мої брати хочуть стати вчителями.*

1. Ким хоче стати твоя сестра — вчителькою чи лікаркою?
2. Ким хоче стати твій друг — музикантом чи спортсменом?

3. Ким мріє стати твоя подруга — юристкою чи дизайнеркою?
4. Ким хотів бути твій тато — водієм чи механіком?
5. Ким планувала стати твоя мама — журналісткою чи художницею?



6 Напишіть речення за зразком.

Зразок: Мій брат став (учитель). Мій брат став учителем.

Світлана стала
дизайнерка

Денис став
інженер

Катя стала
письменниця

Мої друзі стали
психологи

Моя тітка стала
журналістка

Аня й Ірина стали
музикантки



7 Напишіть подані речення в множині за зразком.

Зразок: Моя молодша сестра працює лікаркою. — Мої молодші сестри працюють лікарями.

1. Мій друг працює програмістом.
2. Моя бабуся працює вчителькою.
3. Мій дядько працює архітектором.
4. Моя подруга працює дизайнеркою.
5. Мій дядько працює юристом.



8 Письмово дайте відповідь на запитання, використовуючи слова в дужках.

Зразок: Ким хоче стати сестра? (Журналістка). — Сестра хоче стати журналісткою.

1. Ким хоче стати брат? (Фотограф).
2. Ким хочуть стати друзі? (Спортсмени).

3. Ким мріє стати мама? (Перекладачка).
4. Ким хоче стати тато? (Кухар).
5. Ким збираються стати однокласники? (Архітектори).
6. Ким планує стати подруга? (Психолог).



9 Прочитайте діалог Олі та Петра.



- Привіт, Петре! Ким ти хочеш стати, коли виростеш?
- Привіт, Олю! Я хочу стати лікарем. А ти?
- Я мрію стати вчителькою. Мені подобається працювати з дітьми.
- Це чудово! Я вважаю, що вчителі дуже важливі. Чому ти обрала саме цю професію?
- Я завжди любила навчати друзів і допомагати їм. А ти чому хочеш стати лікарем?
- Я хочу допомагати людям і рятувати життя. Мене цікавить медицина.
- Це дійсно благородна мета. Які ще професії тебе цікавлять?
- Мене також цікавлять професії інженера і програміста. А ти, можливо, хочеш спробувати щось інше?
- Можливо, я подумаю про дизайнство. Це теж дуже креативна професія!
- Так, це правда! Нам обом потрібно багато і наполегливо вчитися, щоб досягти своїх мрій.



10 Дайте відповіді на запитання.

1. Ким хоче стати Петро?
2. Яка професія цікавить Олю?
3. Чому Оля вибрала професію вчительки?
4. Чому Петро хоче стати лікарем?
5. Які ще професії цікавлять Петра?
6. Про що Петро питає Олю щодо її кар'єри?
7. Чи планує Оля розглядати інші професії?
8. Що обоє погоджуються робити, щоб досягти своїх мрій?



11 Прочитайте мікродіалоги. Складіть схожі.

1 мікродіалог

— Маріє, ким ти хочеш стати в майбутньому?
 — Я хочу стати лікаркою.
 — Чому саме лікаркою?
 — Тому що мені подобається допомагати людям і дбати про їхнє здоров'я.

2 мікродіалог

— Олеже, ким ти мрієш стати?
 — Я мрію стати програмістом.
 — Чому?
 — Тому що мені подобається працювати з комп'ютерами і створювати нові програми.

3 мікродіалог

— Аню, ким ти хочеш працювати?
 — Я хочу стати вчителькою.
 — Чому ти так вирішила?
 — Бо я люблю навчати дітей і бачити, як вони розвиваються.

4 мікродіалог

— Сергію, ким ти хотів бути в дитинстві?
 — Я хотів стати архітектором.
 — Чому саме архітектором?
 — Мені цікаво створювати будівлі і планувати простір.

СЛОВНИК

вміє — tudja

вправно — ügyesen

доглядати — gondozni

конструкції — szerkezetek

обожнювала — imádta

піклуватися — gondoskodni

поводитися — viselkedni

проєктує — tervez

стежить — figyelemmel kíséri

§ 81.

Розвиток мовлення*Beszédkésztség fejlesztése*

I Прослухайте текст в електронному додатку. Прочитайте текст. Випишіть із нього фемінітиви, позначте суфікси, за допомогою яких вони утворені.

ХТО КИМ ХОЧЕ БУТИ

Анна завжди захоплювалася мистецтвом. Вона хоче стати художницею, тому планує навчатися в художній академії.

Ігор мріє про кар'єру в медицині. Він хоче бути хірургом, тому вчитиметься на медичному факультеті.

Олександра захоплюється комп'ютерами. Вона хоче стати програмісткою, тому вирішила вступити на факультет комп'ютерних наук.

Дмитро з дитинства любить конструювати різні механізми. Він хоче стати інженером, тому планує навчатися на інженерному факультеті.

Катерина завжди мріяла працювати з дітьми. Вона хоче стати вихователькою, тому вступить до педагогічного університету.

Максим захоплюється літературою і хоче стати письменником. Він планує вчитися на факультеті філології, щоб удосконалити свої навички.

Олена хоче допомагати людям, тому вона вирішила стати психологінею. Для цього вона планує вступити на факультет психології.

Юрій завжди мріяв про спортивну кар'єру. Він хоче стати тренером, тому буде вчитися на факультеті фізичної культури.

Марія любить готувати й експериментувати з новими рецептами. Вона хоче стати кухаркою, тому планує відвідати кулінарні курси.

Владислав завжди цікавився природою. Він хоче стати екологом, тому планує вступити на факультет екології.



2 Чи задумувалися ви про те, ким хочете стати? Розкажіть про свої плани, а також мрії ваших друзів і де будете навчатися.



3 Прочитайте діалог Олі та Богдана на тему «Професія». Дайте відповіді на запитання «Ким хоче стати Богдан і чому?»

— Привіт, Богдане! Як справи?

— Привіт, Олю! У мене все добре, дякую. А ти як?

— Теж добре. Скажи, ким ти хочеш бути в майбутньому?

— Я хочу стати лікарем.

— Чому саме лікарем?

— Тому що мені подобається допомагати людям і я хочу рятувати життя.

— Це дуже благородна мета! Яка спеціалізація тебе цікавить?

— Мене цікавить хірургія, адже це дуже важлива і відповідальна робота.

— Це справді вражає! Упевнена, що ти зможеш досягти своєї мети.

— Дякую, Олю! Буду старатися. А ким ти хочеш бути?

— Я хочу стати вчителькою, тому що люблю працювати з дітьми.



4 Прослухайте текст в електронному додатку. Прочитайте текст. Які слова треба змінити, щоб було зрозуміло, що йдеться про мрію дівчини?

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ

Діалог



Я ХОЧУ СТАТИ ІНЖЕНЕРОМ

Я хочу стати інженером, тому що мені завжди подобалися технології та конструювання. Інженер — це не просто професія, це можливість реалізувати свої ідеї та зробити світ кращим. Я уявляю, як працюю над цікавими проектами,

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ

Текст



розробляю нові пристрої або покращую вже наявні. Мене захоплює думка про те, що я можу створити щось корисне для людей.

Для досягнення цієї мети планую здобути освіту в університеті, де зможу вивчати основи інженерії та новітні технології. Також прагну отримати практичний досвід, проходячи стажування на підприємствах. Я вірю, що старання праця і наполегливість допоможуть мені стати успішним інженером і втілити в життя свої мрії.



5 Дайте відповіді на запитання.

1. Чому автор хоче стати інженером?
2. Які проекти він уявляє у своїй майбутній професії?
3. Яку освіту планує отримати автор?
4. Чому він вважає, що практичний досвід важливий для його кар'єри?
5. Які риси, на думку автора, необхідні для успіху в інженерії?
6. Як він планує втілити свої мрії в реальність?



6 Складіть розповідь про свою майбутню професію. За потреби скористайтесь зразками речень, добираючи слова на місці пропущених.

1. Я хочу стати ..., тому що люблю допомагати людям.
2. Я вчуся на ..., щоб отримати цікаву роботу.
3. Моя мрія — бути ..., тому я займаюся спортом.
4. Я планую вступити до ..., щоб вивчати
5. У вільний час я люблю читати ..., адже це цікаво.
6. Я хочу вивчити ..., щоб подорожувати світом.

СЛОВНИК

вихователька — nevelőnő

захоплювалася — érdeklődött

конструювати – tervezni

кулінарні курси — szakácskur-
zusok

механізми – mechanizmusok

МИСТЕЦТВО — művészet

навички — készségek

тренером — edző

факультет — egyetemi kar

xipypr — sebész

Пряма та непряма мова

§ 82–83. Пряма мова. Розділові знаки при прямій мові

Az idézet. Írásjelek az idézetnél

Чужа мова, передана дослівно від імені того, кому вона належить, називається **прямою мовою** («П», «п»).

Маринка сказала: «Цьогоріч я поїду відпочивати в гори».

Непряма мова — це чуже мовлення, передане довільно:

Маринка сказала, що цьогоріч поїде відпочивати в гори.

Слова, що вказують, кому належить пряма мова і як вона висловлена, називаються **словами автора** (А, а).

Пряму мову вимовляємо як розповідне, питальне чи спонукальне речення залежно від мети висловлювання. Слова автора проговорюємо прискорено тільки з розповідною інтонацією, дещо понизивши голос. На письмі пряму мову і слова автора відокремлюють розділовими знаками, які визначає розміщення слів автора: перед прямою мовою чи після.

А: «П».

Чується немолодий голос хазяйки: «Та двері, двері зачиняйте» (А. Шиян).

А: «П!?»

Підвівши голову, боєць запитав: «Де санпункт?» (Олесь Гончар).

«П?!» — а. / «П», — а.

«Як живете?» — в листі своїм княжна його [Тараса Шевченка] запитує (Д. Білоус).





1 Прочитайте текст. Знайдіть і выпишіть речення із прямою мовою. Назвіть пряму мову і слова автора. Визначте порядок їхнього розташування, запишіть схеми, користуючись інформацією на [с. 225](#). Поясніть розділові знаки.

Насправді село в нас дуже мальовниче — адже в Карпатах не може бути негарно. Щоправда, мобільник там із перебоями працює та й інтернету в бабці нема. Проте все це видалося мені не надто важливим, коли я подався ґрунтовою дорогою до дерев'яної бабусиної хати. Бабуся так зраділа!

Я не міг пригадати, коли бачив її такою втішеною. «Боже ж, а виріс як!» — примовляла вона, наливаючи мені в смішне горнятко тепле молоко.

«Дякую, бабцю. Я тепер не дуже люблю молоко», — мовив я, однак ковтнув кілька разів, аби бабусю не образити.

Бабуся переконувала: «Нічого, хоч трохи, сили набирайся. У Квасольки — найсолодше у світі молоко!»

Цілий вечір вона розпитувала мене про тата й маму, а я розповідав, не зводячи очей із багряного сонячного диска, що поволі зменшувався, а тоді — пірнув за гору. Ніч була неймовірно зоряна й духмяна — запах скошеної трави став сильнішим, коли впала роса. «Впали роси на покоси», — думав я, засинаючи...

(За Н. Малетич

<https://tinyurl.com/ytbba7ep>)



2 Прочитайте речення. Визначте слова автора і пряму мову. Спочатку выпишіть ті речення, які розпочинають слова автора, а потім ті, які відкриває пряма мова.

1. «Будь здорова, весно красна», — сонце весело віта (А. Кримський). 2. «Дозвольте і мені, панове, річ держать», —

тут обізвався Лисиця (*Л. Глібов*). 3. В. Чемерис сказав: «Григорій Сковорода підготував ґрунт для створення літературної мови на основі народності, фундаторами якої стали згодом І. Котляревський і Т. Шевченко». 4. «Я йду!» — схопився старий (*О. Довженко*). 5. І тихо-тихесенько я промовляла: «Сон літньої ночі! Мені тебе жаль!» (*Леся Українка*). 6. «Сідай, Улянко», — запросила вчителька (*О. Довженко*).

Іноді пряма мова розташовується до і після слів автора.

«П, — а, — п?!» / «П, — а, — п».

«Мамо, — каже старший син, — ходімо додому!» (*Марко Вовчок*).

«П, — а. — П?!» / «П, — а. — П».

«Гаразд, — відповів редактор. — Скажіть, щоб машина почекала» (*П. Панч*).

«П?!. — а, — п?!» / «П?!. — а. — П?!» / «П?!. — а, — п». / «П?!. — а. — П».

«А це ти, Максиме? — зрадив Карпо. — Заходь, заходь!» (*М. Коцюбинський*).

«П, — а: — П!?» / «П!?. — а: — П». / «П?!. — а: — п?!» / «П?!. — а: — п».

«Зараз, — сказав Матюха. Потім згадав щось і повернув голову до жінки: — Де там та Зінька з кислицями?» (*А. Головка*).



3 Прочитайте речення. Зробіть висновок щодо розташування прямої мови і слів автора. Запишіть відповідні схеми з таблиці.

1. «Ти ж бережи себе, сину, — чути голос старої, — бо все можна купити, а здоров'я не купиш» (*Олесь Гончар*). 2. «Чи бачили таке? — сказав батько, і, помовчавши, додав: — Готовий хлібороб, одним словом» (*А. Головка*). 3. «Боюся грому, — щиро призналася дівчинка. — Може, повернемося назад?» (*М. Стельмах*). 4. «Еге, — подумав Остап, — так ось воно що!» (*М. Коцюбинський*). 5. «От так і так, — каже, — у вас, тату, є в Києві чоловік, на ймення Кирило, на прізвище Кожум'яка» (*Народна казка*). 6. «А нащо ті книжки читати, — сказав Ромка, — коли є телебачення, комп'ютери та інтернет?» (*За В. Нестайком*). 7. «Не кажи: не вмію, а кажи —

навчуся, — пожартував тато. — Ти ж знаєш, не святі горшки ліплять» (Н. Малетич).



4 Прочитайте речення з народних казок. Знайдіть помилки у використанні розділових знаків при прямій мові. Запишіть речення правильно.

1. Засміявся цар, хоч невесело в нього на душі: «Тобі, Іване, на дерево лізти?» («Дерево до неба»). 2. Хто ж ти такий? — пита чоловік» («Ох»). 3. Тоді соловейко каже — «Тепер я пізнав, що ти дурний чоловік» («Як соловейко чоловіка розуму навчив»). 4. «У коморі стоять три жолобки, — Каже жінка, — То туди хіба позсипаємо» («Убогий та багатий»). 5. А стара не пускає: Побудь тут ще трохи, доки не перестануть мені боліти крижі («Дівчина-тростинка»). 6. Тільки що менший трохи проїхав, іде вовк назустріч йому і каже: Злазь з коня, я його з'їм! («Про жар-птицю та вовка»). 7. «Ходи сюди і заглянь ось тут!»: мовив заєць і підвів ведмедя до криниці («Як заєць ошукав ведмедя»). 8. «Здоровий, майстре!» — сам собі і одказує, а царівна почула та за стіною: — Так, так, так» («Розум та щастя»).



5 Прослухайте текст в електронному додатку. Прочитайте українську народну легенду. Запишіть речення з прямою мовою та схеми до них. Поясніть значення виділеного слова. Чого навчає нас ця легенда?

ЯК МАТИ СТАЛА ЗОЗУЛЕЮ

Були собі чоловік і жінка і мали четверо дітей. Жили вони з риболовлі. Якось чоловік застудився і помер. Жінка сама ловила рибу і годувала дітей. Та незабаром і вона застудилась і злягла хвора. Лежить у ліжку, а дітей немає чим годувати. Вже у неї пересохло в горлі. Мовила тихо до дітей:

— Діточки, діточки, подайте мені води. Бо не дам собі ради, щоб підвестися самій, а пити так хочеться.

— Нема в хаті води, — одказують діти.



— Візьміть глечик, — каже мати, — підіть до річки та й наберіть води.

Одізвався старший хлопець:

— Я не маю чобіт, нехай іде сестра.

Мати до дочк^и:

— Піди, доню, принеси мені води.

— Я не маю хустки зав'янутися. Нехай іде менший.

Просить мати меншого сина:

— Піди, Івасику, принеси мені водички.

— Я не маю в що вдягнутися, — одказує той.

Так ніхто і не приніс хворій матері води.

Пішли діти надвір, граються, а мати в хаті ледве-ледве підводиться з ліжка, обростає пір'ям. А найменший хлопчина вбіг у хату, бачить — мати вже стає зозулею, став гукати до брата і сестрички:

— Наша мати стає зозулькою, хоче одлетіти од нас. Скоренько біжімо по воду для неї.

Схопили діти хто що: глечик, горнятко, відро. Побігли до річки, набрали води і кричать навперебій:

— Мамочко, мамочко, пий воду.

А мати вже вся обросла пір'ям, стала зозулькою, одлітає од хати:

— Ку-ку, ку-ку... Пі-зно, ді-ти, пі-зно... Ку-ку, ку-ку...

І стала одлітати. А діти за нею бігли, бігли, збиваючи ноги до крові. І дотепер у лісах, на галявинах стелиться мох з червоними краплинами: то, кажуть, ті краплини крові, що стікали з ніг дитячих.

А мати назавжди одцуралася рідних дітей і донині літає зозулею.

(Українська народна легенда)



6 До кожної зі схем доберіть (або складіть) речення. Запишіть їх, дотримуючись правил щодо використання розділових знаків.

«П», — а.

А: «П?»

«П?» — а.

А: «П!»

«П, — а. — П».

«П, — а, — п?»



7 Перепишіть речення. Установіть відповідність зі схемами.

1. «На мене хтось-то набрехав (бодай би той добра не знав!), що я хабарики лупила», — промовила Лисиця (*Л. Глібов*).
2. «Треба тікати звідси, — говорить Остап Соломії, оповідаючи їй свої спостереження, — а то ще вскочиш вище халяв» (*М. Коцюбинський*).
3. Один мудрець вдало підмітив: «Чим більше пізнаєш людей, тим більше починаєш любити тварин».
4. Я зрікся мрій. Поважний і спокійний, собі сказав: «Мені не треба їх» (*Б. Грінченко*).
5. «Стій, — вигукнув Стрижак. — Хто така, дочка моя малолітня?» (*П. Загребельний*).
6. «Ой гарна ж дівчина, як рай, мов червона рожа!» — подумав Лаврін (*Іван Нечуй-Левицький*).
7. «Еге», — крикнула ворона на весь рот і впустила рака в море (*Українська народна казка*).
8. «Ти ще смаленого вовка не бачив? — посунув на мене Юхим. — То побачиш! Не тепер, так в четвер» (*М. Стельмах*).
9. «Ох, голубе! — Лисиця застогнала. — Бодай би вже й нежить, як отаке терпіть!» (*Л. Глібов*).
10. «А ще що?» — спитала вона і засміялася (*П. Загребельний*).

Довідка:

А.

«П!» — а.

Б.

«П? — а. — П».

В.

«П, — а. — П?»

Г.

А: «П».

Г.

«П! — а. — П!»

Д.

«П, — а, — п».

Е.

«П?» — а.

Є.

«П», — а.

Ж.

«П», — а.

З.

А: «П».



Ілюстрація до повісті Михайла Коцюбинського «Дорогою ціною»



- 8 Прочитайте угорську народну казку. Перекладіть. Зверніть увагу на пряму мову та вкажіть відмінності.

BORISKA MEG A GYERTYA

Valamikor régen egy özvegyasszonynak volt egy húsz év körüli kikapós lánya. Már férjhez kellett volna mennie, de nem akadt kérője.

Azt mondja neki az anyja:

— Boriskám, menj már el a templomba, gyónjál meg, mert lassan férjhez kellene menned, aztán templomba se jársz.

Felöltözködött a lány reggel nagy cifrán. Kicsit késve érkezett a templomba. A tisztelendő úr már misére volt öltözve, éppen indulni akart az oltárhoz. Boriska meg nagy hangon:

— Tisztelendő úr, eljöttem gyónni!

— Jól van, édes fiam, Boriskám, gyere el majd holnap reggel, mert most misézni kell mennem — halkán még odasúgta —, amennyi legénnyel már érintkeztél, annyi szál gyertyát hozz magaddal penitenciának.

— Jól van, tisztelendő úr.

Elment haza a lány. Kérdezi az anyja:

— No, Boriskám, meggyóntál-e, fiam?

— Nem gyóntam, édesanyám, de adott a tisztelendő úr olyan penitenciát, nem is tudom, hogy fogom megoldani.

— Mi az lányom, az a nagy penitencia?

— Azt én úgy sem kötöm a maga orrára!

— Elkezdte aztán olvasni a lány az ujjait:

— Egy, kettő, három, négy ... tíz. Ez kevés.

Olvasta a lábujjait:

— ... Az húsz. Ez is kevés.

Elkezdte az ujjain a bütykeit olvasni, de eltévesztette.

— Ez is kevés ... Ah, sose töröm én a fejem!

Másnap reggel fogott egy taligát, eltolta a gyertyáshoz. Megpakolt gyertyával alaposan, úgyhogy elszaladt az idő. A pap már misézett, a hívek énekeltek. Ő meg be a nagyajtón:

— Helyet! Helyet!

Félrehúzódtak az álldogálók, Boriska meg nyikorgatta a talicskát az oltárig:

— Tisztelendő úr, eljöttem gyónni!

A pap rosszallóan hátrapillantott:

— Ej, ej!

— Semmi ej, ej, tisztelendő úr, vegye át a gyertyát, mert még kétszer fordulnom kell!



9 Прочитайте. Складіть речення з прямою мовою так, щоб подані слова були словами автора.

казати

питати

промовити

відказати

крикнути

прошепотіти

заспівати

СЛОВНИК

боєць — harcos

задоволений — elégedett

зачиняти — bezárni

мрії — álmok

мудрець — bölcs

підвівши — felemelve

редактор — szerkesztő

санпункт — egészségügyi pont

слова автора — az író szavai

убогий — szegény

Виконай вправи
в інтерактивному
електронному додатку
<https://is.gd/0A9fG9>



§ 84–85. Непряма мова. Способи заміни прямої мови непрямою

A függő beszéd. Az idézet függő beszéddel való helyettesítésének módjai

Непряма мова — чуже мовлення, передане довільно. Речення з непрямою мовою максимально втілюють суть думок, які висловив автор.

Зверніть увагу! У реченні з непрямою мовою немає лапок. Замінюючи пряму мову непрямою, дотримуються кількох правил:

1. Слова автора стають **головним** реченням, а пряма мова — **залежним**, або підрядним.

2. Займенники I і II особи однини і множини замінюють відповідними займенниками III особи:

«Я тебе люблю», — сказала Ніна мамі. — Ніна сказала мамі, що **вона** любить її.

3. Опускають вигуки, повторення, вставні слова (іноді), частки, а звертання пропускають або надають функцій підмета чи додатка:

Петрик попросив: «Мамо, допоможи мені». — Петрик попросив, щоб мама допомогла йому. Петрик попросив маму, щоб вона допомогла йому.

4. Після непрямого запитання знак питання не ставиться:

«Буде сьогодні дощ?» — запитав онук у бабусі. — Онук запитав у бабусі, чи буде дощ сьогодні.

5. З'являються сполучники або сполучні слова:

Дідусь сказав: «Завтра я поїду на річку». — Дідусь сказав, що він завтра поїде на річку.

Зверніть увагу!

1. Якщо речення із прямою мовою було розповідним, то використовуємо сполучник **що**.

Якщо спонукальне — сполучник **щоб**:

Бабуся попросила: «Полий квіти». — Бабуся попросила, щоб я полив квіти.

Якщо питальне, то в непрякій мові використовуємо питальні слова: займенники **хто, що, який, чий, котрий** у формі називного відмінка, або прислівники **де, куди, коли**, або сполучник **чи**.

Мама запитала: «Ти будеш їсти борщ?» — Мама запитала, **чи** буду я їсти борщ.

Сусід поцікавився: «Куди ти йдеш?» — Сусід поцікавився, **куди** я йду.



1 Прочитайте речення з прямою мовою. Переформулюйте їх так, щоб утворити речення з непрямою. Зверніть увагу на сполучники.

1. Янош крикнув Степанові: «Віддай книгу!» 2. «Завтра підемо на ринок?» — запитала дочка в мами. 3. «На вулиці падає дощ, — тихо сказав хлопчик, — але завтра буде сонячно». 4. Тато попросив сина: «Данику, допоможи мені з цим». 5. «Що сталося? — спитав Максим Іринку. — Чому ти плачеш?» 6. Учні поцікавилися: «Коли будуть результати іспитів?» 7. «Сьогодні мушу дочитати цей роман», — промовила Ніколетта. 9. Андрій та Віталій сказали: «Ми писали домашню роботу разом». 9. «Сьогодні у вас важливий день, — голосно сказала вчителька, — ви складаєте останній іспит». 10. Дівчата запитали Софійку: «Ти вийдеш гуляти?».



2 Прочитайте речення з прямою мовою. Утворіть речення із непрямою мовою, запишіть їх. Підкресліть сполучники або сполучні слова.

1. Народна мудрість стверджує: «Джерела б'ють з-під каменю». 2. Письменник І. Нечуй-Левицький в одному зі своїх творів писав: «Дівчина була невеличка на зріст, але рівна, як струна». 3. «Мамо, — каже старший син, — ходім додому!» (*Марко Вовчок*). 4. «Чого зажурився, мій любий козаче?» — питає дівчина вродлива (*Леся Українка*). 5. Чується немолодий голос хазяйки: «Та двері, двері зачиняйте» (*А. Шиян*). 6. «Про мене й Семене...», — зітхнула Соломія і знялася з місця (*М. Коцюбинський*). 7. «Хлопці, віднесіть його на човен», — наказав Арсен (*В. Малик*). 8. П. Тичина писав: «Усі ми любимо нашу співучу та дзвінку українську мову». 9. Стрепенулась згря, закричала біла: «Тут гниле повітря, тут вода гнила!» (*Олесь Гончар*). 10. Дійшли до лісу та й кажуть: «Давайте вилізем на дуба та переночуємо, щоб розбійники не напали» (*Народна казка*).



3 Перепишіть речення із прямою мовою, розставляючи потрібні розділові знаки. Уважно прочитайте відповідні речення з непрямою мовою та запишіть їх, виправляючи допущені помилки.

1. Учителька сказала учням: Завтра буде контрольна робота. — Учителька сказала учням, завтра буде контрольна робота. 2. «Мілано, передай мені книгу» попросив Іштван. — Іштван попросив, щоб Мілана передала мені книгу. 3. Ви повинні написати листа бабусі — сказала мама дітям. — Мама сказала дітям, що ви повинні написати листа бабусі. 4. Студенти запитали у викладача: Коли в нас буде сесія? — Студенти запитали у викладача, що коли в нас буде сесія. 5. «Ми будемо виразно читати вірші Тараса Шевченка завтра». — Сказали учні. — Учні сказали, що вони будемо виразно читати вірші Тараса Шевченка завтра. 6. «Будуть продавати ялинки біля ринку?», запитав покупець. — Покупець запитав, будуть продавати ялинки біля ринку. 7. Мама сказала доньці, «ти мусиш дописати домашню роботу. — Мама сказала доньці, що ти мусиш дописати домашню роботу. 8. «Ми не знайшли інформації в інтернеті» — сказали учні викладачеві. — Студенти сказали викладачеві, що ми не знайшли інформацію в інтернеті. 9. Тато запитав сина: Ти хочеш піти в кіно? — Тато запитав сина, чи ти хочеш сходити в кіно. 10. «Ви будете допомагати готувати різдвяні страви?», — спитала мати. — Мати спитала, чи ви будете допомагати готувати різдвяні страви.



Костянтин Трутовський.
Колядки в Україні

4 Складіть кілька речень із прямою мовою.



5 Прочитайте текст. На місці пропуску вставте пропущені букви (чи апостроф). Перепишіть у зошит останній абзац, підкресліть орфограми. У реченнях пряму мову перетворіть на непряму.

ДРАКОНИ, ВПЕРЕД!

(Уривок із твору)

Один хлопчик (звали його Михась) дуже любив рослини. Не собак, не котів, не хом..ячків, не папужок і навіт.. не акваріумних рибок, а саме рослини. Як на хлопця — трохи дивне захопле..ня, бо зазвичай лише дівчата пан..каються з усіл..якими квіточка́ми. Міг би грати у футбол чи відвідувати секцію карате... Але рослини?

Ні, взагалі Михась був не проти поганяти з хлопцями м..яча, покататися на скейті чи посидіти перед монітором, але рослини — це зовсім інше.

А почалося все ось із чого.

Якось взимку під час приб..ран..я Михась знайшов за холодил..ником порепану цибулину і вже хотів було жбурнути її в смітник. Однак дідус.. порадив покласти її у склянку з водою.

— Та з неї нічо..о не проросте — вона ж су..а! — обурився хлопчик.

— То, може, поб..ємося об заклад? Я кажу, що проросте, — хитро усміхнувс..я дідусь.

— А я кажу — ні.

Михась програв, бо вже за три дні на сухій порепаній цибулині прокл..юнулися тонен..кі зелені пір..їнки. За вікном л..жав сніг, з даху звисали довж..лезні бурул..ки, а в хлопця з..явилася його власна мален..ка в..сна. Звісно, не така вже й дивина проростити цибулину, але Михась уперше спостерігав за народжен..ям живої пір..їнки, бо тепер це була не просто з..лена цибулина, а його особлива зелена цибулина.

(Катерина Штанко

<https://tinyurl.com/mvnhspsz>)



6 Складіть 4 речення із прямою мовою. Кожне з них перетворіть на речення з непрямою. Запишіть їх парами, дотримуючись правил пунктуації.

**7 Виконайте завдання.**

Прочитайте діалог.

— Марійко, роздрукуй нарешті пакет потрібних документів, — укотре емоційно нагадав тато.

— На жаль, сьогодні не зможу: треба замінити картридж, а новий привезуть лише завтра, — відповіла донька.

Точно передає зміст діалогу речення:

А. Марічка поскаржилася, мовляв, фарба в картриджі швидко закінчується через те, що тато постійно просить щось видрукувати.

I. Б. Татові не сподобалося, що через використаний картридж Марічка ніяк не може видрукувати пакет потрібних документів.

В. Тато емоційно нагадав Марічці видрукувати пакет потрібних документів, але донька сказала, що не зможе через використаний картридж.

Г. Тато не вважає використаний картридж вагомою причиною, тому просить Марічку таки видрукувати пакет документів.

Ґ. Марічка знову відмовилася видрукувати пакет документів, хоча тато емоційно вчергове нагадав про це (*Із матеріалів пробного ЗНО з української мови 2021 року*).

Пряму мову в реченні: Іван сказав: «Як і будь-якій людині, мені важливо знати, що про мене думають інші, як сприймають мої ідеї» правильно передано непрямою в рядку:

А. Іван сказав, що, як і будь-якій людині, мені важливо знати, що про мене думають інші, як вони сприймають мої ідеї.

II. Б. Іван сказав, що, як і будь-якій людині, для нього важливо знати, що про мене думають інші, як сприймають його ідеї.

В. Іван сказав, що, як і будь-якій людині, йому важливо знати, що про нього думають інші, як сприймають його ідеї.

Г. Іван сказав, що будь-якій людині важливо знати, що про неї думають інші, як сприймають її ідеї.

Ґ. Іван сказав, що йому, як і будь-якій людині, важливо знати, що про неї думають інші, як сприймають її ідеї.

Прочитайте діалог.

— Назаре, обов'язково забори сестру з дитсадка, — попросила мати.

— На жаль, не зможу: я пропустив багато репетицій, — відповів син.

Точно передає зміст діалогу речення:

А. Назар знову відмовився забирати сестру з дитсадка, хоча мати укотре просила про це.

III. Б. Назар поскаржився, що пропустив багато репетицій, бо мама постійно доручала йому забирати сестру з дитсадка.

В. Матері дуже не сподобалося те, що Назар відмовився забрати сестру з дитсадка.

Г. Мати наполегливо просила Назара забрати сестру з дитсадка, але він відмовився, бо пропустив багато репетицій.

Г. Мама не вважає репетиції Назара важливою справою, тому просить його все-таки забрати сестру з дитсадка.

СЛОВНИК

бурулька — jégcsap

вродлива — szép

дивина — csoda

довжелезні — hosszúak

жбурнути — eldobni

зітхнула — sóhajtott

наказав — parancsolt

недослівно — nem szó szerint

непряма — függő, közvetett

опускаються — elhagyják

особлива — különleges

передані — átadott

пір'їнка — madártoll

порадив — tanácsolta

програв — veszített

склянка — üveg, kis palack

спостерігав — megfigyelte

Виконай вправи
в інтерактивному
електронному додатку
<https://is.gd/PLyCHq>



§ 86–87. Діалог. Розділові знаки в діалозі

A párbeszéd. Írásjelek a párbeszédeknel

Діалог — це дослівно передана розмова двох осіб.

Діалог складається з реплік. **Репліка** — це вислів одного з учасників або учасниць розмови. Перед реплікою завжди ставимо тире і кожну пишемо з нового рядка. Лапки не використовуємо.

— Доброго ранку, Ольго Віталіївно! Радий вас бачити.

— Навзаєм, Ігорю. Як у тебе справи?

Зверніть увагу! Якщо діалог записують суцільним текстом, то першу репліку пишуть з абзацу, ставлять перед нею тире, а наступні беруть у лапки, як у прямій мові.

— Дякую, — тихо мовила. — Судомо схопила... «Нащо було лізти на глибочінь, — буркнув я, відводячи погляд від гарного обличчя» (За Н. Малетич).



I Прочитайте уривок із твору **Ю. Винничука «Місце для дракона»**. Поясніть розділові знаки в діалогах. З'ясуйте, чим діалог відрізняється від прямої мови.

Князь нічого нового для себе не почув, але тому, що не раз і сам про те все мислив, стало на душі гірко й похмуро.

— То що порадите? — спитав.

— Не хотів я раніше казати, поки ще всього не перевірів, та, здається, Господь змилостивився над нами.

— Ви про що?

— Пригнався днями до мене побережник. І знаєте, яку новину приніс? Каже, що бачив дракона.

— Та йдіть!

— Каже, біля Бистриці.

— Справжнього дракона?

— Ну, та справжнього. З крилами.

Усе, як має бути. Вогонь видихає. Здоровий, каже, як гора.

— Де він живе?

— У тій самій печері, де жив той дракон, що його при Вашому дідові забито було.



— Ти диви! Господи, чим я віддячу Тобі за ласку Твою? — уклякнув під образами й помолився, а як устав із колін, то радість світилася в його очах, а плечі розправилися, наче й не згорблювалися ніколи.

— Нині вранці я посилав людей, і вони підтвердили. На березі Бистриці бачили сліди драконові.

— Розсилайте гінців. Так і оголосить: хто переможе дракона — пошлюбить князівну й сяде на престолі.

(Ю. Винничук).



2 Поданим іменникам надайте форми кличного відмінка. Складіть діалог на 9–10 реплік, використовуючи змінені іменники.

Андрій	Катерина	Дідусь	дівчина
Сергій	Микола	Янош	Бабуся
Ігор	Анастасія	Віктор	Батько
Микита	хлопець	Марія	Маруся



3 На місці пропуску впишіть необхідне речення, щоб утворився діалог.

— Привіт.
 — Привіт. Як справи?
 — ...
 — Добре.
 — Ти вже підготувала реферат з історії?
 — ...
 — Так. Я знайшла необхідну інформацію в бібліотеці та інтернеті. Тобі потрібна допомога?

— ...
 — Я завтра зможу прийти. О котрій?
 — ...
 — Інформацію будемо шукати в інтернеті?
 — ...
 — Я з твоєї теми знайшла кілька покликань, скину тобі у телеграм. Бувай.
 — ...





4 Прочитайте уривок з одного із творів сучасної української літератури. Перепишіть його, розставляючи необхідні розділові знаки так, щоб утворити пряму мову. Користуючись інтернетом, знайдіть твір, із якого взято цей уривок.

— Боліди! Боліди впали!

— Га? Що? — жажнувся зі сну батько. — Чого ти гвалтуєш серед ночі?

— Я ж кажу, — ображено озвався син. — За нашим лісом впали два великі боліди!

— Які боліди?

— Небесні камені. Метеорити. Завтра побіжу шукати! Треба сказати Максиму Йвановичу! Це ж знаєте яка подія!

— Ото подія, — невдоволено пробурчав батько. — Каменюки якісь впали, а ти кудкудачеш, ніби курка над яйцем!

— Та не прості ж, а з космосу!

— Вони скрізь однакові, — позіхнув батько. — Читав же в журналах? На Місяці такі самі каменюки, як і в нас. Камінь він і є камінь, хоч ти його й освяти! А як вже тобі забажалося побачити його, то скажи про те Максиму Івановичу!...

(За О. Бердником

<https://tinyurl.com/7d8thsj8>).



5 Перепишіть уривок із повісті «Метелики в крижаних панцирах», знімаючи скісні риси, вставляючи потрібні літери та розділові знаки. Хто автор цього твору?

Найцікавіша мені — історія...

У-у-у-у, навіть не/дослухала Яринка. Що там цікавого? Доводит..ся запам..ятовувати стіл..ки дат та імен!

Ти що? Це ц..каво! Думай не про дати й ім..на, а про те, що хтось когось п..ремiг кмітливiс..тю, а iнший — застос..вав силу... Одного назвали зрадником, як (М, м)азепу, а він же був героєм, гет..маном, що багато зробив для своєї д..ржави. Скільки шкіл побудував, хотів освіти усім дітям, не/лише заможним...

А мене на іспитах питають тільки таке що відбувалося тоді й тоді? Хто був провідником народного повстання? І я гублюся...

То я розповідатиму тобі просто про події а ти коротко записуй. А потім проти кожної поставиш дату... І ім..я, якщо потрібно.

Ярина ні/яково і навіть трішки злякано скосила оком на хлопця:

Потрібно... тобто — пр..ходь і ро..повідай.



6 Уявіть, що вам випала нагода вирушити в подорож машиною часу. Напишіть діалог на **10–12 реплік** на тему «**Про що я хотів / хотіла розпитати своїх предків / нащадків**», використовуючи формули етикету.



Машина часу

СЛОВНИК

бенкет — lakoma
діалог — dialógus, párbeszéd
долати — legyőzni
доля — sors
історія — történelem
лицар — lovag
незнайомець — ismeretlen

освіта — oktatás
події — eseményeket
попереджати — figyelmeztetni
призначити — kijelölni
репліка — replika
учасник — résztvevő

§ 88–89. Цитата як спосіб передання чужої мови. Способи введення цитати в текст

Az idézet, mint közvetített beszéd átadása. Az idézetek beszúrása a szövegbe

Цитата — дослівний, зі збереженням усіх граматичних і стилістичних особливостей, уривок із чужого висловлювання, який використовує мовець для підтвердження чи пояснення власних думок. У цитаті не можна нічого змінювати (навіть розділові знаки). Уживаючи цитату, обов'язково вказують автора.

Особливості оформлення цитат

1. Як пряма мова зі словами автора: цитату беремо в лапки, а інші розділові знаки розставляємо так, як у реченнях із прямою мовою та словами автора.

У Конституції України записано: «Державною мовою в Україні є українська мова».

2. Як частина речення: якщо цитата входить до тексту, є підрядною частиною складнопідрядного речення, частиною речення зі вставленими словосполученнями або реченнями, то її пишемо в лапках із малої літери, крім власних назв, після сполучника або без нього.

Максим Рильський писав, що «глибока народність лексики Малишка, граматичного, синтаксичного ладу його творів не підлягає сумніву». Як відзначав Олесь Гончар, «XX сторіччя принесло нашій мові й культурі високі злети і найскладніші випробування».

3. Скорочена цитата: якщо цитату наводимо не повністю, а з пропуском, його позначаємо трьома крапками — на початку, у середині або в кінці цитати.

Про цей переклад «Іліади» І. Франко сказав: «... се не популяризований, але справді націоналізований наш український Гомер, і то націоналізований так щасливо, що я не знаю нації, яка могла б похвалитися подібною працею» (О. Кундзич).

4. Віршований текст або епіграфи в лапки не беремо.

В одній із відомих стрілецьких пісень є такі слова:

Ой у лузі червона калина похилилася,
Чогось наша славна Україна зажурилася.

А ми тую червону калину підіймемо,
А ми нашу славу Україну, гей, гей, розвеселимо!

5. Кілька цитат: між ними ставимо коми.

Тарас Шевченко заповідав своїм сучасникам і нащадкам: «Учіться, брати мої! Думайте, читайте...», «Боріться — поборете», «Поховайте та вставайте, кайдани порвіте».



I Пригадайте, які існують способи передання чужого мовлення. Прочитайте слова відомих людей. Поясніть використання розділових знаків.

1. Тарас Шевченко поважав науку, тому, говорячи про неї, він писав, що «археологія — таємнича мати історії».
2. Іван Нечуй-Левицький, прочитавши «Захар Беркут», в одному зі своїх листів до І. Франка написав так: «Талант Ваш міцний, і він ще далі буде розвиватися. Повість читається з великою охотою і приємністю...».
3. «Небагато поетів так стрімко вривалися в літературу, як це зробив Павло Вишебаба», — стверджує І. Малкович, головний редактор видавництва «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА».
4. «Володимир грався з дітьми сусідів і тримав їх трохи в терорі, бо був дуже сильний для свого віку й вольовий, упертий!.. У кожному разі, хлопець робив так, як вважав за потрібне», — пригадувала Євдокія, мама Володимира Винниченка.
5. «Чомусь хотілося писати про щось незвичайне, красиве, не схоже на оту бідність і сірість, з якої ми тоді не вилазили, — зазначив Анатолій Дімаров і продовжив: — Тільки уявіть: у п'ятому класі хлопчина почав писати роман, а в шостому — поему...».
6. Катерина Штанко згадує: «Мене часто дражнили й ображали, і я вигадала собі такого захисника-дракона. Мені здавалося, що я завжди ходжу з ним, і, якщо трапиться щось, він мене захистить».
7. «...Уже як я був школярем (школа в нашому селі на той час була семирічною та україномовною), то з однолітками ходив колядувати», — такими словами описував В. Голобородько колядування в дитинстві.



2 Спишіть уривки з відомих творів, розставляючи необхідні розділові знаки.

Володимир Сосюра писав
Любіть Україну всім серцем своїм
І всіми своїми ділами.

Такими словами розпочинався твір «Захар Беркут» Сумно і непривітно тепер в нашій Тухольщині!.. Було се 1241 року.

Ми відповідальні за тих, кого приручили стверджує Екзюпері у своїй книзі «Маленький принц»

Маруся Богуславка в однойменному творі говорила
Що на Чорному морі,
На камені біленькому,
Там стояла темниця кам'яная.

Бідолашний трамвай аж натомився вкотре виїжджати на гору, та ще й день видався спекотним так почала свій твір Галина Пагутяк.

Говорячи про рідну землю, поет В. Симоненко наголошував у своєму вірші
Можна все на світі вибирати, сину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину.



3 Прочитайте вислови відомих людей. Перепишіть речення, виправляючи пунктуаційні помилки.

1. «Хочу, щоб ніколи, ніколи не зачерствіло серце» М. Стельмах.
2. «Стів Джобс писав: Ваш час обмежений, не витрачайте його, живучи чужим життям».
3. «Тарас Шевченко! — продовжує і стверджує Остап Вишня, — Досить було однієї людини, щоб урятувати цілу націю».
4. О. Гончар стверджує — «Мова — це не просто спосіб спілкування, а щось більш значуще».
5. «Поразка — не поразка, якщо ви її не визнали, — говорив Брюс Лі».

6. «У природі все мудро продумано і влаштовано, — стверджує і продовжує далі Леонардо да Вінчі, — кожен повинен займатися своєю справою, і в цій мудрості — найвища справедливість життя».
7. «Сократ був переконаний:» Здоров'я — не все, але все без здоров'я — ніщо.



Ч Випишіть по 4 цитати з прозових і віршованих творів, а також 4 висловлювання відомих людей.

СЛОВНИК

висловлення — kifejezés
дослівно — szó szerint
епітет — diszítő jelző
захисник — védelmező
колядування — kántálás
лапки — idézőjel
незвичайне — szokatlan

неуважно — figyelmetlenül
ображали — bántották, sértegették
органічніше — organikusabb
підтвердження — megerősítés
спекотний — forró
уривок — részlet
цитата — idézet

Виконай вправи
в інтерактивному
електронному додатку
<https://is.gd/tumPcPx>



ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Що таке пряма мова? Що таке слова автора?
2. Як позначають пряму мову та слова автора у схемах речень?
3. Які розділові знаки використовуємо для оформлення прямої мови та слів автора? Чи вони залежать від розташування прямої мови і слів автора?
4. Що таке непряма мова?
5. Чим відрізняється пряма мова від непрямої?
6. Які сполучники використовують, щоб перетворити пряму мову в непряму?
7. Що треба пам'ятати, перетворюючи речення з прямою мовою у речення з непрямою?
8. Дайте визначення діалогу.
9. Що таке репліка? Як її оформляємо на письмі?
10. Що таке цитата?
11. Наведіть правила оформлення цитати.

Повторення вивченого у 8 класі

§ 90.

Поняття про словосполучення

A szó szerkezet



1 Прочитайте. Випишіть лише словосполучення.

переходити міст

крутити хвостом

учні та вчителі

дрібний дощ

обоє рябоє

потрапити під зливу

поїхати на екскурсію

у будинку

падає сніг

стріляний горобець

тепла вода

батьки й діти

брати на кпини

брат і сестра

тихий вечір



2 Прочитайте текст. Назвіть словосполучення в кожному з речень, випишіть їх. Позначте головні й залежні слова, поставте питання від головного слова до залежного. Які словосполучення належать до поширених?

Дорого夫казом для чумаків у їхніх степових мандрах слугував Молочний шлях. Цю зоряну дорогу чумаки називали Чумацьким шляхом. За однією з численних легенд, чумаки, їдучи з Криму, позначали дорогу сіллю, яка сипалася з дір у возах, а Господь переніс її на небеса. За іншою легендою, біла смуга на небі є дорогою для людських душ: праведні летять по ній у рай, а грішні — до пекла.

(З підручника «Українська література» для 7 класу
Л. Коваленко, Н. Бернадської, 2024)



3 Перепишіть подані словосполучення. Позначте в них головне й залежне слово, визначте тип підрядного зв'язку. Назвіть словосполучення, які можна об'єднати однією темою. Складіть із ними текст на 5–6 речень.

Давньоруський співець, у Софійському соборі, продовжити тему, стояти поблизу, зависати у соцмережі, потужний ноутбук, створити персонажа, віртуальний світ, говорити пританцьовуючи, бажання читати, листуватися у соцмережі, захопливий бойовик, лідер продажів, уникати залежності, берегтися від кібератак, мови програмування.



4 Прочитайте текст. Випишіть із нього словосполучення. Визначте вид словосполучення за способом вираження головного слова.

Федір сидів у кімнаті нагорі й читав уголос старі листівки. Крісло, у якому Софійка побачила дволикого Івана, зараз було огорнуте коконом блакитного туману, але нікого в ньому не було — ні Івана, ні розлюченого діда. Кіт дочитав і перейшов до іншої листівки, підчепив її кігтем. (...) На доріжці виник силует Чорної Пані. Вона мала дуже зморений вигляд, навіть притримувалася рукою за дерево. Її зазвичай пряма постать згорбилася, з-під капелюшка вибивалися пасма волосся, а голос ледь чутно шелестів, як старий зім'ятий папір.
(За О. Дорожовець)



5 Дайте повну характеристику поданих словосполучень, дотримуючись послідовності:

1. Назвіть головне і залежне слово, поставте питання.
2. Зазначте, поширене словосполучення чи ні.
3. Визначте вид словосполучення за головним словом (іменне, дієслівне, прислівникове).
4. Зобразіть словосполучення схематично.

Складіть речення із чотирма із поданих словосполучень на вибір.

намір прийти

під львівським замком

попрямував углиб саду

голова журі

радісна звістка

агент розшукової поліції

просунути голову в отвір

СЛОВНИК

міжусобиці — belharc

праведний — igazlelkű

послідовники — követői

уславлений — megdicsőült

Виконай вправи
в інтерактивному
електронному додатку
<https://is.gd/BWpJkm>



§ 91.

Речення. Двоскладні речення*A mondat. A kéttagú mondatok*

1 Перепишіть. Підкресліть підмет і присудок. Визначте, до яких частин мови належать підмет і присудок, охарактеризуйте головні члени речення.

1. За життя Шандор Петефі часто бував на Закарпатті. 2. Полиця над столом була заставлена книгами. 3. Багато людей прогулюються широкими алеями центрального парку. 4. Норовливий кінь постійно перебирав ногами. 5. Тиха і врівноважена, вона любила на своїх картинах зображувати спокій природи. 6. Доріжки були вкриті білими пелюстками. 7. Батьки підійшли до вікна. 8. Алан Маршал, австралійський письменник, став відомим завдяки повісті «Я вмію стрибати через калюжі». 9. Мініфігурку «Сергій Параджанов» в Ужгороді встановлено неподалік від драмтеатру і присвячено 100-річчю від дня народження знаменитого режисера. 10. Мініфігурку відомого композитора та музиканта Нандора Плотені розташовано на Київській набережній в місті Ужгород за кілька метрів від пішохідного мосту. 11. Геді Ламар, актриса з українським корінням, розробила систему, яка стала основою технологій Wi-Fi, Bluetooth та GPS.



Геді Ламар



2 Складіть і запишіть речення, у яких підмет виражений:

1 іменником

4 неозначеною формою дієслова

2 займенником

5 прикметником, числівником, дієприкметником, прислівником, що набули ознак іменника

3 числівником



3 Складіть речення з поданими словосполученнями:

Батько з мамою

ми з нею

«Захар Беркут»

пасти задніх

сім із половиною років

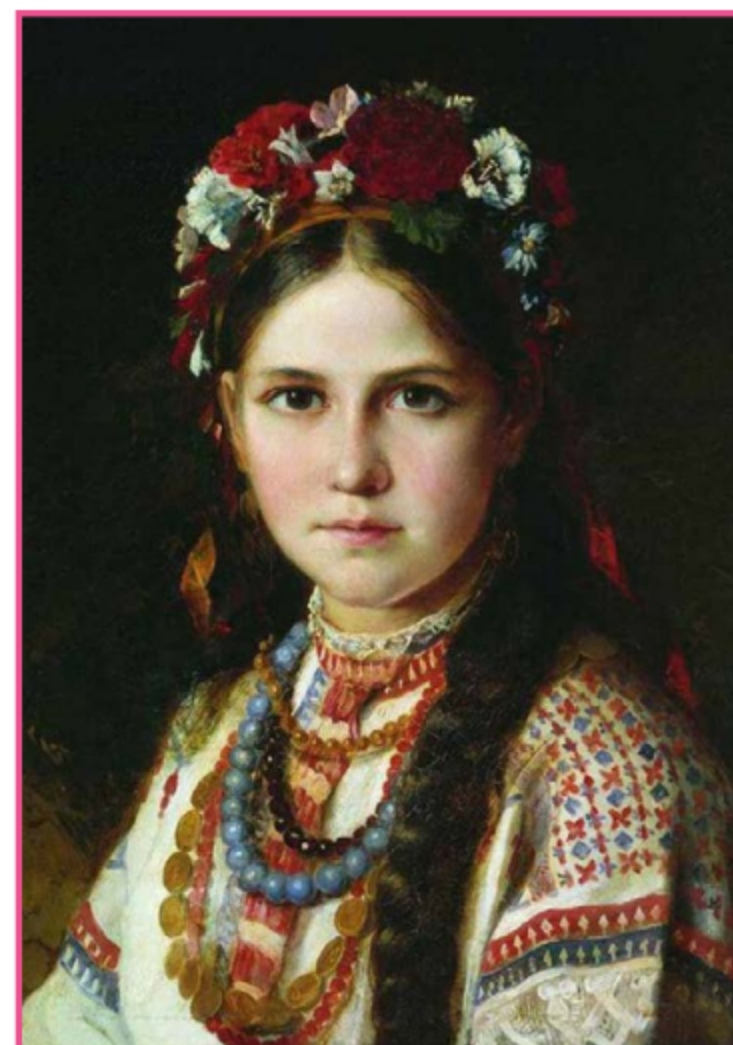


4 Прочитайте. Випишіть із тексту прості двоскладні речення. Підкресліть у них головні та другорядні члени. Зробіть повний синтаксичний розбір чотирьох речень на вибір.

СВЯТО ВИШИВАНКИ

Свято вишиванки зародилося в Україні у 2006 році. Його започаткували чернівецькі студенти, щоб нагадати про важливість національного одягу. Тепер щороку у третій четвер травня люди вдягають вишиті сорочки.

Вишиванка — не просто одяг, а справжній оберіг, у якому закодовані стародавні символи та побажання. Вона показує зв'язок поколінь, адже орнаменти на вишиванках передавалися від бабусі до онуків. Кожен регіон України має свої особливі візерунки та кольори.



Микола Рачков.
Українка

У День вишиванки люди одягають національний одяг, проводять флешмоби, майстер-класи. «Вишиванка — це наша історія у візерунках», — кажуть учасники святкових заходів, розповідаючи про значення орнаментів. Це свято нагадує кожному українцю про важливість збереження традицій та любов до своєї Батьківщини.

А тобі вдалося одягти вишиванку цього річ?



5 Прочитайте речення. Визначте, чим виражені підмет і присудок. Перепишіть, ставлячи, якщо потрібно, тире між підметом і присудком.

1. Бджола відома трудівниця... (А. Пашківський). 2. Булава це срібна, позолочена, часом прикрашена коштовними каменями куля, насаджена на металеву чи дерев'яну палицю (За Д. Яворницьким). 3. Десятинна церква перша велика споруда Києва, оздоблена мозаїками та фресками (З книги). 4. Вірний друг то найбільший скарб (Нар. творчість). 5. Бабусі — народ спостережливий.

СЛОВНИК

лататтям — tavirózsa
очерет — nád

пахощі — illat
предковичний — ősi

§ 92.

Односкладні речення

Az egytagú mondatok



1 Перепишіть речення, підкресліть їхню граматичну основу. Визначте тип односкладних речень.

1. Зима. Криниця. Стук обмерзлого відра. Жіночі голоси і перегук дитячий (*М. Рильський*). 2. Вийду в садочок та погуляю, при місяченьку та й заспіваю (*Леся Українка*). 3. У повітрі тихо, холодно і морозно (*Панас Мирний*). 4. Нечутними кроками увійшов до хати. 5. Сади свій сад, плекай свої надії, зневірено душі собі не рань (*П. Дорошко*). 6. Нам дають чаю, гарячого, міцного... (*М. Коцюбинський*). 7. Добра добувши, кращого не шукай (*Народна прикмета*). 8. Встаєш вранці, приходиш на роботу, обходиш подвір'я... (*Олесь Гончар*). 9. Навколо було надзвичайно тихо (*С. Склярєнко*). 10. У хаті потемніло (*Панас Мирний*). 11. Сікло гострим дощем (*Олесь Гончар*). 12. У лісі стало ще тихіше (*М. Стельмах*).



2 Випишіть спочатку односкладні речення, потім двоскладні. Підкресліть граматичну основу. Визначте тип односкладних речень.

1. Але куди ти його подінеш? Не затягнеш назад до річки й не втопиш в ополонці — далеко, не зрушиш. Тепер дивився на звіра і хотів вірити, що лось оживе (*Є. Гуцало*). 2. Поверталися додому, як надовго, невідомо (*С. Вакарчук*). 3. Зачувши людину, дятел перестав цокати, повів дзьобом з боку вбік і націлив його на Олеся. Здрігнувся, хльоснув крилом по корі і зник, залишивши у вузенькому дуплі шишку. Олесь хотів дістати її й покуштувати, та передумав — і притулився вухом до стовбура (*Г. Тютюнник*). 4. Прокидаюсь на березі Десни під дубом (*О. Довженко*).



3 Випишіть із вивчених творів літератури по 2 односкладні речення кожного виду. Підкресліть головні члени. Зазначте вид односкладного речення.

СЛОВНИК

здрігнутися — megborzongni
пошарпаний — rongyos
припорошений — poros

Виконай вправи
в інтерактивному
електронному
додатку
<https://is.gd/5oixbw>



Перегляньте § 93–
94 в інтерактив-
ному електрон-
ному додатку
<https://is.gd/erY2RT>



§ 95.

Пряма та непряма мова*Az idézés és a függő beszéd*

1 Перепишіть речення, намалюйте схеми до кожного. Поясніть написання розділових знаків. Пригадайте, що таке пряма мова.

1. Климко поворухнувся під важкою викривачкою і сказав: «Треба йти» (*Гр. Тютюнник*). 2. «Так, бачу, ти усім тут надоїв!» — Кіт Вовкові сказав (*Л. Глібов*). 3. «За що ж, — хто-небудь попитає, — Зозуля Півня вихваляє?» (*Л. Глібов*). 4. «Чи бачили таке? — сказав батько і, помовчавши, додав: — Готовий хлібороб, одним словом» (*А. Головка*). 5. На моє питання: «Коли прийде потяг?» — ніхто не міг відповісти.



2 Із поданих речень із непрямою мовою утворіть речення із прямою мовою і словами автора. Прокоментуйте поставлені розділові знаки.

1. Інспектор Дайвер сказав Ентоні, що це банда Патерсона, яка останнім часом вчинила чимало мудрих справ (*За А. Крісті*). 2. Ліхтар розхвастався, що він міг би засліпити сонце (*В. Симоненко*). 3. Марися Павлівна попросила Берестецького, щоб він намалював їй оцю ніч, настрій оцей, і нічну музику неба, і птахів отих, що їх їм не видно. 4. Питаю в мами, чи то льони цвітуть (*Олесь Гончар*). 5. Микола прошепотів, що це друге народження світу (*За Н. Околітенко*).



3 Подані речення з прямою мовою перебудуйте так, щоб утворити конструкції з непрямою.

1. Люба глянула поверх дерев і полегшено зітхнула: «О, уже небо розвиднюється. Біжімо» (*За М. Стельмахом*). 2. «Так де ж та Одеса, а де Чаплі?» — засміялася Галя (*В. Чемерис*). 3. Наталя Миколаївна повільно обернулася до бороданя й сказала: «Ні-ні. Вам я його не проміняю... Нізащо...» (*За Г. Тютюнником*). 5. Сашко, ховаючи за собою Сіроманця, швидко підійшов до дядьків і запитав: «Де тут лікарня Філатова?» (*М. Вінграновський*).

СЛОВНИК

вихваляє — dicséri

лікарня — kórház

композитор — zeneszerző

Зміст

Дорогі восьмикласники та восьмикласниці!	4
Вступ	5
§ 1–2. Мова і мовлення	5
§ 3, 4. Види мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо). Усне і писемне мовлення. Діалогічне та монологічне мовлення	11
§ 5. Навчальне аудіювання тексту	14
§ 6–7. Культура мовлення. Мовленнєва ситуація. Основні правила спілкування. Найважливіші вимоги до мовлення (змістовність, логічна послідовність, правильність). Мовленнєвий етикет	17
§ 8–9. Типи мовлення (розповідь, опис, роздум)	24
§ 10. Текст. Основні ознаки тексту. Будова тексту. Тема. Мікротема. Абзац. Типи текстів.	29
§ 11. Письмовий переказ розповідного тексту з елементами опису місцевості	32
§ 12–13. Стилi мови (публіцистичний, науковий, офіційно-діловий, художній, розмовний, конфесійний, епістолярний). Поглиблення знань про вивчені стилі	34
§ 14. Ділові папери. План роботи	40
Повторення й узагальнення вивченого.	
Самостійні та службові частини мови, вигук	43
§ 15. Розвиток української мови	43
§ 16. Дієприкметник як особлива форма дієслова	45
§ 17. Дієприкметниковий зворот. Розділові знаки при дієприкметникових зворотах. Синтаксична роль дієприкметника	47
§ 18. Дієприслівник як форма дієслова	49
§ 19. Дієприслівниковий зворот. Розділові знаки при дієприслівниковому звороті	51
§ 20. Прислівник як частина мови	53
§ 21. Правила правопису прислівників	55
§ 22. Прийменник	57
§ 23. Сполучник	61
§ 24. Частка. Розряди часток за значенням. Функції часток. Правопис часток	64
§ 25. Вигук як особлива частина мови. Звуконаслідувальні слова. Етикетні форми спілкування. Інтонування речень із вигуками. Розділові знаки при вигуках. Дефіс у вигуках	66

§ 26. Усний вибірковий переказ тексту з елементами опису пам'ятки історії та культури.....	70
---	----

Словосполучення..... 73

§ 27. Головне і залежне слово у словосполученні.....	73
§ 28. Прості та складні словосполучення.....	76
§ 29. Види словосполучень за способами вираження головного слова	81
§ 30–31. Типи підрядного зв'язку у словосполученні: узгодження, керування, прилягання. Синтаксичний розбір словосполучення	84
§ 32. Письмовий докладний переказ тексту, що містить опис пам'ятки....	87

Речення. Двоскладні речення..... 91

§ 33. Загальне поняття про речення. Відмінність речення від слова та словосполучення	91
§ 34. Просте речення. Окличні речення	94
§ 35. Порядок слів у реченні. Логічний наголос.....	98
§ 36. Двоскладні речення. Головні члени речення	101
§ 37–38. Підмет. Засоби вираження підмета. Простий та складений підмет.....	103
§ 39. Особливості узгодження присудка зі складеним підметом.....	106
§ 40. Розвиток мовлення. Складання висловлювань на актуальну тему з використанням простих двоскладних речень.....	108
§ 41–42. Присудок. Типи присудків. Простий дієслівний присудок	109
§ 43. Складений дієслівний присудок.....	113
§ 44–45. Тире між підметом і присудком	115
§ 46. Розвиток мовлення. Створення висловлювання про природу краю	117
§ 47. Другорядні члени речення. Поняття про другорядні члени речення.....	118
§ 48. Додаток. Прямі і непрямі додатки.....	120
§ 49. Означення. Узгоджені і неузгоджені означення.....	123
§ 50. Прикладка.....	126
§ 51. Обставина, види обставин.....	129
§ 52–53. Порівняльний зворот	134
§ 54. Розвиток мовлення. Стислий письмовий переказ розповідного тексту з елементами опису місцевості (за складним планом)	136
§ 55. Односкладні речення. Типи односкладних речень. Означено-особові речення.....	137
§ 56. Розвиток мовлення. Навчальне аудіювання.....	140
§ 57. Неозначено-особові речення.....	142
§ 58. Узагальнено-особові речення.....	144
§ 59. Безособові речення	146

§ 60. Називне речення.....	148
§ 61. Повні та неповні речення. Тире в неповних реченнях	150
§ 62. Слова-речення.....	153

Ускладнені прості речення 157

§ 63. Ускладнені прості речення. Речення з однорідними членами.....	157
§ 64. Розвиток мовлення	160
§ 65. Розвиток мовлення.....	161
§ 66. Однорідні члени речення.....	163
§ 67. Однорідні та неоднорідні означення.....	169
§ 68. Розділові знаки в реченнях з однорідними членами.....	173
§ 69. Узагальнювальні слова в реченнях з однорідними членами. Двокрапка і тире при узагальнювальних словах	178
§ 70. Вставні слова, сполучення слів, речення.....	182
§ 71–72. Речення зі звертаннями, вставними словами. Звертання. Розділові знаки при звертаннях.....	190
§ 73. Речення з відокремленими членами. Розділові знаки при відокремлених членах речення	196
§ 74. Розвиток мовлення.....	199
§ 75. Розділові знаки при відокремлених означеннях.....	200
§ 76. Відокремлені прикладки.....	203
§ 77. Відокремлені додатки	206
§ 78. Відокремлені обставини	210
§ 79. Відокремлені уточнювальні члени речення.....	214
§ 80. Розвиток мовлення.....	217
§ 81. Розвиток мовлення.....	222

Пряма та непряма мова..... 225

§ 82–83. Пряма мова. Розділові знаки при прямій мові.....	225
§ 84–85. Непряма мова. Способи заміни прямої мови непрямою.....	233
§ 86–87. Діалог. Розділові знаки в діалозі	239
§ 88–89. Цитата як спосіб передання чужої мови. Способи введення цитати в текст	243

Повторення вивченого у 8 класі..... 247

§ 90. Поняття про словосполучення.....	247
§ 91. Речення. Двоскладні речення.....	249
§ 92. Односкладні речення	251
§ 95. Пряма та непряма мова	252

Навчальне видання

**БЕЦА Світлана Дмитрівна
ПАВЛОВИЧ Юдіта Павлівна
ПЕВСЕ Андрея Андріївна
БАЦАЙ Мирослава Михайлівна**

УКРАЇНСЬКА МОВА
підручник для 8 класу
з навчанням угорською мовою
закладів загальної середньої освіти
(з аудіосупроводом)

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам
«Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей»

У підручнику використано матеріали з вільних інтернет-джерел

Науково-методичне редагування *Інни Черкес*
Редакторка *Анастасія Чубрей*
Коректорка *Оксана Колодій*
Верстка *Дмитра Божика*

Формат 70×100/16. Ум.-друк. арк. 20,73. Обл.-вид. 15,00.
Тираж 1618 прим. Зам. № 1837.

Видавець і виготовлювач МПП «Букрек»,
вул. С. Костишина, 10, м. Чернівці, 58002.
Тел.: (0372) 55-29-43, +380 66 400 87 05.
E-mail: info@bukrek.net.
Сайт: www.bukrek.net

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єкта видавничої справи ЧЦ № 1 від 10.07.2000 р.